

Inhoudsopgave

Artikelen

Een oude vraag opnieuw onderzocht: effecten van korte gevangenisstraffen ten opzichte van niet-vrijheidsbenemende straffen op recidive op basis van een instrumentele variabele benadering 147
Hilde Wermink, Arjan Blokland, Nikolaj Tollenaar, Jim Been, Pauline Schuyt & Robert Apel

Persoonsnetwerken en criminaliteit van Nederlandse jongeren 171
Een toepassing van nieuwe netwerkdata van het CBS
Brenda Bos, Marjolijn Das, Hanneke Posthumus, Jan van der Laan, Vincent de Heij & Paul Nieuwbeerta

Onderzoeksnotities

De sanctieratio in de strafrechtsketen geschat 197
Frank van Tulder, Jan van Dijk & Ronald Meijer

Kroniek

Welke factoren spelen een rol in de overweging om hulp te zoeken na seksueel geweld? 209
Een beknopt overzicht van het hulpzoekgedrag van slachtoffers
Valérie Pijlman, Antony Pemberton, Veroni Eichelsheim & Mijke de Waardt

Boekbesprekingen

Penal Policy Transfer 221
Sanne Struijk

De stilte van geweld in Honduras 228
Timo Peeters

Summaries 232

Auteursgegevens 233

ARTIKELEN

Een oude vraag opnieuw onderzocht: effecten van korte gevangenisstraffen ten opzichte van niet-vrijheidsbenemende straffen op recidive op basis van een instrumentele variabele benadering

Hilde Wermink, Arjan Blokland, Nikolaj Tollenaar, Jim Been, Pauline Schuyt & Robert Apel

Het doel van dit artikel is om vast te stellen wat het effect is van korte gevangenisstraffen op recidive. We maken gebruik van gegevens van de longitudinale Life After Release-studie om effecten van korte gevangenisstraffen op recidive over een maximumperiode van vijf jaar te vergelijken met effecten van niet-vrijheidsbenemende straffen. Om zo goed mogelijk te controleren voor verschillen tussen personen met een korte gevangenisstraf en personen met een niet-vrijheidsbenemende straf hebben wij een ‘instrumentele variabele’-methode gebruikt. We laten in ons onderzoek zien dat deze methode binnen de Nederlandse context bruikbaar is om de oorzaak-gevolgrelatie tussen straf en recidive te onderzoeken. Onze bevindingen laten zien dat korte gevangenisstraffen leiden tot meer recidive dan niet-vrijheidsbenemende straffen, zowel op de korte als op de lange termijn.

Inleiding

Gevangenisstraf is in veel landen de zwaarste straf die kan worden opgelegd. Gevangenisstraf is echter ook een dure straf en de kosten voor de oplegging en uitvoering ervan drukken vaak zwaar op het budget van de rijksoverheid. Zo neemt de Dienst Justitiële Inrichtingen, verantwoordelijk voor het uitvoeren van vrijheidsbenemende sancties, maar liefst 87 procent van het bedrag voor de tenuitvoerlegging van diverse straffen voor zijn rekening (Moolenaar & Van Dijk, 2020). In Nederland en daarbuiten staat in het bijzonder de kortdurende detentie in de belangstelling. De Nederlandse rechter kiest relatief vaak voor gevangenisstraf: in 2019 werd in 41 procent van alle veroordelingen een vrijheidsstraf opgelegd. Een substantieel deel daarvan is echter van (zeer) korte duur. In dat jaar kreeg ruim driekwart (77 procent) van de tot gevangenisstraf veroordeelden een straf korter dan zes maanden (Vink, 2020). In twee derde (67 procent) van de gevallen betrof het zelfs een straf korter dan drie maanden. Ook in verschillende andere Europese landen wordt veelvuldig gebruik gemaakt van korte gevangenisstraffen (Dünkel, 2017).

Tegen deze achtergrond hebben beleidsmakers en critici in het verleden gepleit voor het terugdringen van het aantal korte detenties. In 2013 bijvoorbeeld, werd

door toenmalig Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie Teeven al eens een conceptwetsvoorstel ingediend met als doel gevangenisstraffen tot zes maanden volledig om te zetten in elektronische detentie. Ook meer recent is met enige regelmaat kritiek geuit op de veelvuldige toepassing van korte detenties in Nederland. Zo zouden rehabilitatiemogelijkheden van korte vrijheidsstraffen zeer beperkt zijn en worden er vraagtekens gezet bij de effectiviteit van deze vorm van straf. Dit terwijl een korte detentie al wel schade kan toebrengen aan het sociale vangnet en de conventionele perspectieven van de dader, hetgeen bijvoorbeeld de uitkeringsafhanke-lijkheid of het gebruik van geestelijke gezondheidszorg onder ex-gedetineerden zou kunnen vergroten (Batist, 2019; Claessen & Slump, 2020; Kreulen, 2018; RSJ, 2021; Visser, 2021a; 2021b). Door deze indirecte maatschappelijke kosten zou de korte vrijheidsstraf in werkelijkheid wel eens nog duurder kunnen uitpakken dan uit de justitiebegroting blijkt (zie ook Kopf & Mowen, 2020).

Naast financiële en humanitaire argumenten, is voor het beantwoorden van de vraag of een bredere inzet van alternatieven voor korte detentie wenselijk is ook inzicht nodig in de effecten van dergelijke straffen op recidive. Een belangrijk doel van straf is immers het voorkomen van herhaald delictgedrag. Om een volwaardig alternatief voor korte gevangenisstraf te kunnen bieden, zullen de voorgestelde niet-vrijheidsbenemende sancties minstens hetzelfde effect op recidive moeten hebben als korte detenties.

In de huidige studie richten we ons op de vraag naar de effecten van korte gevangenisstraffen op herhaalde (geregistreerde) delicten in vergelijking met recidive na niet-vrijheidsbenemende straffen. We maken daarbij voor de eerste keer in de Nederlandse criminologie gebruik van instrumentele-variabeleanalyse (IV-analyse) om de effecten van kortdurende gevangenisstraffen ten opzichte van niet-vrijheidsbenemende straffen vast te stellen. Om na te gaan wat het effect is van kortdurende detentie baseren we ons op gegevens afkomstig van de *Life After Release*-studie, een grootschalig longitudinaal onderzoek gericht op de levenslopen en criminele carrières van alle personen die in 2012 door een Nederlandse rechter werden veroordeeld.

Toepassing van gevangenisstraffen en alternatieve straffen in Nederland

Figuur 1 geeft de recidiveprevalentie weer na gevangenisstraffen en na niet-vrijheidsbenemende straffen in Nederland. Hoewel een substantieel gedeelte van de gestraften recidiveert binnen een periode van drie jaar, is de recidiveprevalentie met name onder gestraften met een kortdurende gevangenisstraf hoger dan na andere typen straffen. Van hen recidiveert maar liefst 60 procent binnen een periode van drie jaar, terwijl na taakstraffen en geldboetes respectievelijk 40 procent en ruim 20 procent recidiveert. Op het eerste gezicht lijkt figuur 1 de inzet van niet-vrijheidsbenemende straffen te bepleiten: de recidive na dit type straf is immers altijd lager dan die na gevangenisstraf. Figuur 1 betreft echter een *naïeve* vergelijking, waarbij geen rekening is gehouden met mogelijk bestaande verschillen tussen personen met een korte gevangenisstraf en personen met een niet-vrijheidsbenemende straf. Bestaande verschillen tussen populaties justitiabelen kun-

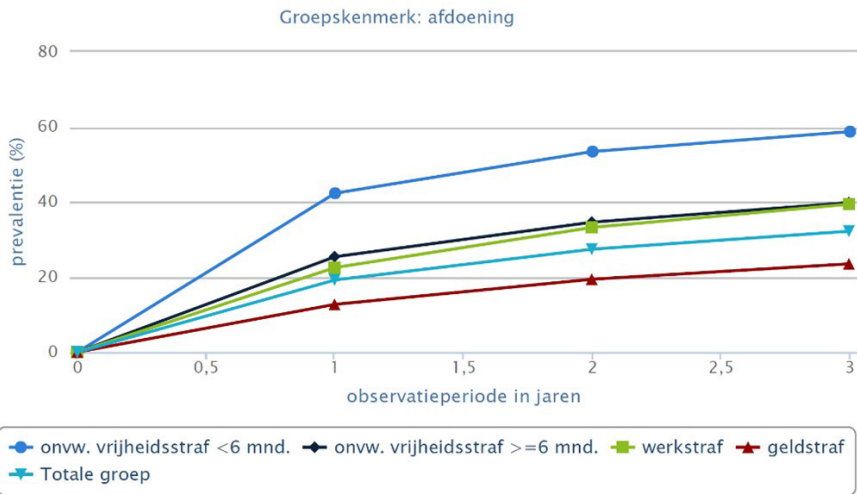

nen de recidivecijfers sterk vertekenen. Daarom zegt een dergelijke vergelijking op zichzelf nog weinig over het effect van gevangenisstraf op herhaald crimineel gedrag.

Figuur 1 Recidiveprevalentie per strafsoort binnen een volgperiode van drie jaar (bron: Repris, WODC – 2021)

Prevalentie van algemene recidive onder volwassen daders met een strafzaak afgedaan in 2015

Onderzoek naar de effecten van gevangenisstraffen op recidive

De in figuur 1 gerapporteerde recidiveprevalenties zijn het resultaat van verschillende mechanismen die samen verantwoordelijk zijn voor de mate waarin gestraften zich schuldig maken aan herhaald delictgedrag. Recidivereducerende mechanismen zoals afschrikking en rehabilitatie kunnen bijdragen aan het verminderen van herhalingscriminaliteit (Von Hirsch e.a., 2009). Straffen kunnen echter (onbedoeld) ook recidiveverhogend werken, bijvoorbeeld wanneer het stigma dat kleeft aan de straf een negatief effect heeft op de conventionele mogelijkheden van gestraften, zoals het vinden van een partner en werk, of de door hen ervaren sociale controle door de straf vermindert (Kirk & Wakefield, 2018; Kopf & Mowen, 2020; Pager e.a., 2009). Door een gevangenisstraf kunnen individuen immers hun sociale steunnetwerk, woning en inkomen verliezen. Specifiek voor vrijheidsstraffen geldt bovendien dat gevangenissen bij uitstek omgevingen zijn waar een procrimineel klimaat heerst en daders criminele vaardigheden van elkaar kunnen leren (Damm & Gorinas, 2020).

Naast een combinatie van recidivereducerende en recidiveverhogende effecten van de straf zelf, speelt echter ook de selectiviteit in de strafoplegging een rol. Rechters proberen in de strafrechtpraktijk voor elke veroordeelde de ‘meest passende’ straf op te leggen, hetgeen leidt tot systematische verschillen tussen groepen die tot

verschillende straffen zijn veroordeeld. Onderzoek laat bijvoorbeeld zien dat rechters vaker kiezen voor gevangenisstraf wanneer daders al een uitgebreide justitiële geschiedenis hebben, of wanneer daders in het verleden al eens zijn veroordeeld tot een vrijheidsstraf (Ulmer, 2012; Wermink e.a., 2015). Voor zover met name veroordeelden met een hoog recidiverisico een korte gevangenisstraf krijgen opgelegd, zou dit de hoge recidiveprevalentie onder deze groep (deels) kunnen verklaren. Om de daadwerkelijke invloed van straf op herhaald delictgedrag te isoleren, is het daarom nodig dat onderzoek controleert voor dergelijke selectie-effecten.

De 'gouden standaard' om te controleren voor selectie-effecten is het uitvoeren van een gerandomiseerd experiment. Bij een gerandomiseerd experiment wordt de toewijzing aan de 'behandeling' door toeval bepaald, waardoor er geen systematische verschillen optreden tussen deelnemers in elk van de behandelingscondities. Geobserveerde recidiveverschillen na random toewijzing aan verschillende strafmodaliteiten kunnen daarom worden geïnterpreteerd als het resultaat van verschillen in de effecten van de straffen zelf. Het opzetten en uitvoeren van een gerandomiseerd experiment vergt echter tijd en moeite en vereist bovendien de medewerking van verschillende actoren in de strafrechtspleging. Die medewerking is niet altijd beschikbaar of wordt bemoeilijkt doordat het willekeurig toewijzen aan sancties kan worden gezien als een schending van de principes van strafoplegging, namelijk gelijkheid, proportionaliteit en individuele bestraffing (De Roos, 2007). Het aantal experimentele studies naar de effecten van gevangenisstraffen en niet-vrijheidsbenemende straffen is dan ook op één hand te tellen (Petrich e.a., 2020).

Een andere manier om selectie en het daadwerkelijke effect van verschillende straffen van elkaar te scheiden, is de invloed van mogelijke vooraf bestaande verschillen tussen groepen gestraften af te vangen door het opnemen van zo veel mogelijk voor recidive relevante kenmerken in het voorspellingsmodel, bijvoorbeeld door multiële regressie of (propensity score) matching (Apel & Sweeten, 2010). Zowel regressiemodellen als matchingsmodellen zijn gebaseerd op de aanname dat wanneer gecontroleerd wordt voor de geobserveerde verschillen tussen groepen, de toewijzing aan de verschillende strafcondities verder als toevallig kan worden beschouwd. Matchingstechnieken hebben daarbij als voordeel dat zij een direct vergelijk tussen de verschillende groepen mogelijk maken, waardoor op intuïtieve wijze inzichtelijk kan worden gemaakt in welke mate appels met appels worden vergeleken. De mate waarin de uitkomst van een regressie- of matchingsanalyse de uitkomst van een experimenteel onderzoek benadert, hangt uiteindelijk af van de mate waarin onderzoekers in staat zijn geweest alle relevante verschillen tussen groepen als variabelen in hun model op te nemen en in het geval van een regressiemodel de algebraïsche relatie met recidive en mogelijke interactie-effecten juist te specificeren. Omdat geen enkele dataset informatie bevat over *alle* relevante variabelen (nog los van of alle relevante variabelen überhaupt bekend zijn), kunnen effecten van quasi-experimentele methoden, zoals regressie en matching, daarom vertekend zijn door ongeobserveerde factoren (Bushway & Apel, 2010).

Een recente meta-analyse van het criminologisch onderzoek naar de effecten van gevangenisstraf bespreekt 116 studies uit zestien verschillende landen, waaronder ook studies uit Nederland (Petrich e.a., 2020). Slechts vijf van deze studies betreffen gerandomiseerde experimenten, waarvan er drie zich beperken tot het effect

van gevangenisstraffen tot veertien dagen. 31 studies hanteerden een complexe vorm van matching. De conclusie die uit deze en andere reviews kan worden getrokken, is dat gevangenisstraffen op zijn best niet beter presteren dan andere straffen en op zijn slechtst zelfs leiden tot meer recidive dan niet-vrijheidsbenemende straffen (o.a. Villettaz e.a., 2006; 2015; Loeffler & Nagin, 2022). Opvallende afwezigheid in de meeste eerdere reviews, en wellicht tekenend voor de onbekendheid van criminologen met deze methode, zijn studies die gebruik maakten van een instrumentele variabele (IV) benadering om het effect van gevangenisstraf te meten. Een belangrijk voordeel van deze studies is dat zij het probleem van vertekening door ongeobserveerde variabelen kunnen omzeilen. De IV-methode komt er kort gezegd op neer dat er gebruik wordt gemaakt van een kenmerk (het 'instrument') dat niet samenhangt met de kenmerken van het delict of de dader, maar wel samenhangt met het type straf (de 'behandeling'), en ook geen effect heeft op recidive (de 'uitkomst') anders dan via het type straf (Angrist & Pischke, 2009). Alleen de meest recente review van Loeffler en Nagin (2022) bespreekt dertien eerdere IV-studies waarin het effect van een vrijheidsbenemende sanctie werd onderzocht (waarvan er vijf verschenen in criminologische tijdschriften). Sindsdien verscheen er nog studie die gebruik maakte van rechters als instrumenten (Eren & Mocan, 2021). Evenals de matchingsstudies verschillen deze studies in context, operationalisaties van groepen gestraften en uitkomstmaat. Acht van de in totaal veertien studies vinden dat gevangenisstraf herhalingscriminaliteit verhoogt. Nog eens vijf studies vinden geen significant effect van gevangenisstraf. Slechts twee vinden (ook) een recidivereducerend effect. Een van deze studies betreft een studie naar de effecten van jeugddetentie (Eren & Mocan, 2021), de andere is afkomstig uit Noorwegen (Bhuller e.a., 2020), een land dat algemeen bekendstaat om een gevangenisregime waarin sterk de nadruk ligt op rehabilitatie. Relevant voor de huidige studie is dat in de bestaande IV-studies nog niet is onderzocht wat de effecten van *korte* gevangenisstraffen zijn ten opzichte van niet-vrijheidsbenemende straffen. Tegen de achtergrond van de bestaande studies naar het effect van gevangenisstraf en de (methodologische) kanttekeningen die bij veel van deze studies kunnen worden geplaatst, maken wij voor de eerste keer in de Nederlandse criminologie gebruik van een IV-analyse om de effecten van korte gevangenisstraffen en niet-vrijheidsbenemende straffen te vergelijken. Gegeven het veelvuldige gebruik van korte detenties in Nederland, richten wij ons hierbij specifiek op het effect van onvoorwaardelijke gevangenisstraffen tot zes maanden.

Data

De huidige analyses zijn onderdeel van de Life After Release-studie, een nationaal longitudinaal onderzoek naar de effecten van strafrechtelijke interventies op de verdere levensloop (Wermink & Blokland, 2019). De Life After Release-studie baseert zich op veroordelingsgegevens van het afdoeningscohort 2012 en onderzoekt de mate waarin en de mechanismen waardoor strafrechtelijke interventies verschillende levensloopt domeinen, alleen en in onderlinge samenhang, van justitia-

belen beïnvloeden. Dit onderzoek werd goedgekeurd door de commissie Ethiek en Data van de Universiteit Leiden en de Raad voor de rechtspraak.

Afdoeningscohort 2012

Het huidige onderzoek is gebaseerd op gegevens van alle personen die in 2012 in Nederland zijn veroordeeld. De hier gebruikte databestanden zijn beschikbaar gesteld door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) en bevatten gegevens afkomstig uit de OBDJ (Onderzoek- en Beleidsdatabase Justitiële Documentatie). In totaal bestaat het afdoeningscohort 2012 uit 61.129 unieke personen die in eerste aanleg onherroepelijk zijn veroordeeld in Nederland in 2012.¹ Van deze personen zijn daarnaast de volledige strafbladen beschikbaar gesteld. In totaal wordt op deze strafbladen melding gemaakt van 1.009.735 strafbare feiten. In het zogeheten *feitbestand* staan voor elke persoon alle strafbare feiten die bij het Openbaar Ministerie (OM) werden geregistreerd. Het feitenbestand bevat de volledige criminele geschiedenis voorafgaand aan 2012 en de volledige geregistreerde recidive tot 2019. Het *zaakbestand* van het WODC bevat daarnaast voor alle personen informatie op strafzaakniveau over het delict dat aan de veroordeling in 2012 ten grondslag lag (zwaarste type delict, aantal geregistreerde feiten in de uitgangzaak, maximale strafdreiging), het sanctieverleden voor 2012 (eerdere gevangenisstraffen, eerdere taakstraffen en eerdere geldboetes), kenmerken van de verdachte (geslacht, leeftijd, geboorteland), en kenmerken van de locatie van de rechtbank en de opgelegde straf.

Om de vergelijkbaarheid tussen uitgangszaken op voorhand te vergroten en enkel zaken met volledige informatie te gebruiken, werden zaken geselecteerd van verdachten die in 2012 tussen de 18 en 50 jaar oud waren, die werden afgedaan door een politierechter, waarop een onvoorwaardelijke gevangenisstraf volgde korter dan zes maanden, en waarvan verder geen informatie ontbrak.² De analyses in de onderhavige studie hebben betrekking op 6.564 tot (deels) onvoorwaardelijke gevangenisstraf veroordeelden die de 'experimentele' groep vormen, en 34.575 veroordeelden die een niet-vrijheidsbenemende straf kregen opgelegd (geheel voorwaardelijke gevangenisstraffen, taakstraffen en geldboetes).

Rapsody

Specifiek voor het huidige onderzoek kregen we toegang tot gegevens over de rechters die de zaken afdeden. Deze data zijn afkomstig uit Rapsody van het OM. In Rapsody zijn data opgenomen uit de registratiesystemen COMPAS en GPS, waarin informatie wordt geregistreerd van proces-verbaal tot dagvaarding en uitspraak. Van de zaken die door het WODC aan het OM waren geleverd, is in 99,8 procent

- 1 Indien een persoon meerdere keren werd veroordeeld in 2012 is de eerste zaak van een persoon geselecteerd voor het uitgangbestand. Strafbare feiten die daarop volgden, telden mee als recidive, ook wanneer zij in 2012 werden geregistreerd.
- 2 Hiermee blijven kantonzaken en meervoudige kamerzaken buiten beschouwing. Door een selectie te maken van onvoorwaardelijke gevangenisstraffen tot zes maanden opgelegd door de politierechter kunnen overigens vrijwel alle gevangenisstraffen worden meegenomen (98 procent). Slechts 162 personen kregen in 2012 namelijk een onvoorwaardelijke gevangenisstraf langer dan zes maanden opgelegd.

van de gevallen het parketnummer teruggevonden in de databases, en in vrijwel al die zaken is de naam geleverd van de rechter die de zaak heeft afgedaan (99,99 procent). Het WODC heeft de gegevens vervolgens geanonimiseerd aan de onderzoekers ter beschikking gesteld.

Recidive

De uitkomstvariabele in het onderhavige onderzoek is recidive na de straf. Alle registraties van strafbare feiten na de uitgangszaak worden beschouwd als recidive, *mits* ze eindigden in een strafbeschikking, veroordeling of beleidssepot. Geregistreerde feiten die eindigden in een vrijspraak, ontslag van rechtsvervolgning of technisch sepot tellen niet mee. Hoewel in eerder onderzoek recidive veelal wordt gedefinieerd als veroordelingen (lees: zaken) na vrijlating, komen geregistreerde feiten dichter bij het daadwerkelijke delictgedrag. We brengen zowel *recidiveprevalentie* als *recidivefrequentie* in kaart voor een periode van een jaar, drie jaar en vijf jaar na veroordeling en nadat gevangenisgestraften zijn vrijgekomen. Om uitbijters te voorkomen werd voor alle recidivefrequentie-uitkomstvariabelen een maximumwaarde ingesteld op het 99-procentpunt in de verdeling. In onze uitkomstmaten wordt verder rekening gehouden met overlijden en eventuele (nieuwe) perioden van detentie.

Type straf

In dit onderzoek vergelijken we verdachten die een korte gevangenisstraf kregen opgelegd met verdachten die een niet-vrijheidsbenemende straf kregen opgelegd. In het huidige onderzoek bestaat de ‘experimentele’ groep uit alle volwassen daders die in 2012 zijn veroordeeld tot een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf van maximaal zes maanden.³ De controlegroep bestaat uit verdachten die een niet-vrijheidsbenemende straf kregen opgelegd, waaronder voorwaardelijke gevangenisstraffen, taakstraffen en geldboetes.

Rechters als ‘instrumenten’

In Nederland worden gewone strafzaken uitsluitend behandeld door professionele rechters en is er geen sprake van lekenrechtspraak. In totaal worden in reguliere jaren, dat wil zeggen jaren waarin geen sprake is van gedeeltelijke of volledige sluiting van de rechtspraak door COVID-19-maatregelen, door rechters ongeveer 85.000 strafzaken afgedaan (Vink, 2020). Het merendeel (82 procent) van die zaken wordt afgedaan door een alleensprekende politierechter. Als ‘instrumenten’ in de huidige analyses gebruiken we de verschillende politierechters die in 2012 straf-

3 In Nederland geldt de Wet voorwaardelijke invrijheidstelling voor veroordelingen die na 1 juli 2008 zijn uitgesproken. Voorwaardelijke invrijheidstelling houdt in dat veroordeelden na het uitzitten van een deel van hun vrijheidsstraf in aanmerking komen voor vroegtijdig ontslag uit de gevangenis. De invrijheidstelling geldt altijd onder de algemene voorwaarde dat de veroordeelde zich binnen de gestelde proeftijd niet schuldig maakt aan een strafbaar feit. Daarnaast kunnen bijzondere voorwaarden worden verbonden aan de invrijheidstelling. Deze regeling is echter enkel van toepassing op onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen met een strafduur langer dan één jaar. Voor de kort gevangenisgestraften in het huidige onderzoek kan er daarom van worden uitgegaan dat zij de hun opgelegde (onvoorwaardelijke) straf in het geheel hebben uitgezeten.

zaken afdeden. In het analysebestand deden politierechters zaken af die betrekking hebben op bijvoorbeeld eenvoudige diefstal en beperkt drugsbezit, maar ook zaken waarin sprake was van mishandeling en inbraak met geweld.

Politierechters in Nederland kunnen gevangenisstraffen opleggen variërend van een dag tot maximaal een jaar, waardoor rechters een ruime discretionaire bevoegdheid hebben om te beslissen over het *type* en de *duur* van de straf. De Nederlandse rechter is daarbij niet verplicht om de (straf)eis van de officier van justitie te volgen en kan in de strafbeslissing hiervan zowel naar beneden als naar boven toe afwijken.^{4, 5} En hoewel er voor diverse groepen delicten landelijke oriëntatiepunten zijn vastgesteld (LOVS, 2021),⁶ maakt het feit dat ook deze niet bindend zijn, in combinatie met de vrijheid die de wet de Nederlandse rechter laat en het open karakter van de straftoemingsvraag, dat de eigen inbreng van de rechter omvangrijk is.

De rechter zal binnen de straftoemeting recht moeten doen aan het individuele geval door in iedere concrete zaak factoren die voor de straf relevant worden geacht mee te wegen, waaronder de ernst van het feit, de omstandigheden waaronder het feit is begaan, en de persoon en omstandigheden van de verdachte (Schuyt, 2010). Het belang dat hierbij aan specifieke factoren wordt gehecht, kan tussen rechters verschillen, evenals de manier waarop deze factoren mee worden gewogen in de besluitvorming. Ook kunnen rechters onderling verschillen in hun opvattingen over de werkzaamheid van bepaalde strafmodaliteiten. Hierdoor is het mogelijk dat de ene rechter gemiddeld genomen vaker (dat wil zeggen: in een groter deel van de door die rechter behandelde zaken) een gevangenisstraf oplegt dan een andere rechter. Bepaalde rechters kunnen met andere woorden ‘strenger’ zijn dan andere. Straftoemingspreferentie is in het huidige onderzoek geoperationaliseerd als de kans dat een bepaalde rechter overgaat tot het opleggen van een korte gevangenisstraf in plaats van een niet-vrijheidsbenemende sanctie. In lijn met eerder onderzoek wordt deze straftoemingspreferentie (*judge stringency measure*) bepaald door de *leave-out-mean*-methode toe te passen (zie onder andere Bhuller e.a., 2020). In het analysebestand legden 735 politierechters straffen op. Zij kozen daarbij in 16 procent van de gevallen voor een korte gevangenisstraf. Niet alle rechters kiezen echter even vaak voor een korte gevangenisstraf. De straftoemingspreferen-

- 4 De toewijzing van een strafzaak aan de politierechter is wel deels afhankelijk van de eis van de officier van justitie: wanneer de officier van plan is een gevangenisstraf van meer dan twaalf maanden te eisen of als de zaak niet eenvoudig van aard is, zal de officier de zaak aanbrengen bij de meervoudige strafkamer. De drie rechters van de meervoudige strafkamer kunnen dan echter nog steeds – in het geval dat een veroordeling van de verdachte volgt – een gevangenisstraf korter dan twaalf maanden opleggen. De gevonden resultaten hebben dus enkel betrekking op die strafzaken waarvoor de officier van justitie op voorhand een gevangenisstraf van minder dan twaalf maanden eist.
- 5 Hoewel de toewijzing van strafzaken aan officieren van justitie niet altijd willekeurig gebeurt, maar in bepaalde zaken (deels) op basis van ervaring of specialisatie, is de toewijzing van zaken aan rechters en daarmee de combinatie officier-rechter in een zaak wel willekeurig. De strafeis van de officier in de zaak kan daarmee worden beschouwd als een van de vele kenmerken van de strafzaak waarmee de rechters in hun strafbeslissingen rekening houden.
- 6 Deze oriëntatiepunten dienen ter bevordering van de rechtseenheid in de strafoplegging en zijn op voorstel van de Commissie rechtseenheid vastgesteld door het Landelijk Overleg Vakinhoud Strafrecht (LOVS).

tie, of 'strengheid' van een rechter, werd gedefinieerd als de proportie bewezen verklaarde zaken waarin een bepaalde rechter een korte gevangenisstraf oplegde.

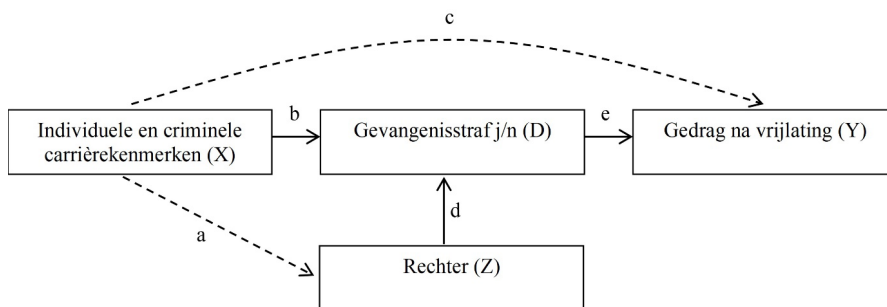
Methode: een instrumentele variabele benadering

Om het effect van korte gevangenisstraffen ten opzichte van niet-vrijheidsbenemende straffen zuiver te schatten, analyseren we de observationele data door gebruik te maken van *IV-regressie* (Angrist, 2006; Angrist & Krueger, 2001; Angrist & Pischke, 2009). Figuur 2 laat een schematische weergave van de IV-methode zien, waarbij de 'behandeling' (D) staat voor de endogene onafhankelijke variabele, en **X** voor de vector van exogene variabelen.

Vergelijkbaar met een gerandomiseerd experiment maakt de IV-methode gebruik van een willekeurig of random aspect in de straftoemeting om inzicht te krijgen in de causale effecten van de 'behandeling', in ons geval de korte gevangenisstraf. In Nederland worden strafzaken binnen rechtbanken op willekeurige wijze toegewezen aan verschillende rechters op basis van zittingsroosters. Hierin spelen kenmerken van de zaak of de verdachte geen rol. Zodoende zijn deze kenmerken niet van invloed op de kans door een bepaalde rechter te worden berecht (pijl a). Dit is van belang, aangezien kenmerken van het delict, de criminele geschiedenis en de persoon van de verdachte doorgaans wel van invloed zijn op de straf die wordt opgelegd (pijl b; zie ook Wermink e.a., 2015; 2017), maar ook op recidive (pijl c; zie ook Gendreau e.a., 1996; Katsiyannis e.a., 2018; Verweij e.a., 2021; Yuhnenko e.a., 2020), en daarmee het zicht op het effect van de straf kunnen verstoren. Door de ruime discretionaire bevoegdheid binnen de Nederlandse context is het verder aannemelijk dat rechters onderling verschillen in de neiging om een korte gevangenisstraf op te leggen in plaats van een niet-vrijheidsbenemende sanctie (pijl d). De IV-methode maakt gebruik van deze variatie om het effect van korte gevangenisstraffen op recidive te isoleren. Door de variatie in bestraffing en de willekeurige toewijzing van zaken aan rechters bevat de kans om veroordeeld te worden tot een korte gevangenisstraf een bepaalde mate van willekeur, waardoor gecontroleerd kan worden voor zowel geobserveerde als ongeobserveerde kenmerken en het effect van die straf op recidive (lijn e) betrouwbaar geschat kan worden.⁷

7 Net als bij een gerandomiseerd experiment zorgt de willekeurige indeling ervoor dat er geen systematische verschillen meer bestaan tussen de groepen, zowel wat geobserveerde als ongeobserveerde kenmerken betreft.

Figuur 2 Schematische weergave van de IV-methode

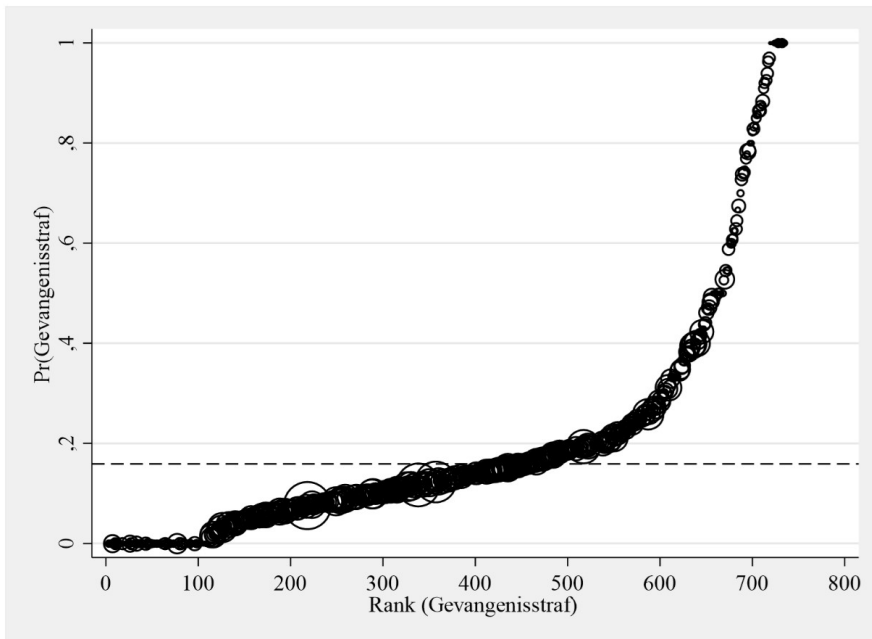

De IV-analyse bestaat uit twee fasen. In de eerste fase wordt het effect geschat van het instrument op de ‘behandeling’ (pijl d), en in de tweede fase het werkelijke effect van de ‘behandeling’ op de uitkomst (lijn e). De IV-analyses zijn uitgevoerd in Stata-versie 15 (StataCorp, 2017) met *ivregress*. Hierin worden de uitkomstmaten direct gemodelleerd via een lineaire regressie, en zijn de rechters (Z) de zogenoemde ‘excluded instruments’ die cruciaal zijn voor de effectschatting. Om maximaal rekening te houden met selectieprocessen worden verscheidene exogene straftoemingsfactoren opgenomen in het model, waaronder de kenmerken van het delict, de criminele geschiedenis, de verdachte en de locatie van de rechtbank (zie ook tabel 3 in de appendix).

Testen van onderliggende assumpties

De eerste stap voorafgaand aan de IV-analyses is het testen van de onderliggende assumpties van het model, in ons geval de willekeurige toewijzing van zaken aan rechters en de variatie van rechters in straftoemingspreferentie. Allereerst laat een randomisatietest waarin de geobserveerde kenmerken (X) in een regressieanalyse gerelateerd worden aan de dummyvariabelen voor de individuele rechters (Z), zien dat de ‘strengheid’ van individuele rechters grotendeels ongecorrleerd is met kenmerken van veroordeelden die de kans op een bepaalde straf en het gedrag na de straf zouden kunnen beïnvloeden. De uit de randomisatietest resulterende *F*-waarde is voor elk kenmerk ver onder de 10 en voor de meeste kenmerken zelfs tussen de 1 en 2, wat impliceert dat de toewijzing van zaken zo goed als willekeurig is (zie tabel 3 in de appendix). Figuur 3 laat verder zien dat er tevens grote variatie is in de strengheid: de kans op een korte gevangenisstraf varieert tussen politierechters van 0 (in geen enkele behandelde zaak korte gevangenisstraf, en dus enkel niet-vrijheidsbenemende sancties) tot 1 (in elke behandelde zaak gevangenisstraf, en dus nooit een niet-vrijheidsbenemende sanctie). Aangezien dader en delictkenmerken niet van invloed zijn op de kans door een bepaalde rechter te worden be-recht en rechters onderling voldoende verschillen in de geneigdheid om een korte gevangenisstraf op te leggen, lijken rechters binnen de Nederlandse context bruikbare instrumenten om effecten van straffen mee te onderzoeken.

Figuur 3 De kans op een gevangenisstraf door een rechter

NB Voor de rank op de x-as zijn rechters geordend op strengheid, gedefinieerd als de proportie bewezen verklaarde zaken waarin een bepaalde rechter een gevangenisstraf oplegde. In de figuur geldt verder hoe groter het bolletje, hoe meer rechters met een bepaalde strengheid die kiezen voor een specifieke straf.

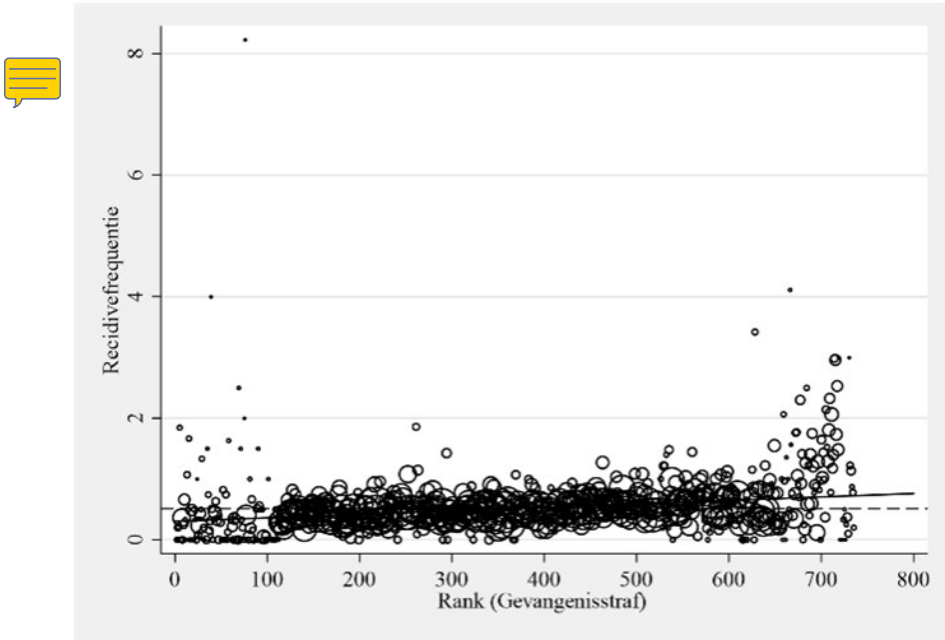
De tweede stap voorafgaand aan de IV-analyse richt zich op de daadwerkelijke relevantie van het instrument. Hierbij is een instrument pas relevant wanneer het van invloed is op de 'behandeling' die centraal staat, in ons geval korte gevangenisstraf versus een niet-vrijheidsbenemende straf. Om te testen of de straftoemingspreferenties van individuele rechters relevante instrumenten zijn, voeren we een regressie uit met de straf (D) als uitkomstvariabele en de rechters (Z) en andere geobserveerde kenmerken (X) als onafhankelijke variabelen en een *F*-test. Als vuistregel geldt dat bij een *F*-waarde boven de 10 sprake is van een sterk instrument (Staiger & Stock, 1997). In ons geval is de *F*-waarde 5.50, wat duidt op een zwak instrument. Lagere *F*-waarden leveren niet per definitie onzuivere effectschattingen op, maar signaleren wel dat er mogelijk sprake is van een probleem (Angrist & Pischke, 2009). *F*-waarden lager dan 10 worden overigens vaak gevonden in studies met veel instrumenten, zoals het geval is in onze studie en in eerder onderzoek waarbij individuele rechters werden gebruikt als instrument (Harding e.a., 2017; Loeffler, 2013). Gegeven dit potentiële probleem, dat in de literatuur bekendstaat als het probleem van *many weak instruments*, gebruiken we twee aanvullende IV-schatters.

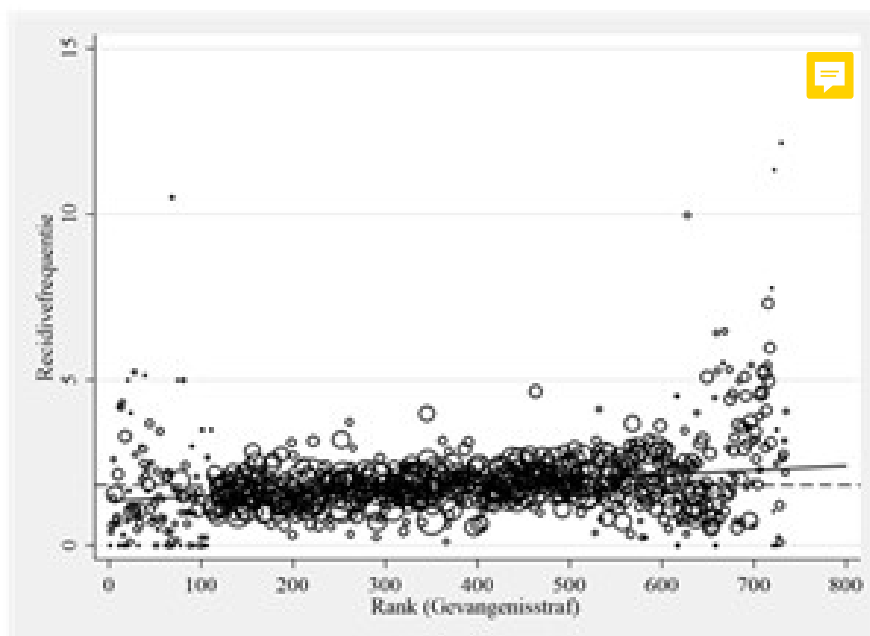
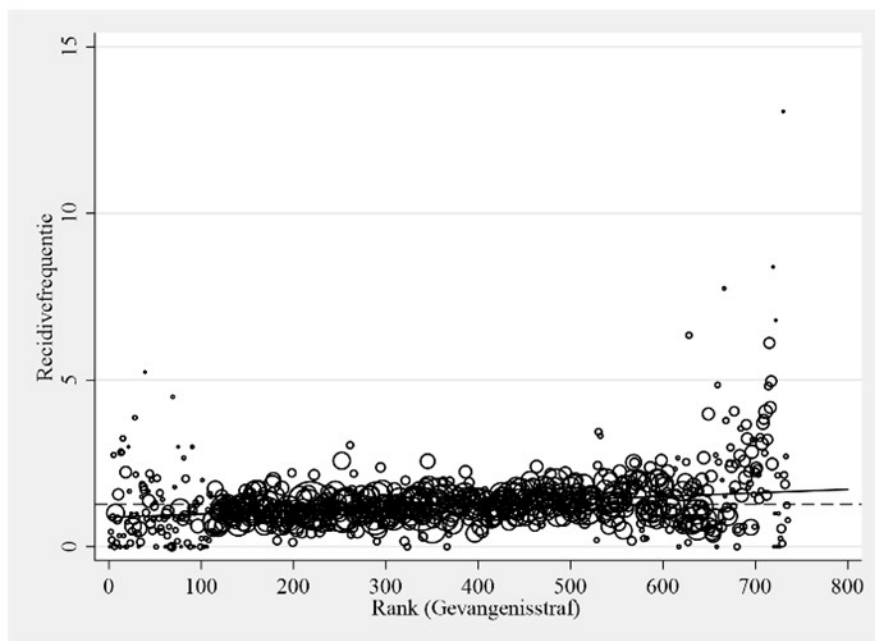
Om aan te sluiten bij eerder empirisch onderzoek is de eerste IV-schatter die we toepassen de *two-stage-least-squares* (2SLS)-regressie, waarin de instrumenten zijn opgenomen als dummyvariabelen (Harding e.a., 2017; Loeffler, 2013). We maken daarnaast gebruik van de *limited information maximum likelihood* (LIML) IV-schatter, die wanneer er sprake is van veel zwakke instrumenten in vergelijking met 2SLS conservatieve effectschattingen geeft die minder gevoelig zijn voor vertekening. Voor aanvullende informatie over LIML verwijzen we naar Chao en Swanson (2005). Een andere IV-schatter die we gebruiken, is de *leave-one-out jackknife IV* (JIVE), waarin een continue strengheidsmaat voor rechters in het model wordt opgenomen in plaats van een dummyvariabele voor iedere rechter (Aizer & Doyle, 2015; Kling, 2006). Deze strengheidsmaat (rechters' individuele straftoemingspreferentie) blijkt in onze data een sterk instrument, aangezien de *F*-waarde van 924.77 ver boven de 10 ligt.

Resultaten: recidive na korte gevangenisstraffen en niet-vrijheidsbenemende straffen

Figuur 4 laat de samenhang zien tussen de strengheid van de rechter en de frequentie van recidive voor de verschillende follow-upperiodes van een, drie en vijf jaar (zie Angrist & Krueger, 2001). Deze samenhang geeft inzicht in de aanwezigheid en richting van een verband tussen behandeling (hier: korte gevangenisstraf) en uitkomst (hier: recidive). Voor elke follow-upperiode is er een positieve samenhang tussen de geneigdheid van rechters om korte gevangenisstraffen op te leggen en recidive. In de praktijk betekent dit dat veroordeeld worden door een rechter die per saldo vaker een korte gevangenisstraf oplegt, samenhangt met meer recidive dan veroordeeld worden door een minder strenge rechter. Gegeven de op voorhand bestaande verschillen tussen personen met een korte gevangenisstraf en personen met een niet-vrijheidsbenemende straf kunnen deze resultaten echter niet worden geïnterpreteerd in termen van causaliteit. Voor de oorzaak-gevolgrelatie tussen straf en recidive richten we ons daarom tot de resultaten van de drie IV-schatters. In alle modellen waarin we het effect van korte gevangenisstraf schatten, wordt ook uitgebreid rekening gehouden met geobserveerde kenmerken die de straftoemingsbeslissing of recidive beïnvloeden.

Figuur 4 Gemiddelde recidivefrequentie tijdens follow-upperioden van een, drie en vijf jaar gerelateerd aan de neiging van rechters om gevangenisstraf op te leggen

NB De weergegeven solide lijn weerspiegelt de gemiddelde hellingshoek tussen de strengheid van de rechter en recidivefrequentie.

Tabel 1 laat de geschatte effecten van korte gevangenisstraf op recidive zien voor alle IV-schatters en alle follow-upperiodes uitgesplitst naar prevalentie en frequentie van recidive. Het gaat hier om lokale gemiddelde behandelingseffecten (LATE), oftewel het gemiddelde behandelingseffect (ATE) voor dat deel van de populatie dat de behandeling heeft ondergaan (Angrist & Pischke, 2009). Iedereen die in 2012 een vrijheidsstraf kreeg opgelegd, heeft deze volgens de beschikbare gegevens ook daadwerkelijk ondergaan (dit wordt aangeduid als *compliance*). De controlegroep bestaat uit veroordeelden die in eerste instantie een niet-vrijheidsbenemende straf kregen opgelegd. Een deel van de veroordeelden in de controlegroep zal wellicht uiteindelijk toch detentie hebben ondergaan (dit wordt aangeduid als *non-compliance*), bijvoorbeeld omdat zij niet voldeden aan de voorwaarden voor hun voorwaardelijke straf, of omdat ze hun taakstraf niet uitvoerden waardoor deze werd omgezet in een vervangende hechtenis. Omdat non-compliance in onze studie eenzijdig en gering is, benadert LATE het ATE.

Recidiveprevalentie

We beginnen met de 2SLS-effecten in Panel A van tabel 1, waarin de instrumenten als dummyvariabelen zijn opgenomen. Het effect van korte gevangenisstraf is positief en uiterst significant. De positieve richting van het effect suggereert dat korte gevangenisstraffen leiden tot meer recidive dan niet-vrijheidsbenemende straffen. Voor de groep tot gevangenisstraf veroordeelden geldt dat de kans op recidive in het eerste jaar na de straf 17 procentpunt hoger is dan voor de groep met een niet-vrijheidsbenemende straf. Het verschil tussen personen met een korte gevangenisstraf en personen met een niet-vrijheidsbenemende straf neemt af naarmate de follow-upperiode langer wordt. Na drie jaar is het verschil 10 procentpunt, en na vijf jaar resteert een verschil van 7 procentpunt. Aanvullende analyses laten zien dat twee derde van de gevangenisgestraften recidiveert *binnen* het eerste jaar, terwijl een meerderheid van de personen met een niet-vrijheidsbenemende straf *na* het eerste jaar recidiveert. Aangezien gevangenisgestraften relatief snel de fout in gaan, wordt het verschil in *recidiveprevalentie* tussen de groepen kleiner naarmate de follow-upperiode langer wordt. Toch observeren we significante effecten van korte gevangenisstraffen op recidiveprevalentie voor elk van de follow-upperiodes. Om de robuustheid van de vorenstaande resultaten te testen, berekenen we ook de effecten van korte gevangenisstraf op basis van de twee aanvullende IV-schatters. De LIML en de JIVE laten eenzelfde patroon zien. Voor alle follow-upperiodes is het effect van korte gevangenisstraf positief en significant. Ook wat betreft effectgrootte zijn de uitkomsten opvallend consistent. De drie verschillende IV-schatters laten zien dat de kans op recidive op de korte termijn tussen de 17 en 20 procentpunt hoger is na korte gevangenisstraffen dan na niet-vrijheidsbenemende straffen. Op de lange termijn varieert het effect tussen de 7 en 8 procentpunt. De grote steekproef, kleine standaardfouten en LIML-puntschattingen en -standaardfouten die vergelijkbaar zijn met de 2SLS-IV-schatter indiceren dat de instrumenten die als dummies zijn opgenomen, hebben geleid tot betrouwbare schattingen. Personen die tot een korte gevangenisstraf werden veroordeeld, hebben een tot vijf jaar na hun vrijlating een grotere kans om te recidiveren dan personen die veroor-

deeld werden tot een niet-vrijheidsbenemende straf, maar recidiveren gevangenisgestraften in de verschillende follow-upperiodes ook met een hogere frequentie?

Tabel 1 Geschatte effecten van korte gevangenisstraf op recidiveprevalentie en -frequentie per follow-upperiode en IV-schatter

	Panel A: recidiveprevalentie			Panel B: recidivefrequentie		
	1 jaar	3 jaar	5 jaar	1 jaar	3 jaar	5 jaar
<i>IV-schatter</i>						
2SLS	,171*** (,019)	,103*** (,022)	,068** (,023)	,717*** (,065)	,124 (,124)	,164 (,164)
LIML	,193*** (,022)	,109*** (,025)	,070** (,025)	,816*** (,073)	,140 (,140)	,184 (,184)
JIVE-IV	,195*** (,027)	,113*** (,028)	,081** (,028)	,772*** (,116)	,206 (,206)	,231 (,231)

NB In de modellen wordt rekening gehouden met dader-, zaak- en criminele-geschiedenismerken en zestien typen delict- en elf districts specifieke effecten; SEs tussen haakjes.
*** p<0,001; ** p<0,01; * p<0,05.

Recidivefrequentie

De resultaten in Panel B van tabel 1, waarin de geschatte effecten van korte gevangenisstraffen op recidivefrequentie te zien zijn, geven een duidelijk antwoord: veroordeeld worden tot een gevangenisstraf in plaats van een niet-vrijheidsbenemende straf vergroot de recidivefrequentie voor elk van de follow-upperiodes na vrijlating.⁸ De gevonden effecten zijn wederom uiterst significant en positief. In het eerste jaar na vrijlating leidt een veroordeling tot een korte gevangenisstraf tot 0,72 meer geregistreerde feiten dan een veroordeling tot een niet-vrijheidsbenemende straf. Deze effecten groeien aanzienlijk tot een verschil van 1,07 delicten binnen drie jaar, en 1,15 delicten op de lange termijn. Naast de absolute effecten berekenen we ook de relatieve effecten door het quotiënt te nemen van de recidivefrequentie van personen die werden veroordeeld tot een gevangenisstraf en de recidive van personen die tot een niet-vrijheidsbenemende straf werden veroordeeld, om zo de afwijking van de recidive in de controlegroep weer te geven. In relatieve termen plegen mensen na een korte gevangenisstraf op de lange termijn 76 procent meer strafbare feiten dan personen die een niet-vrijheidsbenemende straf kregen opgelegd. Wanneer we de LIML- en JIVE IV-schatters gebruiken, vinden we eenzelfde beeld. Het gemiddelde effect van korte gevangenisstraffen ten opzichte van niet-vrijheidsbenemende straffen is respectievelijk 1,23 en 1,18 extra geregistreerde feiten binnen een periode van vijf jaar. In relatieve termen staat dit gelijk

8 Effecten van gevangenisstraffen voor alle IV-analyses zijn opnieuw geschat zonder de grootste uitbijters te verwijderen en door de 5 procent grootste uitbijters van de frequentie maat te verwijderen (niet gerapporteerd, maar opvraagbaar bij de auteurs). De gevonden resultaten komen wat betreft de richting en het significantieniveau van het effect van gevangenisstraf overeen met de resultaten in tabel 1.

aan 81 en 78 procent meer strafbare feiten na korte gevangenisstraffen dan na niet-vrijheidsbenemende straffen.

Kortom: in vergelijking met niet-vrijheidsbenemende straffen leiden korte gevangenisstraffen tot meer criminaliteit na de straf, zowel wat betreft recidiveprevalentie als wat betreft recidivefrequentie en zowel op de korte als op de lange termijn. Verder zijn over de gehele linie de geschatte effecten van korte gevangenisstraf voor de modellen met verschillende IV-schatters in overeenstemming met elkaar, hetgeen de betrouwbaarheid van deze bevindingen onderstreept.

Sensitiviteitsanalyse

Eerder Nederlands onderzoek waarin de effecten van korte gevangenisstraf werden vergeleken met die van een taakstraf maakte gebruik van *propensity score matching* (Wermink e.a., 2009). Dit onderzoek vond dat gevangenisstraf leidde tot 0,410-1,210 meer feiten in de een tot vijf jaar na vrijlating dan een taakstraf. De vijfjaars-recidive onder gevangenisgestraften lag daarmee 88 procent hoger dan onder taakgestraften. Critici wezen destijds op reële en vermeende beperkingen van de gehanteerde matchingsmethode (Elffers, 2017; Groenendijk & Van Delft, 2013; Vollaard, 2016). Bij wijze van sensitiviteitsanalyse berekenen we, gebruik makend van de 2SLS IV-schatter, daarom opnieuw het effect van gevangenisstraf, nu enkel in vergelijking met een taakstraf. In tabel 2 is te zien dat de resultaten van deze sensitiviteitsanalyse overeenkomen met de eerder gevonden resultaten: binnen de verschillende follow-upperiodes van een, drie en vijf jaar leiden korte gevangenisstraffen tot meer recidive. In vergelijking met taakgestraften worden voor gevangenisgestraften binnen een jaar 0,593 meer feiten geregistreerd. Dit verschil loopt op naar 0,938 feiten over een periode van vijf jaar na de straf. Onze resultaten laten zien dat na vijf jaar gevangenisgestraften 55 procent meer recidiveren dan taakgestraften.

De tweede sensitiviteitsanalyse die we verrichten, richt zich op een verfijning van de recidivematen, waarbij verder onderscheid wordt gemaakt in het type feit waarmee wordt gerecidiveerd. Wanneer we de recidive opsplitsen naar geweldsfeiten, vermogensfeiten en overige feiten, zien we in tabel 2 wederom eenzelfde beeld. Recidive is voor alle feittypen hoger na een korte gevangenisstraf dan na een niet-vrijheidsbenemende straf. Alle uitkomsten zijn positief en significant.

De resultaten van de beide sensitiviteitsanalyses tonen aan dat korte gevangenisstraffen een criminogene werking hebben, zowel in vergelijking met alle niet-vrijheidsbenemende straffen als enkel in vergelijking met taakstraffen, en zowel op de totale recidive als afzonderlijk op recidive naar gewelds-, vermogens- en overige feiten. Bovendien treedt de criminogene werking al op de korte termijn op en blijft die ook op de lange termijn voor alle gehanteerde uitkomstmaten bestaan.

Tabel 2 *Geschatte effecten van korte gevangenisstraf op recidivefrequentie per follow-upperiode (2SLS)*

	1 jaar	3 jaar	5 jaar
<i>Controlegroep</i>			
Taakgestraften	,593*** (,078)	,887*** (,147)	,938*** (,194)
<i>Type recidive</i>			
Vermogensdelicten	,611*** (,121)	,756*** (,124)	,826*** (,125)
Gewelddelicten	,373*** (,088)	,615*** (,137)	1,23*** (,272)
Overige delicten	,150** (,056)	,279*** (,070)	,246** (,086)

NB In de modellen wordt rekening gehouden met dader-, zaak- en criminele-geschiedeniskennmerken en zestien typen delict- en elf districtspecifieke effecten; SEs tussen haakjes.

*** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

Discussie

In beleid en rechtswetenschap wordt gevangenisstraf veelal gezien als *ultimum remedium*, een laatste redmiddel en een sanctie waar spaarzaam mee dient te worden omgegaan. De omvangrijke inzet van, met name korte, gevangenisstraffen als reactie op criminaliteit zet echter serieuze vraagtekens bij de validiteit van deze opvatting en geeft ruimte voor het overwegen van alternatieven voor de gevangenisstraf. Om overheidsuitgaven voor veiligheidsbeleid te reduceren, zouden niet-vrijheidsbenemende straffen een optie kunnen zijn, *mits* zij vergelijkbaar zijn met gevangenisstraf in termen van het voorkomen van toekomstig delictgedrag. Valide schattingen van de effecten van gevangenisstraffen zijn daarom onmisbaar voor *evidence-based* veiligheidsbeleid. In bestaand onderzoek bleef onduidelijkheid bestaan over de oorzaak-gevolgrelatie tussen straf en recidive. Eerder werd gebruik gemaakt van regressie en matchingsanalyses waarbinnen enkel rekening kan worden gehouden met geobserveerde verschillen tussen de 'behandelde' en de controlegroep. Hierdoor waren eerdere bevindingen nog steeds gevoelig voor vertekening door ongeobserveerde verschillen. De huidige studie boekt vooruitgang op dit eerdere onderzoek door voor het eerst in Nederland gebruik te maken van een instrumentele-variabelebenadering die controleert voor geobserveerde en ongeobserveerde selectie-effecten.

In Nederland hebben rechters een ruime discretionaire bevoegdheid om de straf te bepalen. Hierdoor kan de rechter optimaal rekening houden met de omstandigheden van het geval, maar ontstaat ook ruimte om persoonlijke afwegingen en voorkeuren een rol te laten spelen in de beslissing over het type straf. In de instrumentele-variabeleanalyses werd gebruik gemaakt van de variatie in **straf**toemingspreferentie tussen rechters, gedefinieerd als de voorkeur voor een

korte gevangenisstraf ten opzichte van een andere, niet-vrijheidsbenemende straf, om het effect van korte gevangenisstraf op recidive te isoleren. Door gebruik te maken van de variatie in straftoemingspreferentie tussen rechters kan bij het schatten van het effect van korte gevangenisstraf rekening worden gehouden met mogelijke vertekening door selectie.

Eerdere studies waarin propensity score matching en de instrumentele-variabele-methode werden vergeleken met randomized control trials (RCTs), laten zien dat de uitkomsten van IV-analyses die van RCTs het dichtst benaderen (Cook e.a., 2008; Stukel e.a., 2007). IV-analyse is hiermee een bruikbaar alternatief om het causale effect van een behandeling te schatten. Belangrijke voorwaarden hiervoor zijn dat (a) het instrument ongecorrleerd is met eventuele bestaande verschillen die de kans op behandeling beïnvloeden, (b) het instrument juist sterk gecorrleerd is met de behandeling, en (c) het instrument de uitkomst enkel beïnvloedt via de behandeling. De IV-methode heeft als voordeel dat twee van deze voorwaarden (a en b) empirisch kunnen worden getoetst. We vinden dat toewijzing van rechters aan zaken zo goed als willekeurig is en dat Nederlandse rechters voldoende verschillen in hun neiging tot het opleggen van gevangenisstraf. Voor zover rechters niet op een andere manier dan via de opgelegde straf het toekomstige delictgedrag van veroordeelden beïnvloeden, kunnen de resultaten van onze analyses daarom geïnterpreteerd worden als het causale effect van korte gevangenisstraf op recidive.

Onze bevindingen laten zien dat korte gevangenisstraffen leiden tot meer recidive dan niet-vrijheidsbenemende straffen. Afhankelijk van de IV-schatter leidt een korte gevangenisstraf tot een stijging in recidivefrequentie tussen de 76 en 81 procent over een periode van vijf jaar. De robuustheid van deze bevindingen suggereert in sterke mate dat waar het gaat om het voorkomen van toekomstig delictgedrag en het verminderen van overheidsuitgaven aan veiligheidsbeleid, niet-vrijheidsbenemende straffen de voorkeur verdienen boven korte gevangenisstraffen. Onze huidige bevindingen sluiten aan bij die uit eerdere Nederlandse studies, waarin eveneens meer recidive werd gevonden na korte gevangenisstraffen dan na niet-vrijheidsbenemende straffen (Nieuwbeerta e.a., 2007; Wermink e.a., 2009).

We willen benadrukken dat het voorkomen van toekomstig delictgedrag onder gestraften (speciale preventie) slechts één van de manieren is waarop straffen van invloed kunnen zijn op het criminaliteitsniveau in de samenleving. Vrijheidsbenemende straffen hebben daarnaast ook een insluitingseffect. Door insluiting wordt de criminele carrière tijdelijk onderbroken en wordt de veroordeelde de mogelijkheid ontnomen, of wordt die mogelijkheid ten minste sterk gereduceerd, om *tijdens* de gevangenisstraf delicten te plegen in de samenleving. Een andere klassieke gedachte in het strafrecht is dat straffen ook afschrikkend werken op de *totale* populatie potentiële criminelen (generale preventie), die mogelijk afziet van het plegen van een delict als de te verwachten kosten van de mogelijke straf niet opwegen tegen de opbrengsten van dat delict. De generaal preventieve werking van de als 'zwaar' beschouwde gevangenisstraffen zou groter zijn dan die van andere straffen. Met de nodige voorzichtigheid kan worden gesteld dat het niet in de lijn der verwachting ligt dat de in de huidige studie gevonden effecten geheel worden over-

schaduw door insluiting of de generaal preventieve werking van gevangenisstraffen. Theoretische overwegingen en empirische onderzoeksresultaten suggereren dat effecten van insluiting in Nederland (zeer) klein zijn (Wermink e.a., 2013; RSJ, 2021) en dat de gepercipieerde pakkans wat betreft generale preventie meer zoden aan de dijk zet dan de zwaarte van de straf (Berghuis, 2020; Elffers, 2008). Ook in internationaal onderzoek lijkt de afschrikwekkende werking van gevangenisstraf beperkt of zelfs afwezig (zie Nagin, 2018).

Straffen dienen ten slotte ook ter vergelding van het aan de slachtoffers aangedane leed. Voor zover korte gevangenisstraffen beter in deze retributieve behoeften voorzien dan niet-vrijheidsbenemende straffen, zouden louter om die reden gevangenisstraffen te prefereren zijn. De extra strafbare feiten – en dus extra **slachtoffers** – die volgens onze resultaten het gevolg zijn van de korte gevangenisstraf suggereren echter wel dat het prijskaartje dat aan vergelding hangt, hoger is dan enkel de meerkosten die de tenuitvoerlegging van korte gevangenisstraf boven niet-vrijheidsbenemende straffen met zich meebrengt.

Het voorkomen van recidive is een kerntaak binnen het justitiële beleid. Onze bevindingen laten zien dat een bredere inzet op niet-vrijheidsbenemende straffen in plaats van korte gevangenisstraffen een strategie zou kunnen zijn om dat te bewerkstelligen. Die inzet zou kunnen bestaan uit het vaker toepassen van niet-vrijheidsbenemende straffen in plaats van korte gevangenisstraffen, maar ook uit het ontwikkelen van nog niet bestaande alternatieven, bijvoorbeeld door elektronische detentie als hoofdstraf in te voeren of als executiemodaliteit voor alle reguliere detenties tot een bepaalde duur (zie ook Van der Laan, 2013; RSJ, 2021). Bij pogingen om het gebruik van de korte gevangenisstraf terug te dringen, is het voorts van belang dat niet alleen wordt gekeken naar de uiteindelijke straftoematingsbeslissing, maar ook naar de fasen in het strafproces die hieraan voorafgaan. Het veelvuldig toepassen van voorlopige hechtenis in Nederland resulteert vaak in een gevangenisstraf in plaats van een niet-vrijheidsbenemende straf (Wermink e.a., 2015). Grotere terughoudendheid met de inzet van voorlopige hechtenis zou daarom mogelijk eveneens een bijdrage kunnen leveren aan het terugbrengen van het aantal zeer korte gevangenisstraffen in Nederland en in het verlengde daarvan aan het verlagen van recidive.

Literatuur

- Aizer, A. & Doyle, J.J. Jr. (2015). Juvenile incarceration, human capital, and future crime: evidence from randomly assigned judges. *Quarterly Journal of Economics*, 139(2), 759-803.
- Angrist, J.D. (2006). Instrumental variables methods in experimental criminological research: what, why and how. *Journal of Experimental Criminology*, 2(1), 23-44.
- Angrist, J.D. & Krueger, A.B. (2001). Instrumental variables and the search for identification: from supply and demand to natural experiments. *Journal of Economic Perspectives*, 15, 69-85.
- Angrist, J.D. & Pischke, J-S. (2009). *Mostly Harmless Econometrics: An Empiricist's Companion*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Apel, R.J. & Sweeten, G. (2010). Propensity score matching in criminology and criminal justice. In: A.R. Piquero & D. Weisburd (eds.). *Handbook of Quantitative Criminology*. New York: Springer, 543-562.
- Batist, D. (2019, 13 mei). How the Dutch are closing their prisons. *US News*.
- Berghuis, B. (2020). Over de afschrikkende werking van straffen. *Secondant*. Geraadpleegd op <https://hetccv.nl/nieuws/secondant-over-de-afschrikkende-werking-van-straffen/>.
- Bhuller, M., Dahl, G.B., Løken, K.V. & Mogstad, M. (2020). Incarceration, recidivism, and employment. *Journal of Political Economy*, 128, 1269-1324. <https://doi.org/10.1086/705330>.
- Bushway, S.D. & Apel, R.J. (2010). Instrumental variables in criminology and criminal justice. In: A.R. Piquero & D. Weisburd (eds.). *Handbook of Quantitative Criminology*. New York: Springer, 595-612.
- Chao, J.C. & Swanson, N.R. (2005). Consistent estimation with a large number of weak instruments. *Econometrica*, 73(5), 1673-1692.
- Claessen, J. & Slump, G.J. (2020, 7 juli). Schaf de korte gevangenisstraf af, die is uitermate ineffectief. *Nederlands Dagblad*.
- Cook, T.D., Shadish, W.R. & Wong, V.C. (2008). Three conditions under which experiments and observational studies produce comparable causal estimates: new findings from within-study comparisons. *Journal of Policy Analysis and Management*, 27, 724-750.
- Damm, A.P. & Gorinas, C. (2020). Prison as a criminal school: peer effects and criminal learning behind bars. *The Journal of Law and Economics*, 63, 149-180.
- Dünkel, F. (2017). European penology: the rise and fall of prison population rates in Europe in times of migrant crises and terrorism. *European Journal of Criminology*, 14, 629-653.
- Elffers, H. (2008). Afschrikking en het aanleren van normen; de theorie van Kelman toegepast op het strafrecht. *Justitiële verkenningen*, 34, 82-97.
- Elffers, H. (2017). Quasi-experimentele criminologische effectstudies met propensity score matching. *Tijdschrift voor Criminologie*, 59, 52-66.
- Eren, O. & Mocan, N. (2021). Juvenile punishment, high school graduation, and adult crime: evidence from idiosyncratic judge harshness. *The Review of Economics and Statistics*, 103, 34-47.
- Gendreau, P., Little, T. & Goggin, C. (1996). A meta-analysis of the predictors of adult offender recidivism: What works! *Criminology*, 34(4), 575-608.
- Groenendijk, F. & Delft, A. van (2013). Recidive, werkstraf en gevangenisstraf: een kritische bespreking. *Tijdschrift voor Criminologie*, 55, 59-65.
- Harding, D.J., Morenoff, J.D., Nguyen, A.P. & Bushway, S.D. (2017). Short- and long-term effects of imprisonment on future felony convictions and prison admissions. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 114, 11103-11108.
- Hirsch, A. van, Ashworth, A. & Roberts, J.V. (2009). *Principled Sentencing: Readings on Theory and Policy* (3rd Ed.). Oxford: Hart.
- Katsiyannis, A., Whitford, D.K., Zhang, D. & Gage, N.A. (2018). Adult recidivism in United States: a meta-analysis 1994-2015. *Journal of Child and Family Studies*, 27(3), 686-696.
- Kirk, D.S. & Wakefield, S. (2018). Collateral consequences of punishment: a critical review and path forward. *Annual Review of Criminology*, 1, 171-194.
- Kling, J.R. (2006). Incarceration length, employment, and earnings. *American Economic Review*, 96(3), 863-876.
- Kopf, S. & Mowen, T.J. (2020). Collateral consequences of incarceration. In: L.A. Gould & J.J. Brent (eds.). *Routledge Handbook on American Prisons*. New York: Routledge, 271-279.

- Kreulen, E. (2018, 24 september). Ook een korte celstraf kan een leven al flink ontregelen. *Trouw*.
- Laan, P.H. van der (2013, 15 juni). De enkelband is veel te snel weggehoond. *Trouw*.
- Loeffler, C.E. (2013). Does imprisonment alter the life course? Evidence on crime and employment from a natural experiment. *Criminology*, 51, 137-166.
- Loeffler, C.E. & Nagin D.S. (2022). The impact of incarceration on recidivism. *Annual Review of Criminology*, 5, 133-152.
- LOVS (Landelijk Overleg Vakinhoud Strafrecht). (2021). Oriëntatiepunten voor straftoemeting en LOVS-afspraken. Raad voor de rechtspraak. Geraadpleegd op www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Oriëntatiepunten-en-afspraken-LOVS.pdf.
- Moolenaar, D.E.G. & Dijk, J.J. van (2020). Uitgaven aan sociale veiligheid. In: R.F. Meijer, S.W. van den Braak & R. Choenni (red.). *Criminaliteit en rechtshandhaving 2019. Ontwikkelingen en samenhangen*. Den Haag: WODC/CBS/Raad voor de rechtspraak, 99-104.
- Nagin, D.S. (2018). Deterrent effects of the certainty and severity of punishment. In: D.S. Nagin, F.T. Cullen & C. Lero Johnson (eds.). *Deterrence, Choice, and Crime. Contemporary Perspectives*. New York: Routledge, 157-185.
- Nieuwbeerta, P., Nagin, D.S. & Blokland, A.A.J. (2007). Het meten van effecten van gevangenisstraf op crimineel gedrag in een niet-experimentele studie. *Mens & Maatschappij*, 82(3), 272-299.
- Pager, D., Western, B. & Sugie, N. (2009). Sequencing disadvantage: barriers to employment facing young black and white men with criminal records. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 623, 195-213.
- Petrich, D.M., Pratt, T.C., Jonson, C.L. & Cullen, F.T. (2020). A revolving door? A meta-analysis of the impact of custodial sanctions on reoffending (Working paper). Cincinnati: University of Cincinnati.
- Roos, T. de (2007). Experimenteren met sancties? Strafrechtstheoretische kanttekeningen bij een empirisch-wetenschappelijke trend. *Tijdschrift voor Criminologie*, 50(1), 12-23.
- RSJ (Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming). (2021, 14 oktober). *Korte detenties nader bekeken. Minder korte detenties en meer betekenisvolle alternatieven*. Den Haag.
- Schuyt, P.M. (2010). *Verantwoorde straftoemeting*. Deventer: Kluwer.
- Staiger, D. & Stock, J.H. (1997). Instrumental variables regression with weak instruments. *Econometrica*, 65, 557-586.
- StataCorp. (2017). *Stata Statistical Software: Release 15*. College Station, TX: StataCorp LLC.
- Stukel, T.A., Fisher, E.S., Wennberg, D.E., Alter, D.A., Gottlieb, D.J. & Vermeulen, M.J. (2007). Analysis of observational studies in the presence of treatment selection bias: effects of invasive cardiac management on AMI survival using propensity score and instrumental variable methods. *JAMA*, 297, 278-285. doi: 10.1001/jama.297.3.278.
- Ulmer, J.T. (2012). Recent developments and new directions in sentencing research. *Justice Quarterly*, 29, 1-40.
- Verweij, S., Tollenaar, N., Teerlink, M. & Weijters, G. (2021). *Recidive onder justitiabelen in Nederland. Verslag over de periode 2008-2020*. Den Haag: WODC.
- Villetta, P., Gillieron, G. & Killias, M. (2015). The effects on re-offending of custodial vs. non-custodial sanctions: an updated systematic review of the state of knowledge. *Campbell Systematic Reviews*, 11, 1-92. <https://doi.org/10.4073/csr.2015.1>.
- Villetta, P., Killias, M. & Zoder, I. (2006). The effects of custodial vs. non-custodial sentences on re-offending: a systematic review of the state of knowledge. *Campbell Systematic Reviews*, 2, 1-69. <https://doi.org/10.4073/csr.2006.13>.

- Vink, M.E. (2020). Berechting. In: R.F. Meijer, S.W. van den Braak & R. Choenni (red.). *Criminaliteit en rechtshandhaving 2019. Ontwikkelingen en samenhangen*. Den Haag: WODC/CBS/Raad voor de rechtspraak, 65-72.
- Visser, M. (2021a, 2 juli). ‘Slimmer straffen’ biedt ex-gedetineerden toekomst: ‘Een korte celstraf is al lang genoeg om dingen kapot te maken’. *Trouw*.
- Visser, M. (2021b, 30 oktober). Korte gevangenisstraf na diefstal of wildplassen werkt niet, vindt de adviesraad. ‘Er zijn alternatieven, zoals een enkelband’. *Trouw*.
- Vollaard, B. (2016). Het verhaal achter kwantitatief onderzoek. *Tijdschrift voor Criminologie*, 58, 73-83.
- Wermink, H.T. & Blokland, A.A.J. (2019). *Criminal careers and life-course circumstances of Dutch sentenced offenders (Codebook and Documentation)*. Leiden: Universiteit Leiden.
- Wermink, H., Apel, R., Nieuwebeerta, P. & Blokland, A.A.J. (2013). The incapacitation effect of first-time imprisonment: a matched samples approach. *Journal of Quantitative Criminology*, 29, 579-600.
- Wermink, H.T., Blokland, A.A.J., Nieuwebeerta, P. & Tollenaar, N. (2009). Recidive na werkstraffen en na gevangenisstraffen. Een gematchte vergelijking. *Tijdschrift voor Criminologie*, 51(3), 211-227.
- Wermink, H.T., Johnson, B.D., Nieuwebeerta, P. & Keijser, J.W. de (2015). Expanding the scope of sentencing research: determinants of juvenile and adult punishment in the Netherlands. *European Journal of Criminology*, 12(6), 739-768.
- Wermink, H.T., Johnson, B.D., Keijser, J.W. de, Dirkzwager, A.J.E., Reef, J. & Nieuwebeerta, P. (2017). The influence of detailed offender characteristics on consecutive criminal processing decisions. *Crime & Delinquency*, 63(10), 1279-1313.
- Yukhnenko, D., Blackwood, N. & Fazel, S. (2020). Risk factors for recidivism in individuals receiving community sentences: a systematic review and meta-analysis. *CNS Spectrums*, 25(2), 252-263.

Appendix

Tabel 3 Randomisatie check – F-tests

	F
<i>Sociaal-demografisch (gestrafte)</i>	
Leeftijd (/10)	1,34
Vrouw	1,19
Geboren in buitenland	5,31
<i>Proceskenmerken</i>	
#feiten in uitgangszaak	2,52
Zwaarte van het delict	7,40
<i>Criminele geschiedenis</i>	
#veroordelingen	1,90
#gevangenisstraffen	2,22
#taakstraffen	1,55
#boetes	1,51

Tabel 3 (Vervolg)

	F
<i>Delicttype van zwaarste uitgangsdelict</i>	
Bedreiging	1,28
Mishandeling	2,39
Diefstal met geweld	1,36
Seksueel en overig geweld	1,30
Valsheidsmisdrijven	5,36
Diefstal	3,64
Diefstal door middel van braak	1,41
Gekwalificeerde diefstal (overig)	2,52
Overig vermogensdelict	1,33
Openbare orde	2,32
Misdrijven tegen openbaar gezag	1,32
Vernieling	1,22
Wegenverkeerswet	8,89
Opiumwet	4,02
Vuurwapenwet	1,18
Overig	1,47

NB Aangezien zaken willekeurig worden verdeeld *binnen* rechtbanken en de kans op een onvoorwaardelijke gevangenisstraf verschilt tussen rechtbanken in onze data, wordt de locatie van de rechtbank in alle modellen opgenomen als fixed effect.

Persoonsnetwerken en criminaliteit van Nederlandse jongeren

Een toepassing van nieuwe netwerkdata van het CBS

Brenda Bos, Marjolijn Das, Hanneke Posthumus, Jan van der Laan, Vincent de Heij & Paul Nieuwbeerta

Deze studie onderzoekt de gehele populatie van ruim 3 miljoen jongeren woonachtig in Nederland en hun volledige netwerken van familieleden, huisgenoten, burens, klasgenoten en collega's. Deze netwerken geven formeel geregistreerde relaties weer, en zijn volgens een nieuwe methode uit registerinformatie afgeleid. Jongeren hebben een grotere kans op een politieregistratie als verdachte als het aandeel verdachten in hun netwerken groter is. Eerdere studies zijn vooral gebaseerd op een klein aantal jongeren en netwerkleden en richten zich op specifieke soorten netwerken. Dit is de eerste keer dat de samenhang in criminaliteit tussen Nederlandse jongeren en hun netwerkleiden op zo'n grootschalige manier is vastgesteld.

Inleiding

Diverse Nederlandse onderzoeken hebben de afgelopen decennia laten zien dat hoe meer netwerkleiden van personen criminaliteit plegen, hoe groter de kans is dat zij zelf crimineel gedrag vertonen (o.a. Junger & Polder, 1991; Baerveldt e.a., 2003; Völker & Driessen, 2003; Weerman & Smeenk, 2005; Weerman & Bijleveld, 2007; Broekhuizen e.a., 2008; De Cuyper e.a., 2009; Franken e.a., 2020; Van der Toolen e.a., 2020). De tot dusver verrichte studies naar sociale netwerken en criminaliteit onder Nederlandse jongeren kennen echter steevast één of meerdere beperkingen. Allereerst omvatten de gegevens meestal de criminaliteit en sociale omgeving van een (vaak relatief kleine) steekproef van jongeren. Kleine onderzoekspopulaties verminderen de statistische 'power' van analyses en maken het moeilijk binnen populaties uit te splitsen. Bovendien kan vertekening van resultaten optreden als de steekproef en/of de respons niet aselekt zijn. Ten tweede bevatten de data veelal slechts informatie over een beperkt aantal netwerkleiden. Hierbij doen zich dezelfde mogelijke problemen voor. Ten derde hebben studies vaak slechts informatie over één bepaald type netwerk, zoals medescholieren (bijv. Baerveldt e.a. 2003; Franken e.a., 2020; een uitzondering is Broekhuizen e.a., 2008).

Dit artikel beoogt een bijdrage te leveren aan het onderzoek naar de samenhang tussen criminaliteit van Nederlandse jongeren en van hun sociale omgeving, door gegevens te analyseren die vorenstaande beperkingen niet kennen. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) heeft een methode ontwikkeld om op basis van overheidsregistraties persoonsnetwerken te construeren van familieleden, huisgenoten, burens, klasgenoten en collega's voor de gehele bevolking van Nederland

(Van der Laan e.a., 2022). Hier kan demografische en sociaaleconomische informatie aan gekoppeld worden, alsmede informatie uit politieregisters over verdachten van criminaliteit.¹ Deze netwerken kunnen niet een-op-een vergeleken worden met een ‘echt’ sociaal netwerk. Het is onbekend of en hoe intensief de personen contact met elkaar hebben, en er missen ook relaties van mensen die elkaar buiten deze contexten kennen. Desalniettemin kan met de unieke CBS-netwerkgegevens een breder en meer gedetailleerd inzicht worden verkregen in de relatie tussen kenmerken van netwerkleden en criminaliteit van jongeren dan in eerdere studies. Dit artikel bouwt voort op een eerste beschrijvend onderzoek van het CBS voor de ‘Regio Deal Den Haag Zuidwest’.² Daarin werd al zichtbaar dat Haagse jongeren die zelf verdacht zijn geweest van een misdrijf vaker verdachten hebben in hun netwerken vergeleken met andere, niet-verdachte Haagse jongeren (Posthumus e.a., 2020). In het huidige onderzoek wordt de populatie uitgebreid naar alle jongeren van 12 tot 27 jaar die op 1 oktober 2018 in Nederland woonden (N=3.009.921). Door middel van verdiepende regressieanalyses onderzoeken we de volgende onderzoeksvragen:

- 1 In hoeverre is er een samenhang tussen het aandeel verdachte netwerkleden en de kans dat Nederlandse jongeren zelf criminaliteit plegen? Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen de verschillende typen netwerken: huisgenoten, familieleden, burens, klasgenoten en collega’s.
- 2 In hoeverre blijft deze samenhang overeind wanneer gecorrigeerd wordt voor demografische en sociaaleconomische kenmerken van de jongeren zelf? Dit is een belangrijke stap in het verkrijgen van meer inzicht in de achtergrond van de samenhang en dus in causaliteit: omdat jongeren vaak lijken op hun netwerkleden, kan een deel van de samenhang mogelijk hierdoor verklaard worden.

Samenhang van delinquent gedrag in sociale netwerken

Criminologische theorieën formuleren meerdere verschillende mechanismen waarom verwacht kan worden dat de kans op criminaliteit groter is naarmate mensen meer delinquenten in hun netwerk hebben, namelijk: beïnvloeding, selectie en een combinatie van beide (bijv. McPherson e.a., 2001; De Cuyper e.a., 2009).

Beïnvloeding

Sociaalpsychologische criminologische theorieën stellen dat het crimineel gedrag van personen, en vooral jongeren, direct beïnvloed wordt door socialisatie vanuit hun sociale omgeving. Dergelijk ‘sociaal leren’ kan direct verlopen, via observatie

- 1 Het CBS neemt een groot aantal maatregelen om de dataprivacy te garanderen, te beginnen met de pseudonimisering (in de data is geen informatie aanwezig waaraan je personen direct kunt herkennen). In de analyses is uitsluitend onderzoek gedaan naar groepen en nooit naar individuele personen.
- 2 Deze samenwerking tussen het Rijk en de gemeente Den Haag heeft als doel de leefbaarheid in de wijken in Den Haag Zuidwest te vergroten. Zie Regio Deal Den Haag Zuidwest, onder Regio Deals op www.rijksoverheid.nl.

en het imiteren van anderen (Bandura, 1977; Van Dijk e.a., 2021). Criminaliteit wordt dan verondersteld te worden aangeleerd door middel van het voorbeeldgedrag van anderen. Hoe belangrijker de ander is, des te sterker zal diens invloed zijn. Zulke rolmodellen zijn in eerste instantie ouders en andere familieleden, maar kunnen ook klasgenoten, vrienden, burens of collega's zijn.

Het sociale leren kan echter ook indirecter verlopen. Een voorbeeld hiervan is de theorie van de differentiële associatie (Sutherland, 1937), die later door Akers (1973) is uitgewerkt als social learning theory. Deze theorie gaat ervan uit dat niet zozeer het criminele gedrag zelf, maar veel meer de houdingen, normen en waarden ten aanzien van antisociaal gedrag worden aangeleerd in contacten met anderen (Burgess & Akers, 1966). Omdat verschillende mensen met verschillende (typen) anderen omgaan, worden zij aan verschillende normatieve patronen en gedragspatronen blootgesteld. Een persoon zal in meer of mindere mate crimineel gedrag ontwikkelen afhankelijk van de (intensiteit van de) contacten met personen van een bepaalde criminele groep. Dit leerproces verloopt – behalve door middel van observeren en imiteren – ook door het internaliseren van de attitudes en waarden die bij crimineel gedrag horen, alsmede de rationalisaties waarmee het gedrag kan worden goedgepraat. Ook gelegenheid speelt hierbij een rol: omgang met andere delinquenten geeft bijvoorbeeld toegang tot informatie, technieken, werktuigen of wapens, wat drempelverlagend kan werken om zelf crimineel gedrag te gaan vertonen.

Selectie

Selectie is een andere mogelijke reden waarom de kans om criminaliteit te plegen voor jongeren toeneemt naarmate zij meer mensen in hun netwerk hebben die criminaliteit plegen. Zo is bijvoorbeeld bekend dat delinquente jongeren bij voorkeur omgaan met andere delinquenten (Brechwald & Prinstein, 2011; De Cuyper e.a., 2009): directe selectie. Zonder dat van enige beïnvloeding sprake hoeft te zijn, leidt dit directe selectieproces tot een clustering van criminelen in sociale netwerken.

Daarnaast kan ook indirecte selectie optreden, op onderliggende demografische en sociaaleconomische kenmerken die op zichzelf weer de kans beïnvloeden om criminaliteit te plegen. Zo is van diverse demografische kenmerken – zoals leeftijd, geslacht en herkomst – bekend dat ze samenhangen met de kans op het plegen van criminaliteit (Huijnk & Kessels, 2016). Tevens is bekend dat jongeren vaker omgaan met jongeren van dezelfde leeftijd, geslacht en herkomst (McPherson e.a., 2001; Baerveldt e.a., 2003). Ook diverse sociaaleconomische kenmerken hangen samen met criminaliteit – zoals de gezinssituatie, het onderwijsniveau, de arbeidssituatie en het inkomen (Dieleman e.a., 2020; Van der Laan e.a., 2021).

Deze directe en indirecte selectie kunnen zelfselectie betreffen: het soort-zoekt-soort-principe (homophily principle, Hirschi, 1969; Brechwald & Prinstein, 2011), waarbij personen bewust of onbewust anderen uitkiezen die op hen lijken qua crimineel gedrag of qua eigenschappen die samenhangen met criminaliteit. Maar naast vrijwillige keuzes kunnen mensen ook door structurele factoren clusteren (McPherson e.a., 2001). Zo wonen mensen met een laag inkomen en een lage sociaaleconomische positie vaak bij elkaar in armere buurten, en zijn kinderen in

schoolklassen automatisch geclusterd op onderwijsniveau. Familieleden delen door gedeelde opvoeding, omstandigheden en aanleg vanzelfsprekend ook vele kenmerken. Dergelijke clustering door structurele factoren kan ook leiden tot clustering in netwerken op delinquentie, wanneer de kenmerken waarop de clustering plaatsvindt, samenhangen met de kans op delinquentie.

Uiteraard sluiten de hiervoor besproken mechanismen van selectie en beïnvloeding elkaar niet uit, zij kunnen elkaar zelfs versterken.

Mechanismen bij verschillende typen sociale relaties

De verschillende hiervoor beschreven mechanismen spelen een rol bij alle typen sociale relaties. Hierna volgt een bespreking van deze algemene mechanismen, per type relatie.

Familie/huisgenoten. Op zeer veel terreinen bestaat er gelijkenis tussen ouders en kinderen: bijvoorbeeld sociaaleconomische status (Blau & Duncan, 1967), opleidingsniveau (Van Doorn e.a., 2011; Shavit & Blossfeld, 1993), gezondheid (Coneus & Spiess, 2012) en demografisch gedrag zoals scheiding en tienerzwangerschappen (Liefbroer, 2005; Dronkers & Härkönen, 2008). Dit wordt intergenerationale overdracht genoemd. Hierbij spelen verschillende mechanismen een rol, waarvan genen (Plomin e.a., 2013; De Zeeuw e.a., 2016), socialisatieprocessen zoals de overdracht van cultureel kapitaal (Bourdieu & Wacquant, 1992) en hulpbronnen van de ouders als geld en kennis (De Leeuw, 2021; Scheeren e.a., 2017) de belangrijkste zijn. Veel studies laten zien dat er ook intergenerationale overdracht is van crimineel gedrag: als ouders in aanraking zijn geweest met de politie is de kans veel groter dat het kind (later) ook delinquent gedrag vertoont (Farrington e.a., 1996; Van de Rakt e.a., 2009; Van de Weijer e.a., 2014; Van Gaalen & Besjes, 2018). Dit effect speelt niet alleen tussen kinderen en ouders, maar zelfs in meerdere opeenvolgende generaties (Junger e.a., 2013). Ook is er een samenhang tussen broers en zussen binnen een gezin (Beijers e.a., 2017).

Opvoeding en social learning kunnen hierbij een rol spelen: kinderen leren het criminele gedrag aan van hun (groot)ouders. Aangeboren eigenschappen kunnen ook van belang zijn, bijvoorbeeld (gebrek aan) bepaalde cognitieve vaardigheden, karaktereigenschappen of persoonlijkheidsstoornissen (Burt, 2009; Plomin e.a., 2013). Andere mechanismen hebben te maken met risicofactoren: wellicht wordt niet zozeer crimineel gedrag overgedragen van ouder op kind, maar geldt dit vooral voor de risicofactoren zoals armoede, tienermoederschap en gebroken gezinnen (Van de Weijer e.a., 2014). Broers en zussen hebben een eigen onafhankelijk effect op de kans op delinquentie (Van de Rakt e.a., 2009).

Partners (huisgenoten). Delinquente mannen en vrouwen hebben vaak delinquente partners (Van Schellen e.a., 2012). Selectie speelt hierbij bij uitstek een rol. Mensen neigen relaties te vormen en te trouwen met personen die op hen lijken. Dit fenomeen wordt homogamie of assortative mating genoemd en is zeer breed onderzocht in de sociologie, onder andere op etniciteit, religie, sociaaleconomische status (Kalmijn, 1998), opleidingsniveau (Blossfeld, 2009), fysieke kenmerken (Stulp e.a., 2017; Robinson e.a., 2017) en gedrag (Willemsen e.a., 2003). Naast se-

lectie speelt hoogstwaarschijnlijk ook beïnvloeding een rol (Van de Weijer & Boutwell, 2022).

Buren. Vele studies laten een clustering zien van crimineel gedrag binnen woonbuurten (Hardyns e.a., 2017). Het sociale-desorganisatiemodel (Shaw & McKay, 1942) wordt vaak aangehaald als een van de belangrijkste verklaringen voor het vóórkomen van criminaliteit in buurten, naast fysieke aspecten van de buurt (bijv. de broken windows theory van Wilson & Kelling, 1982). Deze theorie stelt dat buurten met lage sociale cohesie weinig mogelijkheden bieden voor sociale controle en collectieve zelfredzaamheid, waardoor gemakkelijker conflicten ontstaan en criminaliteit meer kans krijgt (Van Beuningen e.a., 2013; Nieuwbeerta e.a., 2008). Daarnaast kan in (zeer) achtergestelde wijken een eigen cultuur ontstaan met maatschappelijk deviante normen, waar ook criminaliteit meer genormaliseerd wordt (Bernasco e.a., 2017). Bewoners van achterstandsbuurten hebben dan een grotere kans criminaliteit te plegen door onder andere socialisatieprocessen (culture of poverty), een eenzijdig netwerk en stigmatisering (Lewis, 1998; Wilson, 2012). Naast eventuele beïnvloeding door buurtgenoten clustert criminaliteit ook in buurten als gevolg van de samenstelling van die buurten. Buurten met bijvoorbeeld veel jongeren en laagopgeleiden hebben vaak hogere criminaliteitscijfers (bijv. Rovers, 1999; Ludwig & Kling, 2007).

Klasgenoten. Eerdere studies naar Nederlandse jongeren laten vrijwel alle een positieve samenhang zien tussen de eigen criminaliteit en die van hun leeftijdsgenoten. Zo bleek op basis van enquêteonderzoek dat jongeren in delinquent gedrag leken op hun klasgenoten op Nederlandse (middelbare) scholen (Baerveldt e.a., 2003; De Cuyper e.a., 2009; Broekhuizen e.a., 2008; Weerman, 2011; Franken e.a., 2020). Meerdere netwerkstudies vonden hierbij zowel een rol van beïnvloeding als een rol van selectie (Baerveldt e.a., 2003; De Cuyper e.a., 2009), andere alleen een rol van beïnvloeding (Weerman, 2011). Jongeren worden door hun leeftijdsgenoten beïnvloed in prosociaal gedrag (Barry & Wentzel, 2006; Van Hoorn e.a., 2016), normen en waarden, internaliserend gedrag zoals automutilatie en depressie, maar ook in antisociaal gedrag, zoals middelengebruik en criminaliteit (Monahan e.a., 2009; Broekhuizen e.a., 2008; Van der Toolen e.a., 2020). Positieve contacten met leeftijdsgenoten hebben daarentegen een gunstige invloed op crimineel gedrag (Walters, 2020). Delinquente jongeren hebben daarnaast wat vaker een centrale positie in hun netwerk in vergelijking met niet-delinquente jongeren (Weerman & Bijleveld, 2007).

Naast beïnvloeding door leeftijdsgenoten zien veel studies ook een substantiële rol van selectie: jongeren kiezen vrienden die op hen lijken (Brechtwald & Prinstein, 2011; Baerveldt e.a., 2003). Op middelbare scholen, in het middelbaar beroepsonderwijs en in het hoger onderwijs speelt daarnaast het feit dat klasgenoten per definitie hetzelfde opleidingsniveau hebben. Omdat er samenhang is tussen schoolniveau en criminaliteit, waarbij een lager onderwijsniveau samengaat met een verhoogde kans op crimineel gedrag (Dieleman e.a., 2020), zal er automatisch clustering van criminaliteit plaatsvinden in schoolklassen. Een kind op het vmbo

heeft zelf een hogere kans om crimineel gedrag te vertonen, en zal gemiddeld ook meer delinquente klasgenoten tegenkomen dan een kind op het vwo.

Collega's. Er is een grote hoeveelheid literatuur die aantoonst dat collega's invloed hebben op allerlei uitkomsten, bijvoorbeeld welzijn (Tims e.a., 2015), gebruik en acceptatie van technologie (Schmitz & Fulk, 1991), financiële (Dufflo & Saez, 2002) en medische keuzes (Okada e.a., 2020). Buyukkececi en collega's (2020) toonden daarnaast in een grootschalig kwantitatief onderzoek met CBS-registerdata aan dat collega's invloed hebben op het krijgen van kinderen: fertiliteit is 'besmettelijk' tussen collega's. Wat betreft de specifieke invloed van collega's op crimineel gedrag is vooral beschreven dat het hebben van werk de kans op criminaliteit verkleint. Men maakt deel uit van een (onderling afhankelijk) sociaal netwerk van collega's, met de bijbehorende sociale controle rondom verplichtingen en verwachtingen die een baan met zich meebrengt (Sampson & Laub, 1990). Prosociale collega's verstoren tevens delinquente netwerken van jongeren (Wright & Cullen, 2004). Daarnaast zijn collega's natuurlijk ook 'peers', en kan verwacht worden dat de hiervoor beschreven mechanismen van selectie en beïnvloeding ook gelden voor collega's. We verwachten daarom een samenhang tussen criminaliteit en criminaliteit in het colleganetwerk.

Meerdere netwerken. Waar de meeste vorenstaand besproken onderzoeken zich richten op één type netwerk of relatie, zijn er nauwelijks studies die meerdere typen netwerken in ogenschouw nemen. Een van de weinige Nederlandse studies die dat doet, is die van Broekhuizen en collega's (2008). Deze studie op basis van enquêteonderzoek onder bijna 700 scholieren richt zich op vijf verschillende netwerken van Rotterdamse kinderen: vrienden op school, in de buurt, op de sportvereniging en in het jongerengroepje, en daarnaast familieleden in dezelfde leeftijd. Criminaliteit in elk type netwerk verhoogt de kans dat de jongere zelf ook crimineel gedrag heeft vertoond.

Deze studie

Eerdere studies laten zien dat Nederlandse jongeren die in hun netwerk in aanraking komen met crimineel gedrag, zelf ook een grotere kans hebben om criminaliteit te plegen. Deze onderzoeken kennen echter één of meer van de volgende beperkingen: ze zijn gebaseerd op een beperkt aantal jongeren en/of netwerkleden, of richten zich op een specifiek soort netwerk.

In dit onderzoek analyseren we de samenhang tussen eigen criminaliteit (verdacht zijn) en criminaliteit in het netwerk voor de gehele populatie jongeren die in Nederland wonen. We maken daarbij gebruik van een op het CBS ontwikkelde methodologie, waarmee vanuit CBS-gegevens vijf verschillende formele netwerken zijn geconstrueerd: familieleden, huisgenoten, burens, klasgenoten en collega's. Gezamenlijk beslaan deze netwerken een groot aantal van de potentiële contacten die jongeren kunnen hebben. Daarnaast beoogt dit onderzoek meer zicht te krijgen op de achtergrond van de samenhang van zelf verdacht zijn met verdacht zijn van netwerkleden. Het corrigeren voor achtergrondkenmerken van jongeren is een be-

langrijke eerste stap, omdat jongeren in die achtergrondkenmerken vaak lijken op hun netwerkleden. Zo hebben jongeren die op het vmbo-t zitten automatisch klasgenoten met hetzelfde onderwijsniveau. En jongeren met een laag huishoudinkomen wonen gewoonlijk in buurten met een lagere sociaaleconomische status. Als de gevonden samenhang tussen eigen criminaliteit en die van hun netwerkleden verdwijnt na correctie voor dergelijke achtergrondkenmerken, is het aannemelijk dat deze veroorzaakt werd door selectie/clustering op kenmerken die samenhangen met criminaliteit, en dat er geen sprake is van beïnvloeding. Omgekeerd geldt dat overigens niet: als er na correctie voor achtergrondkenmerken nog steeds een samenhang bestaat tussen eigen criminaliteit en criminaliteit in het netwerk, hoeft dat nog niet te betekenen dat er sprake is van beïnvloeding. Het is nog steeds mogelijk dat er overeenkomsten zijn tussen netwerkleden die in registerdata niet te meten zijn, bijvoorbeeld op persoonlijkheidskenmerken, of dat netwerkleden elkaar selecteren op crimineel gedrag zelf.

Data en methoden

Data en operationalisering

Voor dit artikel zijn als eerste stap door het CBS vanuit het Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden (SSB) van het CBS (Bakker e.a., 2014) alle jongeren van 12 tot en met 26 jaar geselecteerd die op 1 oktober 2018 waren ingeschreven in de Basisregistratie Personen (BRP) als ingezetene van Nederland (N=3.009.920).^{3, 4} Zij vormen de *onderzoekspopulatie* in de analyses. Het SSB bevat vrijwel alle administratieve overheidsregisters over personen waar het CBS toegang toe heeft vanwege zijn wettelijke taak. Met behulp van een gepseudonimiseerde koppelsleutel zijn personen met elkaar te verbinden en kunnen tal van achtergrondkenmerken in kaart worden gebracht.⁵

Als tweede stap is van de gehele onderzoekspopulatie met behulp van het SSB vastgesteld wie hun *netwerkleden* waren, om zo persoonsnetwerken samen te stellen. Deze netwerkleden kunnen in geheel Nederland woonachtig zijn. De volgende vijf typen persoonsnetwerken zijn geconstrueerd (Van der Laan e.a., 2022; dit artikel bevat ook meer informatie over de persoonsnetwerken van alle Nederlanders, zoals de componenten, de clusteringcoëfficiënten en de degree distribution, alsmede

- 3 Hierbij zijn de jongeren die in een instelling of tehuis woonden uitgesloten.
- 4 Alleen jongeren van wie alle achtergrondinformatie bekend was, zijn meegenomen in de uiteindelijke populatie. Voor bijna 4 procent van de Nederlandse jongeren bleken gegevens over inkomen en/of de hoogst gevolgde opleiding niet beschikbaar.
- 5 De persoonsnetwerken zijn anoniem (gepseudonimiseerd) en worden uitsluitend gebruikt voor onderzoek naar groepen personen. De resultaten zijn dan ook nooit te herleiden naar individuen en kunnen nooit voor opsporingsdoeleinden gebruikt worden.

een uitgebreide discussie van die maten, hun relatie met de afleidingsregels en hun relevantie voor sociaalwetenschappelijk onderzoek):⁶

- *familieleden*: de BRP bevat informatie over personen, inclusief de identificatie van hun ouders. Op basis van deze ouder-kindkoppeling kunnen de volgende familierelaties afgeleid worden: ouders, kinderen, broers, zussen, ooms, tantes, neven, nichten, grootouders, kleinkinderen en co-ouders (personen die een gezamenlijk kind hebben, ongeacht of zij wel of niet samenwonen/gehuwd zijn). Familieleden die in hetzelfde huishouden wonen als de jongeren zijn niet meegenomen in het familienetwerk, maar in het huisgenotennetwerk;
- *huisgenoten*: met onder andere gegevens uit de BRP en van de Belastingdienst zijn personen afgeleid die samen een huishouden vormen. Vaak is dit een gezin, maar het kan, met name voor de 20-plussers, ook gaan om vrienden die samen een huis huren, of om een samenwonend stel;
- *klasgenoten*: met behulp van onderwijsregistraties (van basisonderwijs tot hoger onderwijs) zijn 'klasgenoten' gedefinieerd als personen die op dezelfde school en schoollocatie, op dezelfde opleiding en in hetzelfde leerjaar zitten. Als een persoon meer dan 100 klasgenoten heeft in dezelfde klas, is een willekeurige selectie gemaakt van 100 klasgenoten;
- *buren*: door (gepseudonimiseerde) adresgegevens van huishoudens in de Basisregistratie Adressen en Gebouwen (BAG) te combineren met de BRP is afgebakend wie buren zijn. Buren zijn gedefinieerd als de tien dichtstbijzijnde huishoudens binnen een straal van 50 meter; bij gelijke afstanden wordt willekeurig geselecteerd;
- *collega's*: via gegevens van de Belastingdienst over loonbelasting is bekend bij welk bedrijf een werknemer werkt. Werknemers die bij hetzelfde bedrijf werken, zijn collega's. Sommige bedrijven zijn zeer groot, waardoor een netwerk kan bestaan uit heel veel collega's. Ook kunnen (grote) bedrijven meerdere vestigingen hebben. Dit is niet zichtbaar in de data. Om de kans te vergroten dat collega's elkaar daadwerkelijk kennen, is voor bedrijven met meer dan 100 werknemers een selectie gemaakt van de 100 collega's die het dichtst bij de betreffende persoon wonen.

De geconstrueerde persoonsnetwerken zijn niet een-op-een te vergelijken met de 'echte' sociale netwerken van de jongeren. Zo is het onbekend of en hoe intensief de netwerkleden daadwerkelijk contact met elkaar hebben. Dit leidt mogelijk tot een onderschatting van de invloed van de onderzochte netwerken, omdat er nu ook netwerkleden meetellen die eigenlijk geen of nauwelijks contact hebben met de jongere. Daarnaast moet worden opgemerkt dat ook informatie ontbreekt over relaties van jongeren met personen die ze van buiten deze contexten kennen – bijvoorbeeld via de sportclub of sociale media. Verder is onbekend of mensen netwerkleden hebben die buiten Nederland wonen, bijvoorbeeld familie of collega's in het buitenland. Daarentegen is het grote voordeel van de geconstrueerde persoon-

6 Personen kunnen in meerdere typen netwerken voorkomen. Een oom die naast een jongere woont, zit bijv. zowel in het familie- als in het burennetwerk (de enige uitzondering betreft huisgenoten: die worden niet ook nog in het familienetwerk opgenomen). Verder kunnen de jongeren zelf uiteraard ook als netwerkklid van een andere jongere voorkomen.

snetwerken de enorme reikwijdte ervan: vele potentiële netwerkrelaties worden integraal in beeld gebracht en deze kunnen bestaan uit alle leden van de gehele Nederlandse bevolking.

Als derde stap is zowel voor de jongeren als voor al hun netwerkleden via het SSB bepaald of ze in de jaren 2014-2018 als *verdachte van een vermogens- of geweldsdelict* geregistreerd⁷ waren in de registratiebestanden van de Nationale Politie, de tien regionale eenheden en de Landelijke Politie Eenheid. Er is gekozen te focussen op registraties van vermogens- of geweldsdelicten, omdat met name deze vormen van criminaliteit een grote impact hebben op het slachtoffer en zijn of haar omgeving. Onder vermogensdelicten vallen onder andere diefstal en inbraak, bedrog, valsheidsmisdrijven en heling. Onder geweldsdelicten vallen onder andere mishandeling, bedreiging, seksuele misdrijven, levensdelicten en diefstal met geweld.⁸

Als vierde en laatste stap zijn vanuit het SSB van de jongeren en al hun netwerkleden *demografische en sociaaleconomische kenmerken* gekoppeld waarvan – zowel theoretisch als op basis van eerder empirisch onderzoek – verwacht kan worden dat ze samenhangen met de kans om bij de politie als verdachte van een vermogens- of geweldsdelict geregistreerd te zijn (zie tabel 1).

Tabel 1 *Operationalisering van demografische en sociaaleconomische kenmerken*

Variabele	Omschrijving
Geslacht	Man of vrouw (referentiecategorie)
Leeftijd	Leeftijd in jaren op 1 oktober 2018; in het model is ook een kwadratische term opgenomen
Huishoudenssituatie	Gebaseerd op plaats in huishouden en type huishouden waarin persoon woont (referentiecategorie: thuiswonend in tweeooudergezin)
Herkomst	Combinatie van land van herkomst en eerste of tweede migratieachtergrond (referentiecategorie: Nederlands)
Schoolgaand of studierend	Persoon was scholier of student in oktober 2018
Werknemer	Persoon had baan als werknemer of had inkomen uit overige arbeid in oktober 2018
Zelfstandige	Persoon had winst uit eigen onderneming of had een hoofdbaan als dga in oktober 2018
Uitkering	Persoon ontving een werkloosheidsuitkering, bijstandsuitkering, uitkering bij ziekte of arbeidsongeschiktheid of een overige sociale voorziening in oktober 2018
Hoogst gevolgde opleiding	Niveau van hoogst gevolgde opleiding van een persoon (referentiecategorie: havo- en vwo-bovenbouw en mbo-niveau 2-4)

7 Geregistreerde verdachten zijn personen die door de politie worden geregistreerd wanneer een redelijk vermoeden van schuld aan een misdrijf bestaat. Niet alle verdachten zullen daadwerkelijk schuldig bevonden worden aan een misdrijf.

8 Zie www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/classificaties/misdrijven/toelichting-op-standaardclassificatie-misdrijven-2010, www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/begrippen/vermogensmisdrijf en www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/begrippen/geweldsmisdrijf voor een volledige lijst inclusief bijbehorende artikelen in het Wetboek van Strafrecht.

Tabel 1 (Vervolg)

Variabele	Omschrijving
Jeugdzorg	Persoon ontving jeugdhulp, jeugdbescherming of jeugdreclassering in 2018
Voortijdig schoolverlaten	Jongere volgde op 1 oktober 2017 nog een opleiding, maar heeft op 1 oktober 2018 het onderwijs verlaten zonder startkwalificatie
Huishoudensinkomen onder sociaal minimum	Besteedbaar inkomen van huishouden lag in 2018 onder 120 procent van het beleidsmatig minimum
Gestandaardiseerd huishoudensinkomen	Besteedbaar huishoudensinkomen gecorrigeerd voor de omvang en samenstelling van het huishouden; op deze variabele is een logaritmische transformatie toegepast
Stedelijkheid	Stedelijkheidsgraad van gemeenten gebaseerd op omgevingsadressendichtheid (referentiecategorie: niet stedelijk)

Methoden

Om de samenhang tussen de kans op verdacht zijn en het aandeel verdachten in het netwerk te onderzoeken zijn logistische regressieanalyses uitgevoerd. De afhankelijke variabele is de kans dat de jongere als verdachte geregistreerd staat. De belangrijkste onafhankelijke variabelen zijn de aandelen verdachte netwerkleden in elk van de vijf onderscheiden typen netwerken. Daarnaast zijn demografische en sociaaleconomische kenmerken in het model opgenomen. Er zijn drie modellen geschat: model 1 met enkel achtergrondvariabelen, model 2 met enkel netwerkvariabelen en model 3 met zowel achtergrond- als netwerkvariabelen. Model 3 geeft dus de invloed van het netwerk weer onafhankelijk van de invloed van achtergrondkenmerken van de jongeren zelf. Zo wordt het netwerkeffect ook gecorrigeerd voor de overeenkomsten in deze kenmerken tussen de jongeren en hun netwerkleden. De regressieresultaten worden weergegeven door middel van odds ratios.

Op basis van het logistische regressiemodel zijn vervolgens geschatte kansen (predicted probabilities) berekend (Muller & MacLehose, 2014). Deze geven de geschatte kans weer voor jongeren om verdacht te zijn bij een gegeven aandeel van verdachten (0-100 procent) in elk van de verschillende typen netwerken. Voor ieder record wordt voor een gegeven netwerktype het aandeel gevarieerd. De overige variabelen van het betreffende record worden constant gehouden. Met behulp van de parameters van het logistische regressiemodel wordt voor ieder record een individuele kans berekend (Harrell, 2017). De zo verkregen geschatte kansen per record worden vervolgens over alle records gemiddeld (per gegeven aandeel verdachten in het netwerktype), en per netwerktype geplot. Predicted probabilities zijn gemakkelijker te interpreteren dan odds ratios en geven beter zicht op de grootte van een effect. Odds ratios zijn afhankelijk van de schaal van de onafhankelijke variabele en geven daardoor op zichzelf geen inzicht in effectgrootte. Ook statistische significanties zeggen onvoldoende – zeker bij zeer grote populaties, waar vaak vrijwel alle variabelen statistisch significant zijn. Predicted probabilities geven daarom meer inzicht in de relevantie van de gevonden resultaten.

Resultaten

Voordat we de resultaten van de logistische regressieanalyses en de predicted probabilities bespreken, gaan we eerst in op een aantal beschrijvende analyses. We beginnen met de verschillen in demografische en sociaaleconomische kenmerken van verdachte en niet-verdachte jongeren. Vervolgens worden de aanwezigheid, omvang en het aandeel verdachte personen in de verschillende typen persoonsnetwerken van verdachte en niet-verdachte jongeren besproken.

Kenmerken van de jongeren

Van de Nederlandse jongeren is 4 procent in de periode 2014-2018 verdacht geweest van een misdrijf (N=116.222). Tabel 2 geeft een overzicht van de categoriale demografische en sociaaleconomische kenmerken, en maakt duidelijk dat iets meer dan de helft van de jongeren in de onderzochte populatie een man is, ruim 34 procent valt in de leeftijdscategorie 17 tot 22 jaar, 7 procent een eerste en 18 procent een tweede generatie migratieachtergrond heeft, en 25 procent niet (meer) thuis bij hun ouders woont. Verder is ruim 29 procent van de jongeren niet (meer) schoolgaand, heeft bijna 56 procent een (bij)baan als werknemer, is bijna 2,5 procent actief als zelfstandige en ontvangt 3,5 procent een vorm van uitkering. Daarnaast laten de beschrijvende statistieken zien dat 1 procent voortijdig schoolverlater is in 2018, 6 procent contact heeft gehad met jeugdzorg in 2018, en dat 7 procent leeft in een huishouden met een inkomen onder het sociaal minimum. Daarnaast woont ruim de helft in een (zeer) sterk stedelijke omgeving. Het gemiddelde huishoudensinkomen is van verdachte jongeren 24.339 euro en van niet-verdachte jongeren 30.575 euro.

Tabel 2 geeft daarnaast een eerste indicatie dat bepaalde demografische en sociaaleconomische kenmerken van de jongeren samenhangen met de kans om als verdachte van een vermogens- of geweldsdelict geregistreerd te zijn. Zo is het percentage verdachte jongeren hoger onder jongens, jongeren in de leeftijd van 17 tot 22 jaar, en jongeren met een migratieachtergrond. Daarnaast is het aandeel verdachten hoger onder jongeren die niet meer naar school gaan of studeren. Verder laat de tabel zien dat het aandeel verdachten het hoogst is onder jongeren met havo- of vwo-bovenbouw of mbo-niveau 2-4 als hoogst gevolgde opleiding. Ook is een hoger aandeel verdachten te zien bij jongeren die jeugdzorg ontvangen, die voortijdig school verlaten hebben, en die een huishoudensinkomen onder het sociaal minimum hebben. Ten slotte loopt het aandeel verdachte jongeren op met de stedelijkheid van de gemeente waar de jongere woont.

Tabel 2 *Omvang van de groepen en aandeel verdachten per groep, en verhouding groepen en wel/niet verdacht*

	Omvang van groep		Aandeel verdachten per groep	
	N	%	%	%
Totaal	3.009.921	100,0		3,9
Geslacht				
Vrouw	1.474.086	49,0		2,0
Man	1.535.835	51,0		5,6
Leeftijd				
12 tot 17 jaar	977.892	32,5		1,8
17 tot 22 jaar	1.029.116	34,2		5,4
22 tot 27 jaar	1.002.913	33,3		4,3
Huishoudenssituatie				
Thuiswonend in tweeoudergezin	1.769.172	58,8		2,8
Thuiswonend in eenoudergezin	472.410	15,7		6,6
Alleenstaand	380.068	12,6		5,3
Woont alleen met kinderen	14.166	0,5		14,2
Woont samen met kinderen	53.122	1,8		5,8
Woont samen zonder kinderen	254.797	8,5		2,8
Overig	66.186	2,2		6,4
Herkomst				
Nederlands	2.258.132	75,0		2,8
Eerste generatie – Marokko	4.922	0,2		15,3
Eerste generatie – Suriname	6.335	0,2		12,3
Eerste generatie – Turkije	6.127	0,2		7,7
Eerste generatie – voormalige Nederlandse Antillen en Aruba	15.063	0,5		12,2
Eerste generatie – overig	176.141	5,9		5,1
Tweede generatie – Marokko	97.262	3,2		12,5
Tweede generatie – Suriname	65.261	2,2		9,6
Tweede generatie – Turkije	91.304	3,0		6,7
Tweede generatie – voormalige Nederlandse Antillen en Aruba	25.723	0,9		11,3
Tweede generatie – overig	263.651	8,8		5,1
Schoolgaand of studerend				
Nee	880.982	29,3		6,4
Ja	2.128.939	70,7		2,8
Werknemer				
Nee	1.332.631	44,3		3,9

Tabel 2 (Vervolg)

	Omvang van groep		Aandeel verdachten per groep
	N	%	%
Ja	1.677.290	55,7	3,8
Zelfstandige			
Nee	2.938.584	97,6	3,8
Ja	71.337	2,4	7,0
Uitkering			
Nee	2.904.515	96,5	3,5
Ja	105.406	3,5	14,8
Hoogst gevolgde opleiding			
Basisonderwijs	45.396	1,5	1,3
Vmbo, havo-, vwo-onderbouw, mbo I	810.433	26,9	3,8
Havo-, vwo-bovenbouw, mbo 2-4	1.194.882	39,7	5,9
Hbo-, wo-bachelor	799.480	26,6	1,7
Hbo-, wo-master, doctor	159.730	5,3	0,7
Jeugdzorg			
Nee	2.820.713	93,7	3,5
Ja	189.208	6,3	9,3
Voortijdig schoolverlater			
Nee	2.977.622	98,9	3,7
Ja	32.299	1,1	18,6
Huishoudensinkomen onder sociaal minimum			
Nee	2.800.446	93,0	3,4
Ja	209.475	7,0	9,7
Stedelijkheid			
Niet stedelijk	230.094	7,6	2,2
Weinig stedelijk	618.225	20,5	2,7
Matig stedelijk	460.872	15,3	3,2
Sterk stedelijk	922.110	30,6	4,3
Zeer sterk stedelijk	778.620	25,9	5,2

Netwerken van de jongeren

Voor alle jongeren zijn vijf verschillende potentiële netwerken geconstrueerd. Niet alle netwerken kunnen voor elke jongere in kaart worden gebracht. Tabel 3 laat zien dat respectievelijk 87, 94 en 97 procent van de jongeren huisgenoten, familieleden en burenhouders hadden, en 69 en 53 procent van de jongeren klasgenoten en collega's. Uiteraard hangt het feit of een persoon een bepaald netwerk heeft sterk samen met zijn of haar leeftijd. Zo neemt het aantal jongeren met klasgenoten af als

de leeftijd van jongeren toeneemt (de jongere gaat dan niet meer naar school), en neemt het aantal jongeren met collega's toe naarmate de jongeren ouder zijn (de jongere gaat aan het werk). Daarnaast ontbreekt bij sommige jongeren informatie over familieleden. Dit komt met name voor bij eerste generatie migranten. Wanneer een jongere alleen woont, kunnen er geen huisgenoten in kaart gebracht worden.

Tabel 3 laat ook zien dat, indien een bepaald netwerk wel geïdentificeerd kan worden, het aantal personen in zo'n netwerk gemiddeld genomen sterk uiteenloopt. Het netwerk van huisgenoten omvat bijvoorbeeld gemiddeld 'slechts' ongeveer drie personen, terwijl de netwerken van familieleden en burens groter zijn (respectievelijk ongeveer 16 en 21 personen). Verder is het aantal klasgenoten en collega's gemiddeld het grootst (respectievelijk 56 en 72 personen). De cijfers zijn redelijk vergelijkbaar met de beschrijvende statistieken van de netwerken van alle in Nederland ingeschrevenen in 2018 (Van der Laan e.a., 2022).

Tabel 3 *Aanwezigheid en omvang van persoonsnetwerken van jongeren (12 tot 27 jaar), 1 oktober 2018*

	Jongeren met minimaal 1 relatie		Omvang netwerk (indien aanwezig)		
	%	gemiddelde	mediaan	standaarddeviatie	
Huisgenoten	87,3	2,8	3,0	1,3	
Familieleden (zonder huisgenoten)	93,8	16,0	13,0	11,6	
Burens	97,0	21,3	22,0	7,9	
Klasgenoten	68,8	56,2	53,0	35,3	
Collega's	52,7	71,5	100,0	38,7	
N=3.009.921					

Zoals hiervoor al genoemd, was 4 procent van alle jongeren van 12 tot 27 jaar in Nederland als verdachte van een vermogens- of geweldsdelict geregistreerd in de periode 2014-2018. In tabel 4 is het gemiddeld aandeel verdachte personen per type netwerk weergegeven. Hierbij is een uitsplitsing gemaakt of jongeren al dan niet zelf als verdachte geregistreerd zijn geweest van een vermogens- of geweldsdelict. Voor elk type netwerk geldt dat jongeren die zelf verdacht zijn geweest een hoger percentage verdachte netwerkleden kennen ten opzichte van jongeren die zelf niet verdacht zijn (zie tabel 4). Het grootste verschil is te zien bij de huisgenoten, waar het aandeel verdachte netwerkleden bijna vijf keer zo hoog is. In veel gevallen kan het hier overigens familie betreffen, zoals ouders, broers en zussen.

Tabel 4 *Aandeel vermogens- en geweldsverdachten in de persoonsnetwerken van jongeren (12 tot 27 jaar), 2014-2018*

	Aandeel verdachte personen in persoonsnetwerken van jongeren die zelf niet verdacht zijn (%)	Aandeel verdachte personen in persoonsnetwerken van jongeren die zelf wel verdacht zijn (%)
Huisgenoten	1,7	8,2
Familieleden	2,3	6,9
Buren	2,1	4,8
Klasgenoten	1,8	5,0
Collega's	1,4	2,8
N=3.009.921		

Resultaten logistische regressieanalyse

Om deze positieve samenhang tussen het aandeel verdachten in elk van de verschillende netwerken en de kans dat de jongere zelf als verdachte geregistreerd is verder te onderzoeken zijn logistische regressieanalyses uitgevoerd (zie tabel 5). In model 1 zijn enkel demografische en sociaaleconomische kenmerken meegenomen om de kans te schatten dat een jongere zelf als verdachte geregistreerd is geweest. Deze resultaten bevestigen de beschrijvende analyses, en komen overeen met eerdere bevindingen in de criminologische literatuur. Mannen hebben een grotere kans om verdacht te zijn, net als jongeren met een eerste of tweede generatie migratieachtergrond. Voor leeftijd vinden we een kwadratisch effect met een omgekeerde U-vorm. In de groep jongeren tussen de 12 en 27 jaar neemt de kans om verdacht te zijn eerst sterk toe met de leeftijd, en daarna weer wat af. Uit bivariate analyse (niet getoond) blijkt dat de top ligt bij 19 jaar. 19-jarigen hebben dus de grootste kans om verdacht te zijn van een misdrijf. Deze omgekeerde U-vorm is ook zichtbaar in tabel 2. Thuiswonende kinderen in een tweeoudergezin hebben minder kans om verdacht te zijn dan jongeren in andere gezinssituaties. Jongeren in (zeer) stedelijke gebieden hebben een hogere kans om zelf verdacht te zijn in vergelijking met jongeren in niet-stedelijke gebieden. Ook zien we dat schoolgaande of studerende jongeren en jongeren met een (bij)baan een kleinere kans hebben, terwijl jongeren die zelfstandig zijn of een uitkering ontvangen een grotere kans hebben om als verdachte geregistreerd te zijn geweest. Daarentegen hebben jongeren die gebruik hebben gemaakt van jeugdzorg, voortijdig schoolverlater zijn of een inkomen hebben onder het sociaal minimum een verhoogde kans. Een hoger gestandaardiseerd huishoudensinkomen verkleint de kans om verdacht te zijn. Het hoogst gevolgde opleidingsniveau van de jongere heeft een enigszins andere invloed dan uit de bivariate resultaten van tabel 2 blijkt: lager opgeleiden (vmbo, havo-, vwo-onderbouw, mbo 1, maar exclusief het weinig voorkomende basisonderwijs) hebben de grootste kans om verdacht te zijn van een misdrijf, terwijl hoogopgeleiden (hbo-, wo-master, doctor) de kleinste kans hebben. Dit is veel meer in lijn met resultaten uit eerder onderzoek, en vermoedelijk het gevolg van het feit dat in dit model gecorrigeerd is voor leeftijd (12-jarigen hebben per definitie een

laag opleidingsniveau, maar zijn nog zelden verdachten). Het model heeft een McFadden pseudo R² van 18,3 procent.

Tabel 5 Parameterschattingen van logistische regressiemodellen voor de kans dat Nederlandse jongeren als verdachte geregistreerd zijn in 2014-2018

	Model 1		Model 2		Model 3	
	odds ratio	std. error	odds ratio	std. error	odds ratio	std. error
Intercept	0,000	(0,000)	0,023	(0,000)	0,000	(0,000)
Demografische kenmerken						
1 Geslacht is man (ref cat: vrouw)	2,887	(0,021)			2,852	(0,021)
2 Leeftijd	5,650	(0,064)			4,640	(0,053)
3 Leeftijd (kwadraat)	0,961	(0,000)			0,965	(0,000)
4 Huishoudenssituatie (ref cat: thuiswonend in tweeoudergezin)						
5 Alleenstaand	1,565	(0,017)			1,495	(0,017)
6 Thuiswonend in eenoudergezin	1,577	(0,013)			1,374	(0,012)
7 Woont alleen met kinderen	2,911	(0,081)			2,618	(0,074)
8 Woont samen met kinderen	1,491	(0,032)			1,331	(0,028)
9 Woont samen zonder kinderen	1,121	(0,016)			0,923	(0,014)
10 Overig	1,522	(0,027)			1,261	(0,023)
Herkomst (ref cat: Nederlands)						
11 Eerste generatie Marokko	3,075	(0,134)			2,342	(0,105)
12 Eerste generatie Suriname	2,716	(0,113)			2,137	(0,092)
13 Eerste generatie Turkije	1,591	(0,081)			1,380	(0,072)
14 Eerste generatie voormalige Nederlandse Antillen en Aruba	2,527	(0,070)			1,939	(0,056)
15 Eerste generatie overig	1,248	(0,016)			1,166	(0,015)
16 Tweede generatie Marokko	3,770	(0,045)			2,831	(0,035)
17 Tweede generatie Suriname	2,466	(0,038)			1,929	(0,031)
18 Tweede generatie Turkije	1,734	(0,026)			1,481	(0,022)
19 Tweede generatie voormalige Nederlandse Antillen en Aruba	2,830	(0,063)			2,077	(0,048)
20 Tweede generatie overig	1,660	(0,017)			1,500	(0,016)
Stedelijkheid (ref cat: niet stedelijk)						
21 Weinig stedelijk	1,176	(0,020)			1,154	(0,019)
22 Matig stedelijk	1,368	(0,023)			1,308	(0,022)
23 Sterk stedelijk	1,616	(0,025)			1,475	(0,023)
24 Zeer sterk stedelijk	1,725	(0,028)			1,493	(0,024)

Tabel 5 (Vervolg)

		Model 1		Model 2		Model 3	
		odds ratio	std. error	odds ratio	std. error	odds ratio	std. error
Sociaaleconomische kenmerken							
25	Schoolgaand of studerend	0,864	(0,008)			0,715	(0,007)
26	Werknemer	0,889	(0,007)			0,810	(0,007)
27	Zelfstandige	1,294	(0,022)			1,307	(0,022)
28	Uitkering	1,517	(0,018)			1,486	(0,018)
Hoogst gevolgde opleiding (ref cat: havo-, vwo-bovenbouw, mbo 2-4)							
29	Basisonderwijs	0,600	(0,027)			0,614	(0,027)
30	Vmbo, havo-, vwo-onderbouw, mbo I	1,687	(0,016)			1,478	(0,014)
31	Hbo-, wo-bachelor	0,252	(0,003)			0,318	(0,003)
32	Hbo-, wo-master, doctor	0,103	(0,003)			0,141	(0,004)
33	Jeugdzorg	3,532	(0,037)			3,140	(0,034)
34	Voortijdig schoolverlaten	1,849	(0,031)			1,718	(0,029)
35	Huishoudensinkomen onder sociaal minimum	1,600	(0,015)			1,423	(0,014)
36	Gestandaardiseerd huishoudensinkomen (logaritme)	0,976	(0,002)			0,982	(0,002)
Samenstelling persoonsnetwerk							
Aandeel verdachten in netwerk							
37	Huisgenoten			1,022	(0,000)	1,018	(0,000)
38	Familieleden			1,033	(0,000)	1,022	(0,000)
39	Buren			1,052	(0,000)	1,023	(0,000)
40	Klasgenoten			1,041	(0,000)	1,026	(0,000)
41	Collega's			1,038	(0,000)	1,023	(0,001)
42	McFadden pseudo R2	18,25%		8,00%		20,96%	

In model 2 zijn enkel de vijf netwerkvariabelen opgenomen. Deze resultaten bevestigen een positieve samenhang tussen het aandeel verdachten in elk van de netwerken en de kans dat een jongere zelf als verdachte geregistreerd staat. De McFadden pseudo R2 van dit model is 8,0 procent.

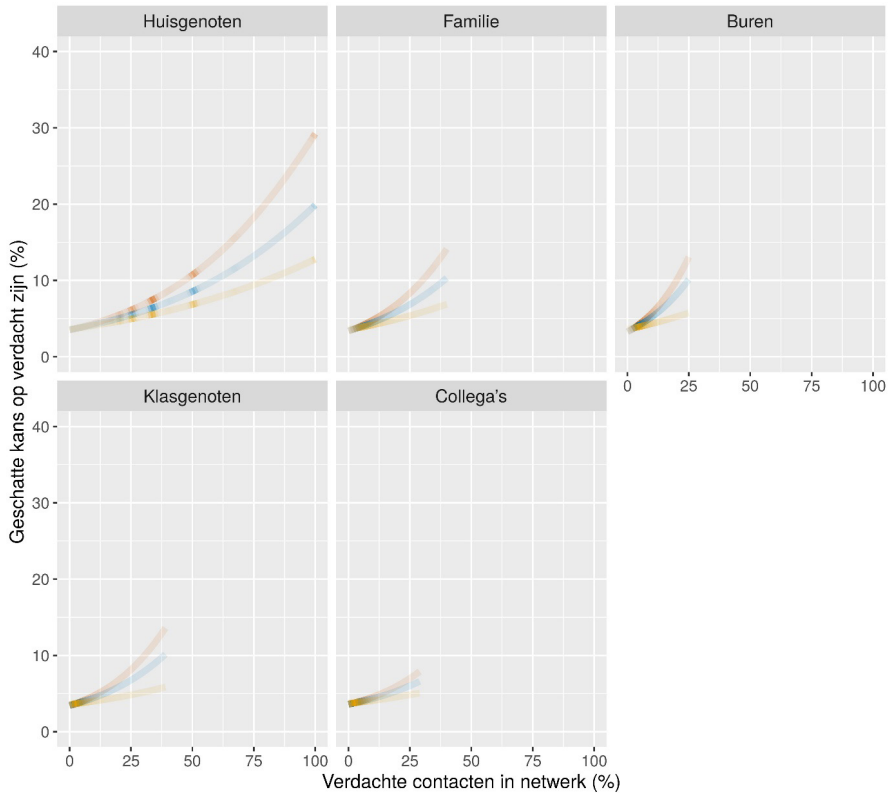
In model 3 worden zowel demografische en sociaaleconomische kenmerken van de jongeren zelf als het aandeel verdachte netwerkleden in de vijf verschillende netwerken meegenomen. Ook als we corrigeren voor de achtergrondkenmerken van jongeren blijft de samenhang tussen de netwerkkenmerken en de afhankelijke variabele bestaan. Wel zien we dat de grootte van de odd ratios van de netwerkvariabelen afneemt ten opzichte van model 2.

Uit de resultaten blijkt dat model 3, met de laagste AIC (Akaike Information Criterion) en de grootste pseudo R² (21 procent), de beste fit heeft en dus de data het best beschrijft.

Figuur 1 geeft de geschatte kans (predicted probabilities) weer op basis van een model met alleen de betreffende netwerklaag (bovenste, rode lijn – niet opgenomen in tabel 5), model 2 met vijf netwerklagen (middelste, blauwe lijn) en model 3 (onderste, oranje lijn). Het betreft density graphs, waarin de dichtheid van de lijn hoger is (oftewel een lagere transparantie) voor waarden groter dan 0,⁹ die vaker voorkomen. Zo is de dichtheid van het aandeel verdachte contacten bij huisgenoten het grootst bij 25 procent, 33,3 procent en 50 procent. Dat komt omdat huishoudens gewoonlijk slechts enkele personen bevatten, waar dan een of twee verdachten bij zitten (bijv. een van de drie huisgenoten is verdacht: 33,3 procent). Bij de andere typen netwerken zien we een afnemende density met een toenemend aandeel verdachten. Bij burens en collega's komt het nauwelijks voor dat meer dan een kwart van de personen in het netwerk verdachte is. Bij familie en klasgenoten komen wat hogere aandelen verdachten nog wel eens voor, maar nauwelijks boven de 50 procent.

9 Veruit de meest voorkomende waarde is 0, dat wil zeggen geen verdachte contacten. Die waarde wordt niet gevisualiseerd in de density graph.

Figuur 1 Voorspelde kansen dat Nederlandse jongeren verdacht worden van een gewelds- of vermogensdelict, naar het aandeel verdachten in elk van de typen netwerken apart

Legenda:

Rode (bovenste) lijnen: effect van dit type netwerk – zonder rekening te houden met effecten van andere typen netwerken en persoonskenmerken (bron: losse modellen per netwerk, niet opgenomen in artikel)

Blauwe (middelste) lijnen: effect van dit type netwerk – rekening houdend met effecten van andere typen netwerken (bron: tabel 5, model 2)

Oranje (onderste) lijnen: effect van dit type netwerk – rekening houdend met effecten van andere typen netwerken en persoonskenmerken (bron: tabel 5, model 3)

Alle drie de lijnen laten een positief verband zien tussen de kans om verdacht te zijn en het aandeel verdachte contacten in de verschillende netwerken. Voor alle netwerken is het verband echter het sterkst in het model met alleen het betreffende netwerk (de bovenste, rode lijnen). De middelste, blauwe lijnen, op basis van model 2 met vijf netwerken, liggen lager dan de rode lijnen, doordat de aandelen verdachten in de netwerken enigszins met elkaar samenhangen.

De onderste oranje lijnen laten echter zien dat niet zozeer de correctie voor de effecten van de andere netwerken een sterk verlagend effect heeft, maar juist de effecten van de achtergrondkenmerken. Als bijvoorbeeld een kwart van de familieleden verdacht is, is de kans dat de jongere zelf verdacht is 8,3 procent in het model met alleen het betreffende netwerk en 5,4 procent na correctie. Voor klasgenoten is dit respectievelijk 8,1 en 4,8 procent en voor collega's 7,0 en 4,8 procent. Het verlagende effect van correctie voor achtergrondkenmerken is het sterkst bij het burennetwerk: als bijvoorbeeld een kwart van de burens verdacht is, is de kans om zelf verdacht te zijn 13,1 procent in het model met alleen het betreffende netwerk en 5,7 procent na correctie. Voor huisgenoten heeft de correctie voor achtergrondkenmerken het minst verlagende effect: bij een kwart van de verdachte huisgenoten van 6,1 procent naar 4,9 procent met correctie. Een flink deel van de samenhang in criminaliteit kan dus verklaard worden door een samenhang tussen netwerkleden in achtergrondkenmerken. Wel blijft ook na deze correctie een significant 'zelfstandig effect' van het netwerk over.

Opvallend is verder dat er geen grote verschillen zijn in de 'effecten' van verschillende typen netwerken na correctie voor achtergrondkenmerken. Het aandeel verdachten in het burennetwerk vertoont de grootste samenhang met eigen criminaliteit: als een kwart van de burens verdacht is, is de kans om zelf verdacht te zijn 5,7 procent. Dan volgt familie (5,4 procent), gevolgd door klasgenoten, collega's en huisgenoten, die alle drie tamelijk vergelijkbare 'effectgroottes' hebben (bij 25 procent verdachten is de eigen kans om verdacht te zijn ongeveer 5 procent).

Conclusies en discussie

In deze studie is de aanwezigheid van verdachten van criminaliteit in vijf typen persoonsnetwerken van alle Nederlandse jongeren in kaart gebracht en onderzocht in welke mate dit samenhangt met de kans dat jongeren zelf ook geregistreerd zijn geweest als verdachte. De resultaten in dit onderzoek bevestigen in grote lijnen de verwachtingen: er is een duidelijke samenhang tussen verdacht zijn van criminaliteit van jongeren en het aandeel verdachten in hun netwerk, en dat geldt voor alle in kaart gebrachte netwerktypen. Deze samenhang blijft overeind wanneer we corrigeren voor demografische en sociaaleconomische kenmerken van de jongeren, maar is dan wel een stuk kleiner. Dit is de eerste keer dat een dergelijke samenhang op zo'n grootschalige manier voor de gehele populatie van Nederlandse jongeren is onderzocht.

Uit dit onderzoek blijkt dat persoonskenmerken belangrijker zijn in het voorspellen van de kans om verdacht te zijn dan het aandeel verdachten in de netwerken. Van zaken zoals leeftijd, geslacht en sociaaleconomische positie is vanuit de literatuur bekend dat deze zeer sterk bepalend zijn voor criminaliteit. Een sociale invloed kan daarbovenop komen. Maar deze zal in de meeste gevallen aangrijpen op een al eerder bestaande predispositie voor crimineel gedrag voortkomend uit de persoonlijke kenmerken en omstandigheden.

Verder blijkt dat een flink gedeelte van de samenhang tussen netwerkleden in verdacht zijn van criminaliteit wordt verklaard door achtergrondkenmerken van de

jongeren. Daarom, en vanwege het grote effect van persoonskenmerken op de kans op crimineel gedrag, is het heel belangrijk dat in onderzoek naar dergelijke samenhang zo veel mogelijk persoonskenmerken in het model opgenomen worden. Als gecorrigeerd wordt voor kenmerken van de jongeren, corrigeren we daarmee namelijk ook direct voor dat deel van de samenhang dat te wijten is aan gelijkenis op die kenmerken tussen jongeren en hun netwerkleden. Kortom, de samenhang is voor een deel het gevolg van clustering van personen binnen netwerken op onderliggende kenmerken als leeftijd, geslacht en sociaaleconomische positie. Dit kan gedeeltelijk zelfselectie betreffen, maar waarschijnlijker is het dat clustering in de contexten van deze netwerken – de institutionele contexten van familie, wonen, werken en naar school gaan – voor een groot deel het gevolg is van structurele factoren.

De samenhang die nog overblijft na correctie voor achtergrondkenmerken is kleiner, maar statistisch significant. Om een indruk te krijgen van de relevantie van deze samenhang, is het reëel om vooral te kijken naar geschatte kansen en minder af te gaan op de significantie van resultaten. Ook een zeer klein effect kan met de grote populatieaantallen gemakkelijk significantie bereiken. Uit de geschatte kansen blijkt dat een groter aandeel verdachten in het netwerk de kans om zelf verdacht te zijn enigszins verhoogt: zo neemt die kans in het model gecorrigeerd voor achtergrondkenmerken met 1 à 2 procentpunt toe bij een kwart verdachte netwerkleden voor elk van de typen netwerken (ten opzichte van 0 procent verdachte netwerkleden). Belangrijk om te vermelden is dat de overgebleven samenhang nog geen bewijs geeft van sociale beïnvloeding en dus werkelijk een ‘netwerkeffect’ betreft. Personen kunnen ook uitselecteren op kenmerken die niet in registraties te meten zijn, zoals persoonlijkheidskenmerken zelf. Ook kunnen zij hun sociale omgeving kiezen op criminaliteit zelf. Dit laatste is overigens sterker te verwachten in vriendennetwerken dan in deze institutionele netwerken. Om zicht te krijgen op de causale mechanismen – bijvoorbeeld in hoeverre er sprake is van beïnvloeding en selectie – is nader verdiepend onderzoek nodig met longitudinale netwerkdata (zie bijv. Franken e.a., 2020).

Er zijn geen grote verschillen te ontdekken in de omvang van de samenhang tussen verschillende typen netwerken, nadat eenmaal is gecorrigeerd voor achtergrondkenmerken. Hieruit kan men echter niet de conclusie trekken dat de invloed van ieder relatietype ook ongeveer even groot is. Mogelijk is in bepaalde netwerktypen (veel) meer sprake van selectieve clustering op ongemeten kenmerken dan in andere. Daarnaast zijn sommige netwerktypen veel kleiner dan andere, waardoor de aandelen ook een andere betekenis hebben. Zo kan één huisgenoot (in ons onderzoek vaak familie) gemakkelijk 25 procent van het huisgenotennetwerk uitmaken, terwijl 25 procent verdachten in het klasgenotennetwerk gemiddeld veertien personen betreft.

Los van de vraag hoe de samenhang tussen netwerkleden in criminaliteit verklaard kan worden, toont dit onderzoek aan dat jongeren die in kringen verkeren met veel criminaliteit hoe dan ook als ‘at risk’ kunnen worden beschouwd. Ten eerste hebben zij een grotere kans om zelf ook met de politie in aanraking te komen. Ten tweede zou veel criminaliteit in hun sociale omgeving kunnen leiden tot gevoelens van onveiligheid en stress. Voor de preventie van criminaliteit en het verbeteren

van welzijn van jongeren kunnen de resultaten van dit onderzoek helpen beleidsinspanningen beter te focussen op specifieke doelgroepen, zoals bijvoorbeeld broers en zussen van veroordeelden of jongeren op scholen en in klassen met veel criminaliteit.

Het is van belang om beter inzicht te krijgen in hoeverre de in dit artikel onderzochte netwerken van familieleden, huisgenoten, burens, klasgenoten en collega's van de ruim 3 miljoen jongeren woonachtig in Nederland overeenkomen met feitelijke netwerken. De in dit artikel bestudeerde netwerken geven namelijk uitsluitend de formeel geregistreerde relaties weer, want deze zijn afgeleid uit registerinformatie van het CBS. Deze netwerken kunnen niet een-op-een vergeleken worden met een 'echt' sociaal netwerk. Het is bijvoorbeeld onbekend of en hoe intensief de personen contact met elkaar hebben, en er missen ook relaties van mensen die elkaar buiten deze contexten kennen. Inzicht in wie feitelijk met elkaar contact heeft en hoe sterk deze relatie is, is dus van belang. Dit toekomstig onderzoek kan daarmee ook inzicht geven in hoeverre de huidige analyses de invloed van het netwerk onderschatten, omdat er ook mensen in het netwerk mee worden geteld die eigenlijk geen of nauwelijks contact hebben met de jongere.

In toekomstig onderzoek zou ook preciezer gekeken kunnen worden naar het daadwerkelijk criminele gedrag van jongeren en hun netwerkleden. In dit artikel zijn bij de politie geregistreerde verdachten van een vermogens- of geweldsdelict onderzocht. Maar niet alle gepleegde delicten komen ter kennis van politie en justitie, en niet alle verdachten worden uiteindelijk veroordeeld. Mogelijke focus van de politie op specifieke wijken, delicten of doelgroepen, zoals aandacht voor bepaalde families, kan bijdragen aan een bias in de registraties. Ook verdienen andere of meer specifieke typen delicten de aandacht, zoals drugs- en openbare-ordedelicten.

Daarnaast bieden de nieuwe en internationaal unieke CBS-netwerkdata ook mogelijkheden om in een toekomstige studie te onderzoeken of en hoe de grootte, de dichtheid of de positie van iemand in dit persoonsnetwerk van formele relaties samenhangt met criminaliteit van jongeren. Daarmee kunnen verwachtingen en inzichten uit recent geformuleerde sociologische en criminologische netwerktheorieën worden getoetst.

Literatuur

- Akers, R. L. (1973). *Deviant behavior: A social learning approach*. Belmont, CA: Wadsworth
- Baerveldt, C., Rossem, R. van & Vermande, M. (2003). Pupils' delinquency and their social networks. A test of some network assumptions of the ability and inability models of delinquency. *The Netherlands' Journal of Social Sciences*, 39, 107-125.
- Bakker, B.F.M., Rooijen, J. van & Toor, L. van (2014). The system of social statistical datasets of Statistics Netherlands: an integral approach to the production of register-based social statistics. *Statistical Journal of the IAOS*, 30, 411-424.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NY: Prentice Hall.
- Barry, C.M. & Wentzel, K.R. (2006). Friend influence on prosocial behavior: the role of motivational factors and friendship characteristics. *Developmental Psychology*, 42(1), 153.

- Beijers, J., Bijleveld, C., Weijer, S. van de & Liefbroer, A. (2017). All in the family? The relationship between sibling offending and offending risk. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 3, 1-14.
- Bernasco, W., Graaff, T. de, Rouwendal, J. & Steenbeek, W. (2017). Social interactions and crime revisited: an investigation using individual offender data in Dutch neighborhoods. *Review of Economics and Statistics*, 99, 622-636.
- Beuningen, J. van, H. Schmeets, K. Arts, S. te Riele (2013) *Samenhang tussen etnische diversiteit en criminaliteit: de rol van sociaal kapitaal*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek. (<https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2013/41/samenhang-tussen-etnische-diversiteit-en-criminaliteit-de-rol-van-sociaal-kapitaal>)
- Blau, P.M. & Duncan, O.D. (1967). *The American occupational structure*. New York John Wiley & Sons.
- Blossfeld, H.P. (2009). Educational assortative marriage in comparative perspective. *Annual Review of Sociology*, 35, 513-530.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Brechwald, W.A. & Prinstein, M.J. (2011). Beyond homophily: a decade of advances in understanding peer influence processes. *Journal of Research on Adolescence*, 21, 166-179.
- Broekhuizen, J., Driessen, F.M.H.M. & Völker, B. (2008). Sociale netwerken en jeugdcriminaliteit. *Justitiële verkenningen*, 6, 93-108.
- Burgess, R. & Akers, R. (1966). A differential association-reinforcement theory of criminal behavior. *Social Problems*, 14, 128-147.
- Burt, S.A. (2009). Are there meaningful etiological differences within antisocial behavior? Results of a meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 29(2), 163-178.
- Buyukkececi, Z., Leopold, T., Gaalen, R. van & Engelhardt, H. (2020). Family, firms, and fertility: a study of social interaction effects. *Demography*, 57(1), 243-266.
- Coneus, K. & Spiess, C.K. (2012). The intergenerational transmission of health in early childhood – evidence from the German socio-economic panel study. *Economics & Human Biology*, 10(1), 89-97.
- Cuyper, R. de, Weerman, F. & Ruiter, S. (2009). De co-evolutie van vriendschapsrelaties en delinquent gedrag onder Nederlandse jongeren. *Mens & Maatschappij*, 84, 300-328.
- Dieleman, D., Gaalen, R. van & Regt, S. de (2020). De rol van gezin, opleiding en migratie-achtergrond bij veroordeelde jongvolwassenen. In: M. de Mooij, D. Dieleman & S. de Regt (red.). *Jaarrapport Integratie 2020*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek, 157-189.
- Dijk, J.W. van, Huisman, W. & Nieuwbeerta, P. (2021). *Actuele criminologie*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Doorn, M. van, Pop, I. & Wolbers, M.H. (2011). Intergenerational transmission of education across European countries and cohorts. *European Societies*, 13(1), 93-117.
- Dronkers, J. & Härkönen, J. (2008). The intergenerational transmission of divorce in cross-national perspective: results from the Fertility and Family Surveys. *Population Studies*, 62(3), 273-288.
- Dufo, E. & Saez, E. (2002). Participation and investment decisions in a retirement plan: the influence of colleagues' choices. *Journal of Public Economics*, 85(1), 121-148.
- Farrington, D.P., Barnes, G. & Lambert, S. (1996). The concentration of offending in families. *Legal and Criminological Psychology*, 1, 47-63.
- Franken, A., Dijkstra, J.K., Harakeh, Z. & Vollebergh, W. (2020). Risicogedrag van jongeren. In hoeverre verschilt de invloed van leeftijdsgenoten op het beginnen met risicogedrag en aanpassen in risicogedrag? *Tijdschrift voor Criminologie*, 62, 180-199.

- Gaalen, R. van & Besjes, G. (2018). *Studying the intergenerational transmission of crime with population data: the System of Social statistical Datasets (SSD) of Statistics Netherlands* (Routledge Studies in Criminal Behaviour). London: Routledge.
- Hardyns, W., Snaphaan T. & Pauwels L.J.R. (2017). Criminaliteitsconcentraties en microplaatsen. Een toets van de 'law of crime concentration at places'. *Tijdschrift voor Criminologie*, 59, 227-244.
- Harrell, F. E. (2017). *Regression modeling strategies*. Bios, 330(2018), 14.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- Hoorn, J. van, Dijk, E. van, Meuwese, R., Rieffe, C. & Crone, E.A. (2016). Peer influence on prosocial behavior in adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 26(1), 90-100.
- Huijnk, W. & Kessels, R. (2016). Criminaliteit. In: W. Huijnk en I. Andriessen (red.), *Integratie in zicht? De integratie van migranten in Nederland op acht terreinen nader bekeken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 146-184.
- Junger, M. & Polder, W. (1991). *Achtergronden van delinquent gedrag onder jongens uit etnische minderheden II*. Den Haag: WODC.
- Junger, M., Greene, J., Schipper, R., Hesper, F. & Estourgie, V. (2013). Parental criminality, family violence and intergenerational transmission of crime within a birth cohort. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 19, 117-133.
- Kalmijn, M. (1998). Inter-marriage and homogamy: causes, patterns, trends. *Annual Review of Sociology*, 395-421.
- Laan, A.M. van der, Beerhuizen, M.G.C.J. & Boot, N.C. (2021). *Monitor jeugdcriminaliteit 2020*. Den Haag: CBS/WODC.
- Laan, J. van der, Jonge, E. de, Das, M., Riele, S. te & Emery, T. (2022). A whole population network and its application for the social sciences. *European Sociological Review*, jcac026. <https://doi.org/10.1093/esr/jcac026>.
- Leeuw, S.G. de (2021). *The intergenerational transmission of educational attainment after divorce and remarriage* (thesis Universiteit van Amsterdam).
- Lewis, O. (1998). The culture of poverty. *Society*, 35(2), 7-9.
- Liefbroer, A.T. (2005). *Valt de appel nog steeds niet ver van de boom? Over intergenerationale overdracht van demografisch gedrag* (inaugurele rede VU Amsterdam).
- Ludwig, J. & Kling, J.R. (2007). Is crime contagious? *The Journal of Law and Economics*, 50(3), 491-518.
- McPherson, M., Smith-Lovin, L. & Cook, J.M. (2001). Birds of a feather: homophily in social networks. *Annual Review of Sociology*, 27, 415-444.
- Monahan, K.C., Steinberg, L. & Cauffman, E. (2009). Affiliation with antisocial peers, susceptibility to peer influence, and antisocial behavior during the transition to adulthood. *Developmental Psychology*, 45(6), 1520.
- Muller, C.J. & MacLehose, R.F. (2014). Estimating predicted probabilities from logistic regression: different methods correspond to different target populations. *International Journal of Epidemiology*, 43(3), 962-970.
- Nieuwebeerta, P., McCall, P.L., Elffers, H., Eising, K. & Wittebrood, K. (2008). Buurtkenmerken en slachtofferschap van moord en doodslag. *Tijdschrift voor Criminologie*, 50(1), 17-34.
- Okada, M., Oeda, S., Katsuki, N., Iwane, S., Kawaguchi, Y., Kawamoto, S. e.a. (2020). Recommendations from primary care physicians, family, friends and work colleagues influence patients' decisions related to hepatitis screening, medical examinations and antiviral treatment. *Experimental and Therapeutic Medicine*, 19(4), 2973-2982.
- Plomin, R., DeFries, J.C., Knopik, V.S. & Neiderhiser, J.M. (2013). *Behavioral genetics*. New York: Worth Publishers.

- Posthumus, H., Bos, B., Heij, V. de & Stroucken, L. (2020). *Criminaliteit in netwerken van jongeren uit Den Haag Zuidwest*. Geraadpleegd op www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2020/29/criminaliteit-in-netwerken-van-jongeren-uit-den-haag-zuidwest.
- Rakt, M. van de, Nieuwebeerta, P. & Apel, R. (2009). Association of criminal convictions between family members: effects of siblings, fathers and mothers. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 19, 94-108.
- Robinson, M.R., Kleinman, A., Graff, M., Vinkhuyzen, A.A., Couper, D., Miller e.a. (2017). Genetic evidence of assortative mating in humans. *Nature Human Behaviour*, 1(1), 1-13.
- Rovers, B. (1999). De invloed van buurtkenmerken op criminaliteit van jonge inwoners. In: S. Musterd & A. Goethals (red.). *De invloed van de buurt*. Amsterdam: SISWO, 94-128.
- Sampson, R.J. & Laub, J.H. (1990). Crime and deviance over the life course: the salience of adult social bonds. *American Sociological Review*, 609-627.
- Scheeren, L., Das, M. & Liefbroer, A.C. (2017). Intergenerational transmission of educational attainment in adoptive families in the Netherlands. *Research in Social Stratification and Mobility*, 48, 10-19.
- Schellen, M. van, Poortman, A.R. & Nieuwebeerta, P. (2012). Partners in crime? Criminal offending, marriage formation, and partner selection. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 49, 454-571.
- Schmitz, J. & Fulk, J. (1991). Organizational colleagues, media richness, and electronic mail: a test of the social influence model of technology use. *Communication Research*, 18(4), 487-523.
- Shavit, Y. & Blossfeld, H.P. (1993). *Persistent inequality. Changing educational attainment in thirteen countries*. Boulder, CO: Westview.
- Shaw, C.R. & McKay, H.D. (1942). *Juvenile delinquency and urban areas: a study of delinquents in relation to differential characteristics of local communities in American cities*. Chicago: University of Chicago Press.
- Stulp, G., Simons, M.J., Grasman, S. & Pollet, T.V. (2017). Assortative mating for human height: a meta-analysis. *American Journal of Human Biology*, 29(1), e22917.
- Sutherland, E.H. (1937). *The professional thief: by a professional thief*. Chicago: University of Chicago Press.
- Tims, M., Bakker, A.B. & Derks, D. (2015). Examining job crafting from an interpersonal perspective: is employee job crafting related to the well-being of colleagues? *Applied Psychology*, 64(4), 727-753.
- Toolen, Y. van der, Weulen Kranenbarg, M. & Weerman, F.M. (2020). Online jeugdcriminaliteit en 'verkeerde vrienden': wanneer is de samenhang het sterkst? *Tijdschrift voor Criminologie*, 62, 153-179.
- Völker, B.G.M. & Driessen, F.M.H.M. (2003). Delinquent gedrag, netwerken en sociaal kapitaal. Een netwerktheoretisch perspectief op criminaliteit van jongeren *Tijdschrift voor Criminologie*, 45, 271-285.
- Walters, G. D. (2020). Positive peers – the neglected stepchildren of social influence theories of crime. *Journal of abnormal child psychology*, 48(5), 719-732.
- Weerman, F.M. (2011). Delinquent peers in context: a longitudinal network analysis of selection and influence effects. *Criminology*, 49, 253-286.
- Weerman, F.M. & Bijleveld, C.J.H. (2007). Birds of different feathers: school networks of serious delinquent, minor delinquent and non-delinquent boys and girls. *European Journal of Criminology*, 4, 357-383.
- Weerman, F.M. & Smeenk, W.H. (2005). Peer similarity in delinquency for different types of friends: a comparison using two measurement methods. *Criminology*, 43, 499-524.

- Weijer, S.G. van de & Boutwell, B.B. (2022). Examining mate similarity for chronic and non-chronic criminal behavior. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 8(2), 298-314.
- Weijer, S.G. van de, Bijleveld, C.C. & Blokland, A.A. (2014). The intergenerational transmission of violent offending. *Journal of Family Violence*, 29, 109-118.
- Willemsen, G., Vink, J.M. & Boomsma, D.I. (2003). Assortative mating may explain spouses' risk of same disease. *British Medical Journal*, 326(7385), 396.
- Wilson, W.J. (2012). *The truly disadvantaged: the inner city, the underclass, and public policy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wilson, J.Q. & Kelling, G.L. (1982). Broken windows: the police and public safety. *Atlantic Monthly*, 29-38.
- Wright, J.P. & Cullen, F.T. (2004). Employment, peers, and life-course transitions. *Justice Quarterly*, 21(1), 183-205.
- Zeeuw, E.L. de, Beijsterveldt, C.E. van, Glasner, T.J., Geus, E.J. de & Boomsma, D.I. (2016). Arithmetic, reading and writing performance has a strong genetic component: a study in primary school children. *Learning and Individual Differences*, 47, 156-166.

De sanctieratio in de strafrechtsketen geschat

Frank van Tulder, Jan van Dijk & Ronald Meijer

Inleiding

Becker was de eerste econoom die zich met de modellering van criminaliteit bezighield (Becker, 1968). Er volgden meer ‘economists of crime’, in de eerste plaats in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, maar later ook in Nederland.¹ Centraal in het economisch denken, ook op het gebied van criminaliteit, staat de afweging van kosten en baten. De potentiële dader weegt verwachte kosten en baten van het begaan van een misdrijf tegen elkaar af. De verwachte kosten zijn afhankelijk van de kans om gepakt en gestraft te worden. Die kans wordt in belangrijke mate bepaald door de gezamenlijke inspanningen van instanties in de strafrechtsketen, dat zijn de instanties die zich bezighouden met de behandeling van misdrijfzaken via registratie, opsporing, vervolging, berechting en executie van sancties. Naarmate de kans op een sanctie groter is, zal de potentiële dader eerder van het misdrijf afzien.

Kunnen we empirisch vaststellen hoe groot de kans is dat een dader van een misdrijf binnen de strafrechtsketen een sanctie krijgt opgelegd? De jaarlijkse publicatie *Criminaliteit en rechtshandhaving* (afgekort: C&R) bevat uitgebreide cijfermatige informatie over de aard en omvang van de criminaliteit in Nederland en de strafrechtelijke reactie daarop, in de vorm van opsporing ervan door de politie, vervolging door het Openbaar Ministerie (hierna: OM), berechting door de rechter en de tenuitvoerlegging van opgelegde sancties (Meijer e.a., 2020). Hoofdstuk 8 van genoemde publicatie zet die informatie uit de onderdelen van de strafrechtsketen naast elkaar, onder de titel ‘De strafrechtsketen in samenhang’ (Van Tulder & Meijer, 2020). Maar zonder deze te integreren in een maatstaf voor de kans op sanctionering binnen de strafrechtelijke keten in totaal.

De vraag die we in dit artikel proberen te beantwoorden is: kunnen we, door die cijfermatige informatie in de onderdelen van de strafrechtsketen modelmatig te combineren, in beeld brengen in hoeverre de strafrechtsketen als geheel aan daders van delicten sancties oplegt en in hoeverre dit in de tijd verandert? We baseren ons hierbij grotendeels op cijfers uit C&R 2019.² We richten ons op de geregistreerde criminaliteit en zoeken een indicator voor de mate waarin de inspanningen van de strafrechtsketen leiden tot sanctionering van geregistreerde misdrijven.

- 1 Zie voor toepassingen in Nederland o.a. Van Tulder, 1994; Van der Torre & Van Tulder, 2001; en voor een breder overzicht: Van Velthoven, 2017.
- 2 We hebben ervan afgezien om de inmiddels beschikbare cijfers van C&R 2020 ook nog mee te nemen, vanwege de mogelijk versturende kortetermijneffecten van de COVID-19-pandemie.

Van geregistreeerde criminaliteit tot bestrafing van de daders: de sanctieratio

In het volgende presenteren we de *sanctieratio* als indicator van de mate waarin de strafrechtsketen erin slaagt misdrijven te bestraffen. Idealiter zouden we de kans willen bepalen dat de dader van een (geregistreerd) misdrijf daarvoor een sanctie krijgt opgelegd, ofwel de sanctiekans. Dat lukt om een aantal redenen niet: ten eerste hebben we de daders maar heel gedeeltelijk in beeld, omdat bij veel misdrijven de dader of daders niet bekend zijn. En degenen die wel gepakt worden en als verdachte vervolgens de strafrechtsketen ‘in gaan’, kunnen we daarin niet volgen, omdat de registraties van de diverse onderdelen van de strafrechtsketen (met name tussen politie en OM/Rechtspraak en tussen OM/Rechtspraak en de uitvoerders van de opgelegde sancties) momenteel onvoldoende op elkaar aansluiten. Pas wanneer deze registraties kunnen worden gekoppeld, wordt het mogelijk de gang van de verdachte door de keten – via longitudinale gegevens – te volgen.³ Pas dan kunnen we waarnemen of zo’n verdachte voor het geregistreeerde delict uiteindelijk wel of niet een sanctie krijgt opgelegd door politie, OM of Rechtspraak en of deze sanctie vervolgens ook wordt uitgevoerd.

Maar kunnen we tot die tijd dan niets zeggen over de sanctiekans en de ontwikkeling daarin? Naar onze mening toch wel. We kunnen de sanctiekans benaderen via de verhouding tussen het aantal daders van delicten, oftewel strafbare feiten en het aantal sancties. Daartoe definiëren we een kengetal dat we ‘de sanctieratio’ hebben gedoopt. Eerst introduceren we dit concept, in twee varianten en de relatie daarvan met de gangbare strafdoelen. De vraag hoe dit concept te operationaliseren en de praktische problemen daarbij komen vervolgens aan de orde.

Het concept ‘sanctieratio’

We definiëren een *dader-feit* als een door een persoon begaan strafbaar feit. Als twee personen gezamenlijk een strafbaar feit begaan, is sprake van twee dader-feiten. Als dezelfde persoon twee verschillende strafbare feiten begaat, is ook sprake van twee dader-feiten. Oftewel: het aantal dader-feiten is de optelling van het aantal strafbare feiten, vermenigvuldigd met het aantal daarbij betrokken daders.

We verstaan in het artikel onder ‘strafbare feiten’ alleen geregistreeerde misdrijven.⁴ De ‘voltrokken sanctieratio’ is het quotiënt van (1) het aantal dader-feiten waarvoor een onvoorwaardelijke sanctie is opgelegd en succesvol is geëxecuteerd en (2) het totaal aantal dader-feiten. De ‘totale sanctieratio’ is het quotiënt van (1) het totaal aantal dader-feiten waarvoor een onvoorwaardelijke en/of voorwaardelijke sanctie is opgelegd en (2) het totaal aantal dader-feiten.

3 De – op dit ogenblik in de ontwerpfasen zijnde – Data Alliantie Strafrechtsketen (DAS) beoogt de microgegevens van de diverse ketenpartners bij elkaar te brengen en aan elkaar te koppelen. Het zal nog wel enige tijd vergen voor dit samenwerkingsproject zover is dat het deze informatie kan leveren.

4 Omdat bij overtredingen registratie en sanctionering meestal één zijn, zegt de sanctieratio daarbij weinig en blijven deze hier buiten beschouwing.

Wat is de relatie tussen de sanctieratio en de doelen van bestraffing? De ‘voltrokken sancties’ zijn de succesvol geëxecuteerde onvoorwaardelijke sancties. In termen van de doelstellingen van bestraffing is te verwachten dat de ‘voltrokken sanctieratio’ vooral een maatstaf is voor de bereikte vergelding en het bereikte generaal preventieve effect. Voorwaardelijke sancties zullen naar verwachting pas na oplegging effect hebben op het verdere gedrag van degene die de sanctie opgelegd heeft gekregen. Voor zover de sanctie insluiting (vrijheidsstraf) betreft, omvat de voltrokken sanctieratio tevens het insluitingseffect.

De totale sanctieratio neemt daarnaast ook de niet-succesvol voltrokken onvoorwaardelijke en alle voorwaardelijke sancties in beschouwing. Deze twee soorten sancties hebben gemeen dat als gevolg daarvan degene die de sanctie opgelegd heeft gekregen, via de dreiging dat de sanctie alsnog wordt voltrokken ‘een stok achter de deur’ heeft. Dat is bij de voorwaardelijke sancties expliciet de doelstelling.⁵ Bij de niet-voltrokken onvoorwaardelijke sancties is het meer een praktisch gevolg: als de betrokkene alsnog tegen de lamp loopt, dan kan de sanctie alsnog worden voltrokken. Daarmee zijn beide vormen van sancties vooral te zien als een maatstaf voor het bereikte speciaal preventieve effect.

De bredere en moeilijker te beantwoorden vraag wat het uiteindelijke effect op de criminaliteit is van de opgelegde sancties of, breder gezien, van al het werk in de strafrechtsketen blijft buiten beschouwing. Zo vallen activiteiten in de strafrechtsketen die losstaan van sanctionering, maar gericht zijn op directe preventie, buiten onze aanpak.

Operationalisering van de sanctieratio

Wat rekenen we in dit verband allemaal tot sancties? Als ‘onvoorwaardelijke sancties’ tellen hier: Halt-verwijzingen door de politie, aangegane transacties van politie of OM, door politie of OM opgelegde strafbeschikkingen en (geheel of deels) onvoorwaardelijke straffen en tbs-, ISD- of PIJ-maatregelen, opgelegd door de rechter. Bij ‘voorwaardelijke sancties’ tellen mee: voorwaardelijke septs van het OM en geheel voorwaardelijke straffen, uitgesproken door de rechter.

Bij de ‘voltrokken sanctieratio’ worden onvoorwaardelijke sancties in principe alleen meegenomen voor zover ze succesvol zijn geëxecuteerd. Daarbij kennen de beschikbare gegevens wel hun beperkingen. Zo hebben we geen goed zicht op de executie van vrijheidsstraffen.⁶ Wel is bijvoorbeeld bekend in hoeverre opgelegde

5 Omdat voorwaardelijke sancties bedoeld zijn als ‘stok achter de deur’ zijn ze vooral als succesvol te zien als ze nooit hoeven te worden uitgevoerd. Om deze reden corrigeren we hier niet voor de mate waarin deze sancties (succesvol) worden geëxecuteerd.

6 Uit het rapport van Winter en collega’s (2020, 6) is op te maken dat maximaal 10 procent van de (vooral korte) vrijheidsstraffen in de laatste jaren niet wordt geëxecuteerd. Maar een voor deze analyse bruikbaar cijfer en een beeld in de tijd hebben we daarmee nog niet.

boetes worden geïnd of Halt-verwijzingen of taakstraffen succesvol tot een eind worden gebracht of geslaagd zijn.⁷

De definitie van de ‘voltrokken sanctieratio’ in formulevorm is als volgt:

Definieer:

F_{se} – aantal onvoorwaardelijk bestrafte dader-feiten, waarbij executie succesvol was

CR – geregistreerde misdrijven

μ_1 – gemiddeld aantal daders per (geregistreerd) misdrijf

F_k – aantal door ketenpartner k onvoorwaardelijk gesanctioneerde dader-feiten (als 2 verdachten beiden worden gesanctioneerd voor een samen gepleegd delict/feit, zijn dit 2 dader-feiten)

Z_k – aantal zaken waarin onvoorwaardelijke sanctie door ketenpartner k is opgelegd

μ_{2k} – gemiddeld aantal onvoorwaardelijk gesanctioneerde feiten per transactie, strafbeschikking (politie/OM) of schuldigverklaring (Rechtspraak) ketenpartner k

ε_k – gemiddeld succespercentage executie onvoorwaardelijke sancties ketenpartner k

Dan definiëren we als benadering voor de voltrokken sanctieratio:

$$\frac{F_{se}}{\mu_1 \cdot CR} = \frac{\sum_{k=1}^n \varepsilon_k F_k}{\mu_1 \cdot CR} = \frac{\sum_{k=1}^n \varepsilon_k \mu_{2k} Z_k}{\mu_1 \cdot CR}$$

In feite hoort bij elke variabele het subscript t , staande voor jaar (of periode) t .

En, als:

$F_{se,t}$ – naantal bestrafte dader-feiten

7 De mate van succesvolle executie op het gebied van taakstraffen, Halt, transacties, strafbeschikkingen en boetes is gebaseerd op de in hoofdstuk 7 van C&R 2019 (Van den Braak, 2020) gepubliceerde informatie daarover. Het gaat dan om: ‘succesvol voltooide’ taakstraffen (3RO), ‘geslaagde’ taakstraffen (RvdK), ‘geslaagde’ Halt-straffen, ‘betaalde’ transacties, ‘betaalde/voldane’ strafbeschikkingen en ‘geïnde’ boetes. Half betaalde boetes of half uitgevoerde taakstraffen worden zo dus niet geteld.

$F_{\rightarrow k}$ – aantal door ketenpartner k gesanctioneerde dader-feiten (als 2 verdachten beiden worden gesanctioneerd voor een samen gepleegd delict/feit, zijn dit 2 dader-feiten)

$Z_{\rightarrow k}$ – aantal zaken waarin (onvoorwaardelijke en/of voorwaardelijke) sanctie door ketenpartner k is opgelegd

$\mu_{\rightarrow k}$ – gemiddeld aantal gesanctioneerde feiten per transactie, strafbeschikking (politie/OM) of schuldigverklaring (Rechtspraak) ketenpartner k

Dan definiëren we de ‘totale sanctieratio’ als:

$$\frac{F'_{se}}{\mu_1 \cdot CR} = \frac{\sum_{k=1}^n F'_k}{\mu_1 \cdot CR} = \frac{\sum_{k=1}^n \mu'_{2k} Z'_k}{\mu_1 \cdot CR}$$

Kanttekeningen bij de sanctieratio

De zo gedefinieerde sanctieratio is te zien als een indicator van de kans dat voor een dader-feit een sanctie wordt opgelegd en is grotendeels op basis van gegevens uit C&R te berekenen, maar met de volgende kanttekeningen:

- Misdrijven die wel worden gepleegd, maar niet worden geregistreerd, leiden niet tot een sanctie. Afgaande op slachtoffercijfers onder burgers wordt minder dan 20 procent van de gepleegde misdrijven geregistreerd (Akkermans & Gielen, 2020, 75).⁸ Als we voor onderregistratie zouden corrigeren, zou de sanctieratio dus aanzienlijk – met ten minste een factor 5 – kleiner worden. De trends in registratie via slachtofferenquêtes en politieregistratie komen wel ruwweg overeen (Van Tulder & Meijer, 2020). Het deel dat de strafrechtsketen niet binnenkomt, lijkt dus redelijk constant. We presenteren hier steeds de sanctieratio als benadering van de sanctiekans voor de pleger van een misdrijf dat door een 3opsporingsinstantie geregistreerd wordt. Oftewel: we kijken naar de bijdrage die de strafrechtsketen levert aan de sanctieratio.
- We kennen het aantal dader-feiten (de grootte die we idealiter in de noemer willen hebben) niet. Dat geldt ook voor de misdrijven die wel worden geregistreerd. Deels worden er één of meerdere daders van misdrijven door de politie geregistreerd en heet het misdrijf opgehelderd, maar veel misdrijven worden ook niet opgehelderd. En, bij een misdrijf met meerdere daders kan het voorkomen dat een verdachte wordt gepakt en vervolgd, maar dat daarbij andere daders de dans ontspringen. Kortom: het aantal daders per misdrijf is niet bekend. Maar er is wel een benadering mogelijk, namelijk via het aantal verdachten dat voor hetzelfde feit of dezelfde feiten wordt vervolgd. Dit kengetal is te schatten op basis van aanvullende informatie uit het bij het WODC aanwezig

8 We hebben daarmee geen beeld van de mate van registratie van misdrijven tegen bedrijven of overheid of van ‘slachtofferloze’ misdrijven.

bestand met gegevens over personen die met justitie in aanraking komen (OBJD) en blijkt dan vrijwel constant: 1,18 in 2000 en 1,16 in 2019.⁹

- De politie registreert, aan het begin van de strafrechtsketen, misdrijven (feiten). Een misdrijf kan gezamenlijk gepleegd worden door meer personen en een persoon kan meerdere misdrijven (tegelijkertijd of los van elkaar) plegen. Verderop in de keten werken OM en rechter met ‘zaken’. Een zaak heeft betrekking op één persoon (verdachte). In één zaak kunnen meerdere feiten waarvan de persoon verdacht wordt, gecombineerd worden behandeld. Die persoon kan dan bijvoorbeeld door de rechter worden veroordeeld voor meerdere feiten, en krijgt daarvoor dan veelal één gezamenlijke straf.¹⁰ Ook een strafbeschikking van het OM kan betrekking hebben op de veroordeling voor verschillende feiten. Voor het berekenen van de sanctieratio moeten we dus weten op hoeveel feiten de door het OM aangegane transactie of opgelegde strafbeschikking of de door de rechter opgelegde straf betrekking heeft.¹¹ Die informatie kunnen we niet uit C&R halen, dus hebben we aanvullende informatie verzameld. Het aantal bewezen verklaarde feiten per schuldigverklaring laat over de periode 2000-2019 geen trend zien en schommelt rond de 1,5 à 1,6.¹² Bij het aantal feiten per sanctie (transactie of strafbeschikking) van het OM was enige stijging van 1,07 in 2000 tot 1,13 in 2019 waar te nemen.
- We relateren het aantal sancties in een jaar aan het aantal geregistreerde misdrijven in hetzelfde jaar. Maar het hoeft niet dezelfde zaken met de bijbehorende feiten te betreffen.¹³ Deze handelwijze leidt bij een sterke groei van het aantal misdrijven mogelijk tijdelijk tot een onderschatting van de werkelijke sanctieratio (als benadering van de sanctiekans). Bij een sterke daling daarentegen tijdelijk tot een overschatting. Immers: de ontwikkeling van het aantal sancties ijlt na op die van het aantal geregistreerde misdrijven. We kunnen de vertekening die kan optreden wel verkleinen door met meerjarige cijfers (of meerjarige gemiddelden) te gaan werken. We zullen daarom hierna de sanctieratio over perioden van drie jaar, ofwel in driejaarlijkse voortschrijdende gemiddelden, weergeven.

- 9 Het gaat hier om het aantal personen, ofwel parketnummers; één parketnummer staat binnen een PV voor één persoon, gedeeld door het aantal PV-nummers in strafzaken waarin één of meerdere misdrijven voorkomen. Merk op dat, mocht er samenhang zijn tussen het aantal misdrijven in het PV en het aantal verdachten in het PV, een vertekening kan optreden.
- 10 Die straf kan overigens bestaan uit een combinatie van verschillende straffen, bijvoorbeeld een onvoorwaardelijke taakstraf en een voorwaardelijke vrijheidsstraf.
- 11 Het aantal verschillende sancties en het type sanctie dat voor een feit wordt opgelegd/geëxecuteerd, hebben voor de hier gedefinieerde sanctieratio's geen gevolgen.
- 12 De gegevens over het aantal feiten per zaak achter C&R komen op 1,55 feiten per zaak in 2000, 1,57 feiten per zaak in 2005 en 1,56 in 2019. Deze cijfers zijn geschat door het totaal aantal feiten waarvoor schuldigverklaring plaatsvindt en het totaal aantal zaken waarbij schuldigverklaring plaatsvindt op elkaar te delen. Een vergelijkbare analyse op Rechtspraak-data gaf 1,55 in 2005 en 1,53 in 2019 (met dank aan Elly Robberse van het Landelijk Diensten Centrum Rechtspraak).
- 13 Enige analyses op een WODC-bestand van strafzaken (RAC-min) laten zien dat de oplegging van een straf door de rechter in ruim 40 procent van de gevallen in hetzelfde jaar plaatsvindt als het delict, eveneens in ruim 40 procent van de gevallen een jaar later en in circa 15 procent van de gevallen twee of meer jaren later.

- Als de strafrechtsketen werk heeft gestoken in het vervolgen van een onschuldige verdachte, maar deze terecht wordt vrijgesproken, telt deze terecht niet mee in de sanctieratio. De aan die vervolging bestede middelen zijn dan – achteraf bezien – niet nuttig geweest. Voor zover echter sprake is van ten onrechte opgelegde sancties, is de sanctieratio geen valide maatstaf.¹⁴ Immers, sancties opgelegd aan onschuldigen, bijvoorbeeld als gevolg van rechterlijke dwalingen of ten onrechte door het OM opgelegde strafbeschikkingen, dragen niet bij aan de kans dat schuldigen een sanctie krijgen opgelegd. We gaan ervan uit dat dit aantal ten onrechte opgelegde sancties niet substantieel is.
- Een praktisch punt is nog dat we, wat de uitspraak van de rechter betreft, alleen kijken naar zaken in eerste aanleg. C&R bevat op dit moment geen gegevens over de behandeling van strafzaken in hoger beroep. Enige aanvullende analyses wekken niet de indruk dat hantering van definitieve rechterlijke uitspraken in plaats van alleen de uitspraken in eerste aanleg tot een heel ander beeld zou leiden.

Daarnaast past nog de volgende kanttekening: een klein deel van de opgelegde sancties betreft misdrijven die niet door de politie zijn geregistreerd, maar door bijzondere opsporingsdiensten (BOD's), zoals de FIOD en de directie Opsporing van de Inspectie Sociale Zaken en Werkgelegenheid.¹⁵ De instroom bij het OM van deze zaken tellen we daarom ook mee, al is deze relatief klein (rond 1 op 100 door de politie geregistreerde misdrijven) en heeft deze dan ook nauwelijks invloed op (de ontwikkeling van) de sanctieratio.

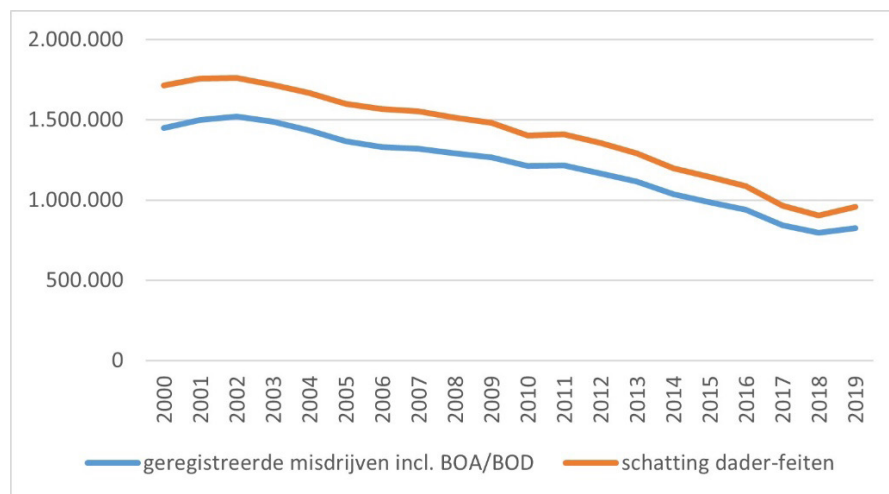
De sanctieratio in beeld, 2001-2018

Figuur 1 geeft allereerst de ontwikkeling van de noemer van de sanctieratio, in twee varianten. De eerste betreft het aantal door de politie geregistreerde misdrijven plus de (in verhouding kleine) instroom bij het OM die afkomstig is van BOD's. In de tweede variant wordt dit kengetal vermenigvuldigd met de hierboven beschreven (noodzakelijk ruwe) schatting van het aantal daders per misdrijf. Zo krijgen we een schatting van het aantal 'dader-feiten'.

14 Dat geldt overigens net zo goed voor de met longitudinale data in de toekomst te berekenen sanctiekans.

15 BOD's kunnen in beperkte mate zelf misdrijven bestraffen. Deze blijven zowel in de teller als in de noemer van de sanctieratio buiten beeld.

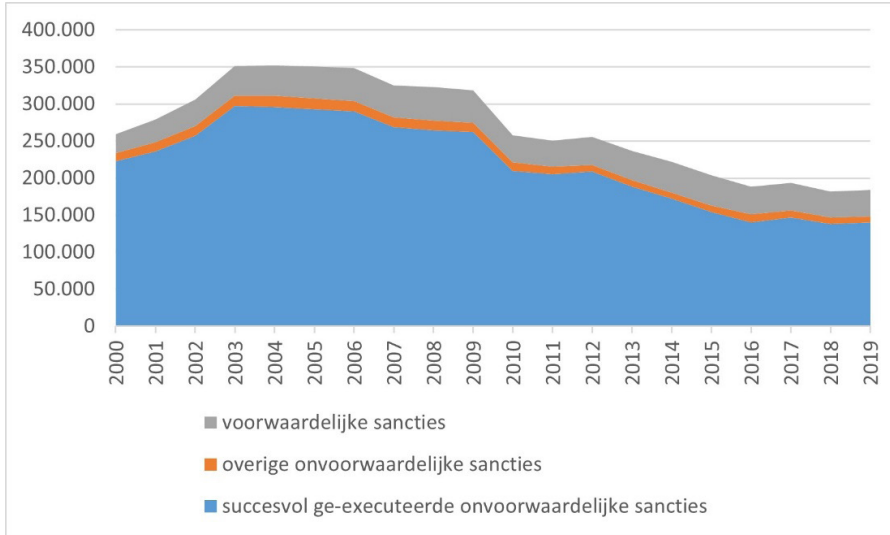
Figuur 1 *Geregistreeerde misdrijven (bij politie, KMAR, BOD) en schatting aantal dader-feiten*

De geregistreeerde criminaliteit daalde met 43 procent in de periode 2000-2019. Omdat het aantal daders per misdrijf in dezelfde periode volgens de schattingen vrijwel constant bleef, is de daling van het aantal geschatte dader-feiten vrijwel even groot.

Figuur 2 gaat vervolgens in op de teller van de 'voltrokken sanctieratio' en de 'totale sanctieratio': de opgelegde en succesvol geëxecuteerde onvoorwaardelijke sancties en het totaal van onvoorwaardelijke en voorwaardelijke sancties.

Figuur 2 *Succesvol geëxecuteerde onvoorwaardelijke en voorwaardelijke sancties van politie, OM en rechter*

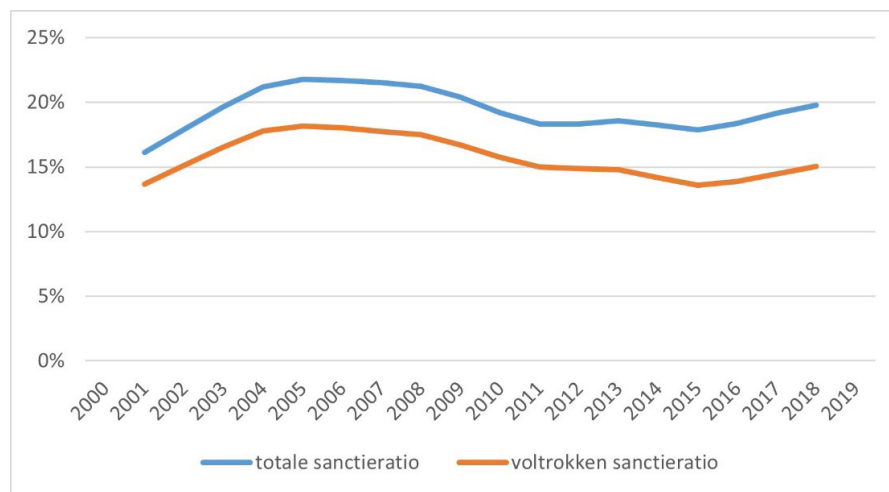

Het geschatte aantal succesvol geëxecuteerde onvoorwaardelijke sancties, het onderste vlak, kent een top in de periode 2003-2005 en daalt daarna sterk. Dit geldt voor de (niet afzonderlijk in beeld gebrachte) sancties van politie, OM en rechter. Naar schatting 5 à 6 procent van het totaal aantal opgelegde sancties wordt niet succesvol geëxecuteerd. Het aantal voorwaardelijke sancties steeg in de periode 2000-2009, daalde in 2010, om vervolgens rond dat niveau te blijven schommelen. De voorwaardelijke sancties zijn relatief belangrijker geworden.

Figuur 3 laat nu de ontwikkeling zien van de voltrokken sanctieratio en de totale sanctieratio voor het totaal van de door de keten verwerkte misdrijven. Deze is dus bepaald als quotiënt van bovenstaande kengetallen, volgens de eerder gegeven formules. Daarbij is voor de noemer de schatting van de in figuur 1 gepresenteerde ontwikkeling van het aantal dader-feiten gebruikt. De figuur geeft de resultaten in termen van driejaarlijkse voortschrijdende gemiddelden.¹⁶

16 Door de hantering van deze voortschrijdende gemiddelden wordt de eerdergenoemde vertekening door het 'over jaargrenzen heen vallen' van sancties ten opzichte van dader-feiten minder en beperkt tot over 'de grenzen van perioden van driejaar heen vallende' sancties. Werkelijke kortetermijnfluctuaties worden hierdoor overigens afgevlakt.

Figuur 3 Totale en voltrokken sanctieratio's, 2001-2018 (op driejaarlijkse voortschrijdende gemiddeldena)

^a De waarde bij jaar t is berekend door het gemiddelde van teller en noemer te nemen over de jaren $t-1$, t en $t+1$. Vandaar dat de waarden voor de jaren 2000 en 2019 ontbreken.

Het absolute niveau van de zo geschatte sanctieratio's bedraagt in 2018 circa 15 respectievelijk 20 procent. De voltrokken sanctieratio steeg over het totaal van de periode 2001-2018 licht, met 1 procentpunt, van 14 naar 15 procent. De totale sanctieratio steeg harder: met circa 4 procentpunt, van 16 naar 20 procent. Dit komt door een relatieve verschuiving van onvoorwaardelijke naar voorwaardelijke sancties.

De stijging in de sanctieratio's verloopt echter allerminst geleidelijk en is niet gelijkmatig over de periode verdeeld: er zijn ook perioden van daling. In grote lijnen zijn drie perioden te onderscheiden: Tussen 2001 en 2005 is sprake van een sterke stijging van de sanctieratio's, die vervolgens stagneert en overgaat in een flinke daling tussen 2008 en 2011. De daling in de voltrokken sanctieratio zet, overigens in beperkte mate, nog door tot 2015. Vanaf dat jaar, en bij de totale sanctieratio al vanaf 2013, is weer sprake van een stijging. Het valt buiten het kader van dit artikel om de vinger te leggen op de achtergronden van deze ontwikkelingen.

Conclusies

Dit artikel probeert in beeld te brengen in hoeverre de strafrechtsketen als geheel de daders van misdrijven via opsporing, vervolging, berechting en executie van straffen een sanctie oplegt en welke ontwikkeling daarin tussen 2001 en 2018 heeft plaatsgevonden. We richten ons hierbij op de geregistreerde criminaliteit en formuleren een indicator voor de mate waarin het werk van de strafrechtsketen leidt tot sanctionering van (daders van) geregistreerde misdrijven: *de sanctieratio*. Die sanctieratio definiëren we als de verhouding (de ratio) tussen twee geaggre-

geerde grootheden. In de teller staat een schatting van *het aantal feiten (misdrijven) waarvoor door politie, OM of rechter een sanctie is opgelegd*; in de noemer staat *het aantal door de politie geregistreerde misdrijven (feiten) vermenigvuldigd met een schatting van het aantal daders per misdrijf*. Daarbij presenteren we twee varianten van de sanctieratio: de ‘totale sanctieratio’ telt zowel de onvoorwaardelijke als de voorwaardelijke sancties mee; de ‘voltrokken sanctieratio’ kijkt alleen naar de onvoorwaardelijke sancties, die ook nog eens succesvol geëxecuteerd moeten zijn.

In termen van de doelstellingen van bestraffing is te verwachten dat de ‘voltrokken sanctieratio’ van de twee sanctieratio’s die we onderscheiden, de beste maatstaf is voor de bereikte vergelding en het bereikte generaal preventieve effect. Voor zover de sanctie insluiting (vrijheidsstraf) betreft, omvat deze sanctieratio tevens het insluitingseffect. De ‘totale sanctieratio’ neemt daarnaast ook de niet-succesvol voltrokken onvoorwaardelijke en alle voorwaardelijke sancties in beschouwing. Laatstgenoemde twee soorten sancties hebben gemeen dat, als gevolg daarvan, degene die de sanctie opgelegd heeft gekregen, via de dreiging dat de sanctie alsnog wordt voltrokken ‘een stok achter de deur’ heeft. Dat is bij de voorwaardelijke sancties expliciet de doelstelling, bij de niet-voltrokken onvoorwaardelijke sancties is het meer een praktisch gevolg: als de betrokkene alsnog tegen de lamp loopt, kan de sanctie alsnog worden voltrokken. Daarmee zijn beide vormen van sancties een maatstaf voor het bereikte speciaal preventieve effect.

De grootheden in teller en noemer van de aldus gedefinieerde sanctieratio’s zijn empirisch ingevuld, op basis van cijfermatige informatie uit de jaarlijkse publicatie *Criminaliteit en rechtshandhaving* (C&R) en aanvullende informatie uit bij het WODC beschikbare gegevensbestanden.¹⁷ Met de nu beschikbare gegevens is de in dit artikel gehanteerde sanctieratio de best mogelijke benadering van de mate waarin voor een *geregistreerd dader-feit* een sanctie wordt opgelegd en van de ontwikkeling daarin.

De totale en de voltrokken sanctieratio’s zijn, over de totale periode 2001-2018 bezien, gestegen, met 1 procentpunt, respectievelijk 4 procentpunt. De ontwikkeling is echter niet geleidelijk. Er zijn ook perioden van daling. In grote lijnen zijn drie perioden te onderscheiden: tussen 2001 en 2005 is sprake van een sterke stijging van de sanctieratio’s, die vervolgens stagneert en overgaat in een flinke daling tussen 2008 en 2011. De daling in de voltrokken sanctieratio zet, in beperkte mate, nog tot 2015 door. Vanaf dat jaar en bij de totale sanctieratio al vanaf 2013 is tot 2018 weer van een stijging sprake. Het valt buiten het kader van dit artikel om de achtergronden van deze ontwikkelingen boven water te halen.

De resultaten duiden erop dat de mate waarin daders van een geregistreerd misdrijf in de strafrechtsketen een sanctie krijgen opgelegd, in 2018 iets groter is dan in 2001 het geval was. Daarbij past de kanttekening dat het aantal geregistreerde misdrijven in 2018 duidelijk lager ligt dan in 2001. Het aantal behandelde zaken en het aantal opgelegde sancties zijn dus ook duidelijk gedaald. Ook is de daling in de sanctieratio’s tussen 2008 en 2015 opmerkelijk.

17 Willen we de sanctieratio volledig op basis van informatie uit C&R kunnen bepalen, dan is dus opname van laatstgenoemde informatie in C&R nodig.

Inzicht in de prestaties van de strafrechtsketen als geheel is over het algemeen beperkt en gebrekkig. De in dit artikel gepresenteerde maatstaven zijn bedoeld om het inzicht op met name het gebied van sancties te vergroten en belangrijke ontwikkelingen op dit gebied te signaleren. Nu we deze ontwikkelingen kennen, kan een analyse van de oorzaken ervan een volgende stap zijn.

Literatuur

- Akkermans, M.M.P. & Gielen, W.J.M. (2020). Criminaliteit en slachtofferschap. In: R.F. Meijer, S.W. van den Braak & R. Choenni (red.). *Criminaliteit en rechtshandhaving 2019. Ontwikkelingen en samenhangen* (Cahier 2020-16). Den Haag: WODC, CBS, Raad voor de rechtspraak, 45-51.
- Becker, G. (1968). Crime and punishment: an economic approach. *Journal of Political Economy*, 76(2), 169-217.
- Braak, S.W. van den (2020). Tenuitvoerlegging van sancties. In: R.F. Meijer, S.W. van den Braak & R. Choenni (red.). *Criminaliteit en rechtshandhaving 2019. Ontwikkelingen en samenhangen* (Cahier 2020-16). Den Haag: WODC, CBS, Raad voor de rechtspraak, 73-81.
- Meijer, R.F., Braak, S.W. van den & Choenni, R. (red.) (2020). *Criminaliteit en rechtshandhaving 2019. Ontwikkelingen en samenhangen* (Cahier 2020-16). Den Haag: WODC, CBS, Raad voor de rechtspraak.
- Torre, A.G.J. van der & Tulder, F.P. van (2001). *Een model voor de strafrechtelijke keten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Tulder, F.P. van (1994). *Van misdaad tot straf. Een economische benadering van de strafrechtelijke keten* (Sociale en Culturele Studies nr. 21). Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Tulder, F.P. van & Meijer, R.F. (2020). De strafrechtsketen in samenhang. In: R.F. Meijer, S.W. van den Braak & R. Choenni (red.). *Criminaliteit en rechtshandhaving 2019. Ontwikkelingen en samenhangen* (Cahier 2020-16). Den Haag: WODC, CBS, Raad voor de rechtspraak, 82-92.
- Velthoven, B.C.J. van (2017). *Economie van misdaad en straf*. Den Haag: Boom criminologie.
- Winter, H., Geertsema, B., Krol, E., Beukers, M. & Hoving, R. (2020). *Aanpak van de voorraad openstaande vrijheidsstraffen*. Groningen: Pro Facto.

Welke factoren spelen een rol in de overweging om hulp te zoeken na seksueel geweld?

Een beknopt overzicht van het hulpzoekgedrag van slachtoffers

Valérie Pijlman, Antony Pemberton, Veroni Eichelsheim & Mijke de Waardt

Recente schattingen laten zien dat jaarlijks zo'n 470.000 personen slachtoffer worden van seksueel geweld. Toch zoekt niet elk slachtoffer hierna hulp. Slachtoffers kunnen drempels ervaren om hulp te zoeken, zoals schaamte- en schuldgevoelens. Deze kroniek biedt een overzicht van de nationale en internationale literatuur over de drempels die slachtoffers ervaren, en de afwegingen die zij maken om na het meemaken van seksueel geweld al dan niet hulp te zoeken. De kroniek laat zien dat deze keuzes en afwegingen onderdeel zijn van een complex proces, waarop zowel interne als externe factoren van invloed zijn. Tot slot wordt het belang benadrukt om slachtoffers te ondersteunen in hun keuzes en afwegingen.

Jaarlijks worden naar schatting zo'n 470.000 personen van 16 jaar en ouder in Nederland slachtoffer van fysiek seksueel geweld, oftewel 3 procent van de Nederlandse bevolking (CBS, 2020). Het vermoeden is dat het werkelijke aantal slachtoffers mogelijk hoger ligt, doordat slachtoffers zich niet altijd melden of geen hulp zoeken bij officiële hulpverleningsinstanties (Bach e.a., 2021; CBS, 2020), en daarmee dus vermoedelijk niet in de officiële cijfers terechtkomen. Dit zou betekenen dat er een relatief hoog *dark number* is van seksueel geweld, wat mogelijk leidt tot een onderschatting van het probleem.

Sommige slachtoffers van seksueel geweld zoeken hulp in hun eigen sociale omgeving (informele vormen van hulp), andere wenden zich (ook) tot officiële hulpverleningsinstanties (formele vormen van hulp), of zoeken juist helemaal géén hulp. In Nederland kunnen slachtoffers terecht bij verschillende hulpverleningsinstanties, waaronder de politie, Slachtofferhulp Nederland of de Centra Seksueel Geweld (CSG's). In 2019 meldden 8.826 slachtoffers van zedenmisdrijven zich bij Slachtofferhulp Nederland (Slachtofferhulp Nederland, 2020)¹ en 4.148 slachtoffers bij een CSG (CSG, 2020), en zochten 4.325 slachtoffers contact met de politie (CBS, 2021). Slechts een klein deel van het vermoedelijke aantal slachtoffers lijkt zich dus te melden bij een hulpverleningsinstantie, terwijl een aanzienlijk deel van de slachtoffers geen (formele vormen van) hulp lijkt te zoeken. Uit onderzoek blijkt echter dat professionele hulp in een vroeg stadium mogelijk de ontwikkeling van langdurige gevolgen, waaronder PTSS en hiv-infecties, kan beperken (zie bijv. Oosterbaan

1 Het begrip zedenmisdrijven zoals gebruikt door Slachtofferhulp Nederland bevat mogelijk ook niet-fysieke vormen van seksueel geweld. Hierdoor zijn de gegevens van Slachtofferhulp Nederland mogelijk hoger dan de gegevens van het CBS en CSG, die fysiek seksueel geweld betreffen.

e.a., 2019). Het is daarom zinvol te onderzoeken wat de beweegredenen zijn voor slachtoffers om juist wel of geen hulp te zoeken.

Deze kroniek heeft als doel een overzicht te geven van de nationale en internationale literatuur over de drempels die slachtoffers ervaren, en de afwegingen die zij maken om na het meemaken van seksueel geweld al dan niet hulp te zoeken. Het creëren van een toegankelijk en beknopt overzicht van het hulpzoekgedrag van slachtoffers is immers van belang voor de hulpverleningspraktijk en wetenschap. Deze informatie kan door de hulpverleningspraktijk worden ingezet om slachtoffers beter te bereiken, en kan een beter beeld schetsen van de kennis die nog ontbreekt.

De huidige bijdrage is ontstaan uit een groter onderzoek. In opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en het Ministerie van Justitie en Veiligheid (JenV) is onderzoek uitgevoerd naar de tijdelijke vergoeding van het eigen risico voor slachtoffers van seksueel geweld,² alsook naar het hulpzoekgedrag van slachtoffers en drempels om hulp te zoeken in het algemeen (zie Pijlman e.a., 2021).³ Voor dit onderzoek is een literatuuronderzoek uitgevoerd, waarop de huidige bijdrage is gebaseerd. Alhoewel het literatuuronderzoek systematisch is uitgevoerd, was het geen geheel systematische review. Voor het zoeken van literatuur is gebruik gemaakt van de volgende strategie. In zoeksystemen als Google Scholar en PsycInfo is gezocht naar literatuur met Engelstalige en Nederlandstalige variaties op zoektermen zoals: 'help seeking behavior of victims of sexual violence [rape; sexual abuse; sexual assault]'. De abstracts van de gevonden artikelen zijn vervolgens gescand op relevantie. Ook is een sneeuwbalmethode gebruikt. Bij gevonden artikelen is gekeken naar de gebruikte literatuur in de referentielijsten om nadere artikelen te selecteren. Uiteindelijk zijn meer dan 80 artikelen relevant bevonden.

In het vervolg van deze bijdrage bieden wij een overzicht van de wetenschappelijke literatuur. Ten eerste behandelen wij kort de theoretische benaderingen over het proces van hulp zoeken. Ten tweede geven wij een overzicht van de empirische literatuur over de drempels om hulp te zoeken aan de hand van een vereenvoudigd overzicht van het hulpzoekgedrag van slachtoffers (figuur 1).

Het proces van hulp zoeken

Hoe maken slachtoffers de keuze om hulp te zoeken?

Om deze vraag te beantwoorden is het relevant om de empirische literatuur te bestuderen die zich richt op het proces dat hieraan ten grondslag ligt. Zo kan moge-

- 2 Hulp bij een CSG kan voor slachtoffers kosten met zich meebrengen, namelijk het eigen risico van de zorgverzekering. Van september 2020 tot september 2021 heeft een pilot plaatsgevonden in opdracht van het Ministerie van VWS en het Ministerie van JenV. Tijdens deze pilot konden meerderjarige slachtoffers met een Nederlandse zorgverzekering, die binnen zeven dagen na het voorval hulp zochten bij een CSG, een tegemoetkoming aanvragen van het wettelijk verplichte eigen risico (385 euro) van de zorgverzekering bij het Schadefonds Geweldsmisdrijven.
- 3 Er wordt op dit moment door de auteurs gewerkt aan een Engelstalige wetenschappelijke publicatie over de resultaten van dit onderzoek.

lijk worden begrepen waarom sommige slachtoffers wel en andere geen formele vormen van hulp zoeken. In de bestaande literatuur wordt relatief zwaar geleund op een aantal theoretische perspectieven (o.a. Campbell e.a., 2009; DeLoveh & Cattaneo, 2017; Liang e.a., 2005). Eén daarvan is het *Three-Stage Help-Seeking Model* van Liang en collega's (2005). Het model is ontwikkeld op basis van eerdere theoretische benaderingen van hulpzoekgedrag (o.a. Fox e.a., 2001) voor het schetsen van hulpzoekgedrag van slachtoffers van huiselijk geweld. Allen en collega's (2015) en Sit (2018) hebben het model specifiek toegepast op slachtoffers van seksueel geweld. Het model onderscheidt drie fasen in het keuzeproces: (1) het herkennen en definiëren van de aard en ernst van het probleem, (2) het besluit wel of geen hulp te zoeken, en (3) het selecteren van de hulpverlener. Bij elke fase worden de keuzes van het slachtoffer beïnvloed door individuele, interpersoonlijke en socio-culturele factoren.

Een recente invalshoek biedt het *Deciding Where to Turn*-model van DeLoveh en Cattaneo (2017). Het model is gebaseerd op kwalitatief onderzoek onder slachtoffers en beschrijft de complexe overwegingen om hulp te zoeken vanuit het perspectief van slachtoffers. Het model beschrijft drie belangrijke vraagstukken waar slachtoffers mee worstelen in het proces van hulp zoeken: (1) 'Heb ik hulp nodig?' ('Wat is er gebeurd? En hoe beïnvloedt het mij?'), (2) 'Wat kan ik doen?' ('Wat voor hulp is er?'), en (3) 'Wat zal ik doen?' Volgens dit model zal het slachtoffer na deze overwegingen uiteindelijk ervoor kiezen om: (1) het zelf op te lossen, (2) hulp te zoeken van vrienden of familie, (3) hulp te zoeken van hulpverleningsinstanties, of (4) hulp te zoeken zonder de oorzaak te onthullen.

Welke factoren kunnen de keuze om hulp te zoeken belemmeren?

De twee theoretische modellen beschrijven op versimpelde wijze de complexe overwegingen die een rol kunnen spelen bij de keuze van het slachtoffer om wel of geen hulp te zoeken. Deze overwegingen kunnen, zoals Liang en collega's (2005) beschrijven, worden beïnvloed door contextuele factoren, oftewel drempels. Er is veel empirisch onderzoek uitgevoerd naar de drempels die slachtoffers kunnen ervaren bij het zoeken van hulp. Zo bleek uit de systematische review van Stoner en Cramer (2019) dat schaamte- en schuldgevoelens, niet willen dat vrienden en familie erachter komen, en denken dat het incident niet erg genoeg was, de voornaamste redenen zijn voor slachtoffers om géén hulp te zoeken. Ondanks de overvloed aan onderzoek over de invloed van deze drempels op de uiteindelijke keuze om hulp te zoeken, is weinig bekend over de rol van deze drempels *tijdens* het proces van hulp zoeken.

De overwegingen van slachtoffers om hulp te zoeken zijn meervoudig en kunnen worden beïnvloed door vele verschillende contextuele factoren. Deze complexe overwegingen zijn daardoor lastig te reconstrueren. Om het hulpzoekgedrag van slachtoffers op een overzichtelijke wijze te kunnen schetsen, zullen de vele bevindingen uit de empirische literatuur en de modellen van Liang en collega's (2005) en DeLoveh en Cattaneo (2017) worden gecombineerd en vereenvoudigd tot een overzicht van de overwegingen en drempels die slachtoffers ervaren in hun keuze om wel of geen hulp te zoeken (figuur 1). Dit zal in de volgende paragraaf uiteen worden gezet.

Een overzicht van het hulpzoekgedrag van slachtoffers

Voordat het overzicht van de wetenschappelijke literatuur wordt besproken, is het van belang toe te lichten dat het combineren van de theoretische modellen om de navolgende redenen niet vanzelfsprekend is. Alhoewel de kernpunten van de modellen overeenkomen, verschilt de focus. Bij het model van Liang en collega's (2005) staan de individuele, interpersoonlijke en socioculturele factoren die het hulpzoekgedrag kunnen beïnvloeden centraal. Terwijl bij het model van DeLoveh en Cattaneo (2017) het perspectief van het slachtoffer leidend is. Om de overwegingen en drempels om hulp te zoeken uit de empirische literatuur uitgebreid weer te kunnen geven, hebben wij ervoor gekozen om de centrale punten uit beide modellen te behouden in het overzicht. Door deze perspectieven te combineren kan een verder inzicht worden gegeven in de complexiteit en de interactie tussen het individu en zijn/haar omgeving of context. Daarnaast schetsen beide modellen drie vergelijkbare fasen in het proces van hulp zoeken. Deze bestaan uit (1) het definiëren van het probleem en de hulpvraag, (2) de keuze om wel of geen hulp te zoeken, en (3) het selecteren van de hulp. Per fase kunnen verschillende contextuele factoren van invloed zijn. Deze worden door Liang en collega's (2005) onderverdeeld in individuele, interpersoonlijke en socioculturele factoren. Op grond van de beschikbare literatuur en de beide modellen zijn dus drie fasen in het hulpzoekproces te onderscheiden. Het hulpzoekproces zullen wij daarom hieronder per fase bespreken en toelichten, waarmee wij op een versimpelde en gestructureerde wijze de wetenschappelijke bevindingen rondom het cognitieve en emotionele proces van hulp zoeken weergeven.

Fase 1. Het herkennen en definiëren van het probleem en de hulpvraag

In de eerste fase van de overweging om hulp te zoeken definieert het slachtoffer het voorval. Volgens de theoretische modellen overweegt het slachtoffer of hij/zij het voorval en de gevolgen ervaart als een probleem waarvoor hij/zij hulp nodig heeft. Deze overweging kan worden beïnvloed door verschillende contextuele factoren, voortkomend uit het individu zelf, zijn/haar sociale omgeving of culturele en maatschappelijke factoren.

• *Individuele factoren*

Slachtoffers kunnen vanuit hun persoonlijke context of kenmerken drempels ervaren om hulp te zoeken, waaronder *de interpretatie en het labelen van het incident* als seksueel geweld door het slachtoffer zelf (Harned, 2005; Sit, 2018). De keuze om hulp te zoeken is namelijk afhankelijk van het inzicht bij het slachtoffer dat hij/zij hulp nodig heeft. Het slachtoffer kan de ernst en impact van het voorval immers *minimaliseren*, waardoor hij/zij het incident niet als seksueel geweld ziet (zie bijv. Carson e.a., 2020; Holland & Cortina, 2017) of niet als serieus genoeg ervaart om hulp te zoeken (zie bijv. Wood & Stichman, 2018). Dit kan van invloed zijn op het hulpzoekgedrag van het slachtoffer; slachtoffers die het incident niet zien als seksueel geweld blijken namelijk hun ervaring minder te delen en zoeken minder vaak hulp (Ahrens e.a., 2010a; Wood & Stichman, 2018).

Ook kan het slachtoffer zichzelf de schuld geven van het incident, wat ook wel *zelf-verwijt* wordt genoemd (DeLoveh & Cattaneo, 2017). Wanneer het slachtoffer zijn/haar gedrag of karakter de schuld geeft (Janoff-Bulman, 1979), is de kans kleiner dat hij/zij hulp zoekt of de ervaring deelt (zie bijv. Ahrens, 2006; Carson e.a., 2020). Het slachtoffer kan menen dat hij/zij geen hulp verdient, bijvoorbeeld omdat hij/zij gelooft dat hij/zij zich te weinig heeft verzet (Harned, 2005), of zichzelf wegens alcoholgebruik de schuld geeft (zie bijv. Ameral e.a., 2020; DeLoveh & Cattaneo, 2017).

Daarnaast kan de *impact* die het slachtoffer ervaart na het seksueel geweld zijn/haar hulpvraag beïnvloeden. Zo kan het slachtoffer de impact niet als onvoldoende groot beschouwen om het zoeken van hulp te rechtvaardigen. Slachtoffers die wél een grote impact ervaren van het incident, zoals fysieke of psychische klachten, delen hun ervaring juist vaker en zoeken vaker hulp (zie bijv. Fleming e.a., 2021; Mennicke e.a., 2021).

- *Interpersoonlijke factoren*

De interpersoonlijke context van het slachtoffer kan ook van invloed zijn op zijn/haar interpretatie van het voorval. Zo kan de sociale omgeving van het slachtoffer het incident niet zien als seksueel geweld, waardoor slachtoffers het voorval ook niet als seksueel geweld labelen (Ahrens, 2006; Liang e.a., 2005) of het gevoel krijgen dat zij geen hulp verdienen (zie bijv. Patterson e.a., 2009).

- *Socioculturele factoren*

In de maatschappij heersen (subculturele) *normen, stereotypes en taboes rondom geslacht, seksualiteit en seksueel geweld* die de interpretatie van het incident door het slachtoffer kleuren (Holland & Cortina, 2017; Sit, 2018). Dit zou kunnen verklaren waarom bijvoorbeeld etnische minderheden minder vaak hulp zoeken van formele hulpverleningsinstanties. Onderzoek uit de Verenigde Staten laat zien dat Afrikaans-, Aziatisch- en Latijns-Amerikanen minder snel een voorval als seksueel geweld herkennen vergeleken met niet-etnische minderheden (zie bijv. Ahrens e.a., 2010b; Bryant-Davis e.a., 2009). Dit is mogelijk het gevolg van de internalisering van deze normen, stereotypes en taboes. Daarnaast kunnen geslachtsnormen een drempel vormen voor mannelijke slachtoffers. Mannelijke slachtoffers worden meer gestigmatiseerd en kunnen bang zijn te worden gezien als zwak of homoseksueel wanneer zij hun ervaring delen (zie bijv. Allen e.a., 2015; Donne e.a., 2018). Ten slotte heersen er ook *verkrachtingsmythes* in de maatschappij. Verkrachtingsmythes zijn vooroordelen en stereotypen die schetsen wat een 'echte' verkrachting en een 'echt' slachtoffer zijn. Een voorbeeld is 'vrouwen vragen erom' (Burt, 1980). Deze definitie van een 'echte' verkrachting in de volksmond kan verschillen van de juridische definitie van een verkrachting. Slachtoffers kunnen deze verkrachtingsmythes internaliseren en zichzelf vervolgens de schuld geven van het voorval of het voorval minimaliseren (zie bijv. Campbell e.a., 2009; Mennicke e.a., 2021). Dit kan met name het geval zijn wanneer het voorval niet overeenkomt met een stereotype 'echte' verkrachting, oftewel een gewelddadige verkrachting van een vrouw door een onbekende man (Patterson e.a., 2009).

In deze eerste fase bepaalt het slachtoffer dus of hij/zij het incident ziet als iets waarvoor hij/zij hulp nodig heeft. Dit kan worden beïnvloed door verschillende contextuele factoren, waaronder zelfverwijt. Indien het slachtoffer meent hulp nodig te hebben, dan zal hij/zij in fase 2 bepalen of hij/zij deze hulp wil zoeken.

Fase 2. De keuze om wel of geen hulp te zoeken

Volgens de theoretische modellen zal het slachtoffer in de tweede fase de overweging maken wel of geen hulp te gaan zoeken. Ook deze complexe overweging lijkt aan verschillende contextuele invloeden onderhevig.

• *Individuele factoren*

Een belangrijke factor is de *copingstrategie* van het slachtoffer, wat per slachtoffer kan verschillen. Het ene slachtoffer kan bijvoorbeeld de controle zelf in handen willen houden en zelf zijn/haar problemen willen oplossen (*self-reliance*; zie bijv. Mennicke e.a., 2021), terwijl het andere slachtoffer het voorval wil verdringen (*avoidance*; zie bijv. Sit, 2018), of juist wél hulp wil zoeken.

Daarnaast kan het slachtoffer zich *schamen* en willen vermijden dat familie en/of vrienden erachter komen wat er gebeurd is. Verschillende onderzoeken laten zien dat slachtoffers zich schamen voor het incident en daarom het incident niet delen of geen hulp zoeken (zie bijv. Carson e.a., 2020; Stoner & Cramer, 2019).

Ook spelen algemene *persoonskenmerken* een rol in de keuze om hulp te zoeken. Zo hangen bijvoorbeeld het vrouwelijke geslacht (zie bijv. Ameral e.a., 2020) en een hogere sociaaleconomische status (zie bijv. Sit, 2018) positief samen met het zoeken van hulp.

• *Interpersoonlijke factoren*

In de keuze om hulp te zoeken spelen ook interpersoonlijke factoren een rol. Ten eerste kan het slachtoffer *angst* ervaren voor *mogelijke negatieve reacties van familie en vrienden*, zoals stigma, disproportionele reacties, ongelooft en onbegrip, wat hem/haar kan weerhouden de ervaring te delen of hulp te zoeken (zie bijv. Mennicke e.a., 2021; Ullman e.a., 2020). Het ontvangen van negatieve reacties en een gebrek aan sociale steun kunnen de drempel om hulp te zoeken verhogen. Tegelijkertijd kan een steunende reactie juist het slachtoffer aanmoedigen om hulp te zoeken (zie bijv. Fleming e.a., 2021; Stoner & Cramer, 2019).

Verder kunnen *eerdere ervaringen* met het zoeken van hulp de overweging van het slachtoffer beïnvloeden. Het hebben van eerdere negatieve ervaringen met hulpverleningsinstanties (bijv. lange wachttijden of onvoldoende expertise) kan immers leiden tot secundaire victimisatie; slachtoffers worden door de negatieve ervaring als het ware opnieuw slachtoffer (zie bijv. Campbell e.a., 1999). Deze eerdere negatieve ervaringen verminderen de kans dat slachtoffers in de toekomst hulp zullen zoeken (zie bijv. Ahrens, 2006; Patterson e.a., 2009).

Ten slotte kan *de relatie tussen het slachtoffer en de dader* een impact hebben op de overweging om hulp te zoeken. Slachtoffers die bang zijn voor represailles zoeken minder snel hulp (zie bijv. Mennicke e.a., 2021; Stoner & Cramer, 2019). Daarnaast kan het slachtoffer een dader die hij/zij persoonlijk kent niet in de problemen wil-

len brengen, waardoor hij/zij minder snel hulp zoekt (zie bijv. Ameral e.a., 2020; Carson e.a., 2020).

- *Socioculturele factoren*

Zoals eerder beschreven, kan de copingstrategie van het slachtoffer van invloed zijn op de overweging om hulp te zoeken. De socioculturele achtergrond van het slachtoffer kan echter bepaalde patronen van hulpzoekgedrag in de hand werken en zijn/haar copingstrategie kleuren. Zo is van sommige minderheidsgroepen in de Verenigde Staten, waaronder Latijns-Amerikaanse en Aziatische gemeenschappen, bekend dat incidenten rondom seksueel geweld in de privésfeer moeten worden opgelost om de familie geen schande toe te brengen (zie bijv. Ahrens e.a., 2010b; Bryant-Davis e.a., 2009).

Over het algemeen bepaalt het slachtoffer dus in deze tweede fase of hij/zij hulp wil zoeken. Ook hier is een rol weggelegd voor contextuele factoren, waaronder angst voor reacties uit de sociale omgeving. Indien het slachtoffer de keuze heeft gemaakt om hulp te zoeken, dan zal hij/zij in fase 3 een hulpverlener selecteren.

Fase 3. Het selecteren van de hulp

Ten slotte zal het slachtoffer volgens de theoretische modellen in de laatste fase een vorm van hulpverlening selecteren die bij hem/haar en zijn/haar context past. Ook dit is een complexe overweging, waarop verschillende contextuele factoren van invloed zijn.

- *Individuele factoren*

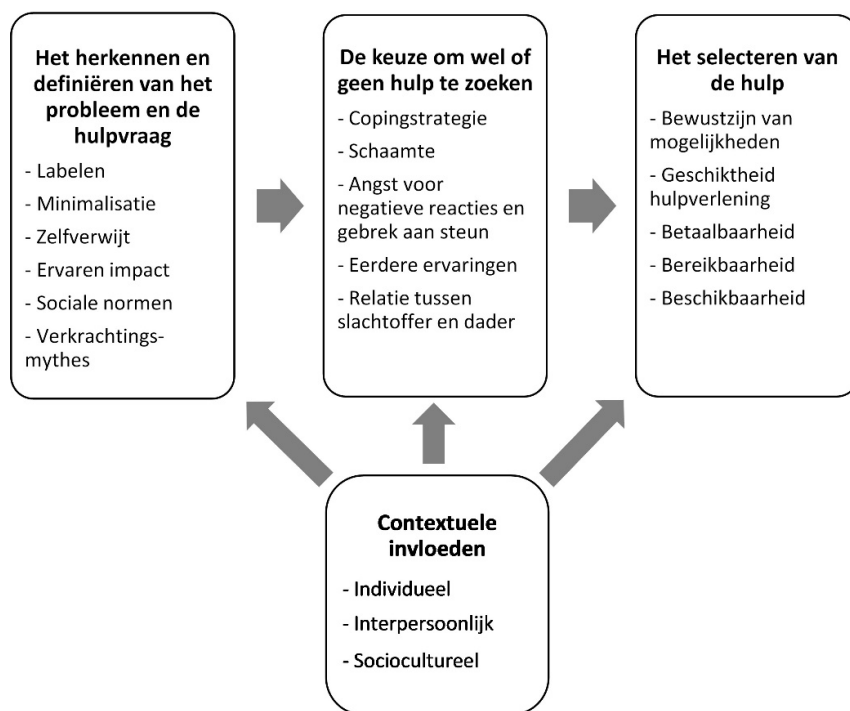
Bij het selecteren van de vorm van hulpverlening is een rol weggelegd voor de persoonlijke context van het slachtoffer. Slachtoffers zijn zich mogelijk niet *bewust* van het bestaan van de hulpverlening of hebben er een *verkeerd of gekleurd beeld* van (zie bijv. Logan e.a., 2005; Mennicke e.a., 2021). Slachtoffers zijn mogelijk bang dat de hulpverlening hen niet wil of kan helpen, of dat de hulp leidt tot secundaire victimisatie (zie bijv. Logan e.a., 2005; Patterson e.a., 2009). Het slachtoffer zal *geschikte en passende hulpverlening* moeten vinden qua wensen rondom privacy (zie bijv. Carson e.a., 2020; Holland & Cortina, 2017) én op cultureel vlak (zie bijv. Bryant-Davis e.a., 2009). De westers ingerichte hulpverlening is mogelijk niet voldoende toegespitst op minderheidsgroepen, wat een drempel kan vormen voor minderheidsgroepen om gebruik te maken van deze hulpverlening (zie bijv. Bach e.a., 2021; Byrow e.a., 2020).

Ten tweede speelt de *betaalbaarheid van de hulp* een rol. Wanneer het slachtoffer zich de hulp niet kan veroorloven of financieel afhankelijk is van de dader, zal hij/zij minder snel, niet de gewenste of helemaal geen hulp zoeken (zie bijv. Bach e.a., 2021; Logan e.a., 2005). Een voorbeeld is dat de behandeling bij een CSG voor het slachtoffer kosten met zich mee kan brengen, zijnde het eigen risico van de zorgverzekering. De kosten van de hulp kunnen leiden tot zorgmijding en verminderde zorgtoegankelijkheid, vooral voor personen met lagere inkomens (zie bijv. Bach e.a., 2021; Smith e.a., 2018). Ten slotte moet de zorg *beschikbaar en bereikbaar* zijn,

zowel qua tijdsbestek als qua locatie (zie bijv. Holland & Cortina, 2017; Logan e.a., 2005).

In deze laatste fase bepaalt het slachtoffer dus van wie en waar hij/zij hulp wil zoeken. Ook is hierbij een rol weggelegd voor contextuele factoren, waaronder de betaalbaarheid van de hulp. Wanneer het slachtoffer deze overwegingen heeft gemaakt, zal hij/zij de keuze maken géén, informele of formele hulp te zoeken. Het overzicht (figuur 1) laat op een vereenvoudigde wijze zien dat in verschillende fasen verschillende contextuele factoren van invloed kunnen zijn op de complexe overwegingen van slachtoffers om hulp te zoeken.

Figuur 1 Een overzicht van het hulpzoekgedrag van slachtoffers van seksueel geweld

Wat betekent dit voor de praktijk?

De keuze van slachtoffers om hulp te zoeken bestaat niet in een (sociaal) vacuüm (Sit, 2018). Het overzicht suggereert daarom dat slachtoffers voor complexe overwegingen staan na het ervaren van seksueel geweld, die samenhangen met individuele, interpersoonlijke en socioculturele factoren. Toch is het van belang te benadrukken dat het overzicht enkel een vereenvoudiging is van het hulpzoekgedrag

van slachtoffers en het proces van hulp zoeken op basis van de wetenschappelijke literatuur en de theoretische modellen van Liang en collega's (2005) en DeLoveh en Cattaneo (2017). Het overzicht alsook de bevindingen uit de wetenschappelijke literatuur zijn daarom niet noodzakelijk van toepassing op ieder slachtoffer, omdat ieder individu en zijn/haar context verschillen. De bestaande empirische literatuur komt daarnaast ook veelal voort uit de Verenigde Staten en maakt gebruik van studentensteekproeven van zogeheten 'college campuses'. Het is dan ook de vraag of de drempels om hulp te zoeken die worden geschetst in deze literatuur volledig te generaliseren zijn naar de Nederlandse populatie van slachtoffers. Daarnaast is niet alleen de steekproef van belang, maar ook de culturele context van het slachtoffer zelf, alsook de culturele context waarin het seksueel geweld plaatsvindt. Deze culturele context kan immers van invloed zijn op het labelen van het voorval, alsook op het hulpzoekgedrag van het slachtoffer en de inrichting van de hulpverlening (zie bijv. Ahrens e.a., 2010b; Nhass, 2019). Meer, mogelijk langdurig, Nederlands onderzoek naar de drempels om hulp te zoeken na het ervaren van seksueel geweld is daarom wenselijk, juist omdat dit ook een betere richting kan geven aan de Nederlandse hulpverleningsinstanties.

Het is daarom belangrijk dat recentelijk meer maatschappelijke aandacht is gekomen voor het zoeken van hulp na seksueel geweld. De media-aandacht rondom de meldingen van seksueel geweld bij The Voice of Holland, waarbij slachtoffers pas recent hun ervaring hebben gedeeld, duidt de complexiteit van het zoeken van hulp aan. Dit komt natuurlijk overeen met de eerdergenoemde literatuur. Om Nederlandse slachtoffers hierin te kunnen ondersteunen is het van belang beter te begrijpen waarom zij soms geen hulp zoeken, terwijl ze dit wel willen en/of nodig hebben.

Aan de hand van de bevindingen uit het literatuuronderzoek kan namelijk gesteld worden dat slachtoffers vele verschillende drempels kunnen ervaren om hulp te zoeken. Het is dan ook van belang dat hier verdere aandacht en onderzoek aan wordt besteed. Door middel van nieuwe inzichten kunnen er kansen worden gecreëerd voor de hulpverleningspraktijk om het zoeken van hulp aan te moedigen. Zo kunnen hulpverleningsinstanties inspelen op drempels zoals de onbekendheid van de hulp, door met reclames of campagnes hun naamsbekendheid te vergroten. Ook kunnen drempels als schuld- en schaamtegevoelens en het hebben van een negatief beeld van de hulpverlening op het niveau van de instanties en de overheid worden aangepakt, door middel van psycho-educatie en campagnes. Een voorbeeld hiervan is de campagne 'Wat kan mij helpen?' van het CSG in samenwerking met JenV om de meldingsbereidheid van slachtoffers te vergroten. Ook creëert dit kansen voor de wetenschap om verschillende drempels in samenhang tot elkaar, alsook hun impact op de overwegingen van slachtoffers om hulp te zoeken, empirisch te toetsen en daarmee een wetenschappelijke lacune te vullen.

Een stap in de goede richting is het recent uitgevoerde onderzoek naar de financiële drempel om hulp te zoeken. Hulp bij een CSG kan immers voor slachtoffers kosten meebrengen, zijnde het eigen risico van de zorgverzekering. Daarom heeft van september 2020 tot september 2021 een pilot plaatsgevonden in opdracht van VWS en JenV. Tijdens deze pilot konden meerderjarige slachtoffers met een Nederlandse zorgverzekering, die binnen zeven dagen na het voorval hulp zochten bij

een CSG, een tegemoetkoming aanvragen van het wettelijk verplichte eigen risico van de zorgverzekering bij het Schadefonds Geweldsmisdrijven. In opdracht van VWS en JenV is onderzoek uitgevoerd naar de impact van deze pilot op het hulpzoekgedrag van slachtoffers, alsook naar drempels om hulp te zoeken in het algemeen (Pijlman e.a., 2021). Ook de recente motie van Hanneke van der Werf (D66) in de Tweede Kamer, die pleit voor één landelijk aanspreekpunt voor slachtoffers van seksueel geweld, speelt in op het hulpzoekgedrag van slachtoffers. Deze ontwikkelingen zijn positief en bieden hopelijk het hoognodige verdere inzicht in het hulpzoekgedrag van Nederlandse slachtoffers van seksueel geweld voor de hulpverleningspraktijk en de wetenschap.

Literatuur

- Ahrens, C.E. (2006). Being silenced: the impact of negative social reactions on the disclosure of rape. *American Journal of Community Psychology*, 38(3-4), 263-274.
- Ahrens, C.E., Stansell, J. & Jennings, A. (2010a). To tell or not to tell: the impact of disclosure on sexual assault survivors' recovery. *Violence and Victims*, 25(5), 631-648.
- Ahrens, C.E., Rios-Mandel, L.C., Isas, L. & Carmen Lopez, M. del (2010b). Talking about interpersonal violence: cultural influences on Latinas' identification and disclosure of sexual assault and intimate partner violence. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 2, 284-295.
- Allen, C.T., Ridgeway, R. & Swan, S.C. (2015). College students' beliefs regarding help seeking for male and female sexual assault survivors: even less support for male survivors. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 24(1), 102-115.
- Ameral, V., Palm Reed, K.M. & Hines, D.A. (2020). An analysis of help-seeking patterns among college student victims of sexual assault, dating violence, and stalking. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(23-24), 5311-5335.
- Bach, M.H., Beck Hansen, N., Ahrens, C., Nielsen, C.R., Walshe, C. & Hansen, M. (2021). Underserved survivors of sexual assault: a systematic scoping review. *European Journal of Psychotraumatology*, 12(1). doi: 10.1080/20008198.2021.1895516.
- Bryant-Davis, T., Chung, H. & Tillman, S. (2009). From the margins to the centre: ethnic minority women and the mental health effects of sexual assault. *Trauma, Violence, & Abuse*, 10(4), 330-357.
- Burt, M.R. (1980). Cultural myths and supports for rape. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38(2), 217-230.
- Byrow, Y., Pajak, R., Specker, P. & Nickerson, A. (2020). Perceptions of mental health and perceived barriers to mental health help-seeking amongst refugees: a systematic review. *Clinical Psychology Review*, 75. doi: 10.1016/j.cpr.2019.101812.
- Campbell, R., Dworkin, E. & Cabral, G. (2009). An ecological model of the impact of sexual assault on women's mental health. *Trauma, Violence, & Abuse*, 10(3), 225-246.
- Campbell, R., Sefl, T., Barnes, H.E., Ahrens, C.E., Wasco, S.M. & Zaragoza-Diesfeld, Y. (1999). Community services for rape survivors: enhancing psychological well-being or increasing trauma? *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 67, 847-858. <https://doi.org/10.1037//0022-006x.67.6.847>.
- Carson, K., Babad, S., Brown, E.J., Brumbaugh, C., Castillo, B. & Nikulina, V. (2020). Why women are not talking about it: reasons for nondisclosure of sexual victimization and associated symptoms of posttraumatic stress disorder and depression. *Violence Against Women*, 26(3-4), 271-295.

- CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek). (2020). *Prevalentiemonitor huiselijk geweld en seksueel geweld 2020*. Geraadpleegd op <https://longreads.cbs.nl/phgsg-2020/>.
- CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek). (2021). *Geregistreerde criminaliteit; soort misdrijf, regio*. Geraadpleegd op <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/83648NED/table?ts=1598445302771>.
- CSG (Centrum Seksueel Geweld). (2020). *Jaarverslag. Landelijk netwerk Centrum Seksueel Geweld 2019*. Geraadpleegd op <https://centrumseksueelgeweld.nl/wp-content/uploads/2020/08/CSG-jaarversag-2019.pdf>.
- DeLoveh, H.L. & Cattaneo, L.B. (2017). Deciding where to turn: a qualitative investigation of college students' helpseeking decisions after sexual assault. *American Journal of Community Psychology*, 59(1-2), 65-79.
- Donne, M.D., DeLuca, J., Pleskach, P., Bromson, C., Mosley, M.P., Perez, E.T., Mathews, S.G., Stephenson, R. & Frye, V. (2018). Barriers to and facilitators of help-seeking behavior among men who experience sexual violence. *American Journal of Men's Health*, 12(2), 189-201.
- Fleming, C.E., Lynch, K.A., Hakas, M.B. & Belanger, E. (2021). Resource use after unwanted sexual experiences in undergraduates: a comprehensive evaluation of factors related to the decision to seek help. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(7-8), NP3433-NP3452.
- Fox, J.C., Blank, M., Rovnyak, V.G. & Barnett, R.Y. (2001). Barriers to help-seeking for mental disorders in a rural impoverished population. *Community Mental Health Journal*, 37, 421-436.
- Harned, M. (2005). Understanding women's labeling of unwanted sexual experiences with dating partners. *Violence Against Women*, 11(3), 374-413.
- Holland, K.J. & Cortina, L.M. (2017). 'It happens to girls all the time': examining sexual assault survivors' reasons for not using campus supports. *American Journal of Community Psychology*, 59(1-2), 50-64.
- Janoff-Bulman, R. (1979). Characterological versus behavioral self-blame: inquiries into depression and rape. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(10), 1798-1809.
- Liang, B., Goodman, L., Tummala-Narra, P. & Weintraub, S. (2005). A theoretical framework for understanding help-seeking processes among survivors of intimate partner violence. *American Journal of Community Psychology*, 36(1-2), 71-84.
- Logan, T.K., Evans, L., Stevenson, E. & Jordan, C.E. (2005). Barriers to services for rural and urban survivors of rape. *Journal of Interpersonal Violence*, 20(5), 591-616.
- Mennicke, A., Bowling, J., Gromer, J. & Ryan, C. (2021). Factors associated with and barriers to disclosure of a sexual assault to formal on-campus resources among college students. *Violence Against Women*, 27(2), 255-273.
- Nhass, H. (2019). *Niet jouw schuld! Een verkenning naar hoe hulpverleners moeders met een Marokkaans-islamitische achtergrond kunnen ondersteunen in de opvoeding, zodat negatieve gevolgen van shame sexting onder tienermeiden kunnen worden voorkomen en aangepakt*. Kennisplatform Integratie & Samenleving. Geraadpleegd op www.kis.nl/sites/default/files/niet-jouw-schuld-verkenning-shame-sexting.pdf.
- Oosterbaan, V., Covers, M.L., Bicanic, I.A., Huntjens, R.J. & Jongh, A. de (2019). Do early interventions prevent PTSD? A systematic review and meta-analysis of the safety and efficacy of early interventions after sexual assault. *European Journal of Psychotraumatology*, 10(1). doi: 10.1080/20008198.2019.1682932.
- Patterson, D., Greeson, M. & Campbell, R. (2009). Understanding rape survivors' decisions not to seek help from formal social systems. *Health and Social Work*, 34(2), 127-136.

- Pijlman, V., Eichelsheim, V., Pemberton, A. & Waardt, M. de (2021). *Onderzoek naar de 'tijdelijke regeling vergoeding eigen risico zorgverzekering slachtoffers van seksueel geweld'*. Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving.
- Sit, V. (2018). *The Development and Psychometric Evaluation of the Sexual Assault Help-seeking Barriers Scale* (Dissertatie University of Toronto).
- Slachtofferhulp Nederland (2020). *Jaarverslag 2019*. Geraadpleegd op www.slachtofferhulp.nl/globalassets/media/corporate-nieuws/2020/jaarverslag-2019-29-april-2020.pdf.
- Smith, K.T., Monti, D., Mir, N., Peters, E., Tipirneni, R. & Politi, M.C. (2018). Access is necessary but not sufficient: factors influencing delay and avoidance of health care services. *MDM Policy & Practice*, 3(1), doi: 10.1177/2381468318760298.
- Stoner, J.E. & Cramer, R.J. (2019). Sexual violence victimization among college females: a systematic review of rates, barriers, and facilitators of health service utilization on campus. *Trauma, Violence, & Abuse*, 20(4), 520-533.
- Ullman, S.E., O'Callaghan, E., Shepp, V. & Harris, C. (2020). Reasons for and experiences of sexual assault nondisclosure in a diverse community sample. *Journal of Family Violence*, 35(8), 839-851.
- Wood, M. & Stichman, A. (2018). Not a big deal? Examining help-seeking behaviors of sexually victimized women on the college campus. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 62(6), 1415-1429.

BOEKBESPREKINGEN

Penal Policy Transfer

Sanne Struijk

Gudders, D. (2019). *Penal Policy Transfer* (dissertatie KU Leuven).

In de roerige crimineel-politieke periode waarin ons land zich al een aantal jaar bevindt, met vele wijzigingen in straf- en penitentiairrechtelijke wetgeving en beleid tot gevolg, is het verschijnen van een dissertatie over de theoretische notie van 'policy transfer' een bespreking waard. Zeker wanneer deze notie uitdrukkelijk wordt gezien vanuit het criminologisch discours. Van oudsher kreeg deze namelijk vooral betekenis in de politieke wetenschappen, geduid als 'the process by which knowledge about policies, administrative arrangements, institutions and ideas in one political system (past or present) is used in the development of policies, administrative arrangements, institutions and ideas in another political system' (Dolowitz & Marsh, 2000, 5). Pas sinds het begin van dit millennium is er ook vanuit de criminologie duidelijk zichtbaar aandacht voor deze notie, hetgeen zich overigens in het Nederlands (lastig) laat vertalen als 'beleidsovername' (Punch, 2006) of, zoals ik in deze bijdrage zal doen, als 'beleidstransfer' (Daems & Gudders, 2018). Die aandacht is als zodanig niet verwonderlijk vanuit de grotere maatschappelijke ontwikkelingen van internationalisering en globalisering, die in toenemende mate ook uitstralen naar internationale samenwerking op het terrein van criminaliteitsbestrijding en harmonisering van crimineel-politiek beleid. De notie van beleidstransfer is daarmee bruikbaar voor de criminologie voor 'understanding similarities and differences in the pattern of contemporary systems of crime control, and understanding the movement and translation of commodities between and within these systems' (Newburn & Sparks, 2004, 10). Aangestuurd door het werk van met name Trevor Jones en Tim Newburn (onder meer 2002a; 2002b; 2004; 2005; 2007) zijn er sindsdien in de criminologische literatuur meerdere studies verschenen over beleidstransfer op verschillende terreinen (zie Daems & Gudders, 2018). In haar dissertatie *Penal Policy Transfer* stelt de Belgische Danique Gudders dat er ondanks die studies nog maar weinig diepgaande (empirische) kennis bestond over de feitelijke rol van beleidstransfer in het initiëren van verandering in strafrechtelijk beleid en over de details en procesvorming hoe dit plaatsvindt. Gudders heeft met haar dissertatie in deze leemtes willen voorzien. Zelf geeft ze het doel van haar onderzoek als volgt weer (p. 3):

'This dissertation attempts to a certain degree to fill this scientific gap and contribute to a better understanding of developments in penal policy and the role of policy transfer herein by conducting an empirical research on the role of penal policy transfer in Belgium.'

Een pagina verder wordt duidelijk dat Gudders het onderzoeksdoel als tweeledig ziet. Ten eerste wordt beoogd een bijdrage te leveren aan de verdere vorming van de beleidstransfertheorie alsook en met name de integratie daarvan in 'de reguliere criminologie'. Hierbij legt de promovenda terecht twee hiaten bloot in de bestaande criminologische literatuur over beleidstransfer. Bestaand onderzoek ziet namelijk veelal op zogeheten 'peer-to-peer transfer' tussen twee jurisdicties op landen-niveau, terwijl de overkoepelende theorievorming nu juist een steeds bredere focus laat zien door ook andere actoren in onderzoek te betrekken, zoals internationale en supranationale gremia en organisaties (zie Benson & Jordan, 2011). Bovendien gaat die theorievorming thans niet meer louter uit van eenrichtingsverkeer van land A (veelal de Verenigde Staten) naar land B, maar van het besef dat beleidstransfer op het gebied van criminaliteitsbeleid ook in andere richtingen kan geschieden en van andere kanten kan komen. Zoals dat het geval is bij de restorative justice-benadering, oftewel het herstelrecht. Dit vormt dan ook (mede om die reden) onderdeel van het door Gudders verrichte empirische onderzoek. Ter invulling van dit tweede onderzoeksdoel om de criminologische notie van beleidstransfer met nieuwe empirische kennis te kunnen verrijken, is door de promovenda bewust gekozen voor een voor de bestaande literatuur atypisch, want niet-Angelsaksisch en niet-Engelstalig, land als België. Ook overigens wordt het belang van een onderzoek naar de rol van beleidstransfer in België vakkundig geduid, door in een afzonderlijke paragraaf (p. 6 e.v.) te wijzen op het lopende maatschappelijke en academische debat over de zin van recente strafrechtelijke beleidsveranderingen en meer in het algemeen op de vraag wat de wijze waarop recent Belgisch strafrechtelijk beleid is ontworpen en (al dan niet) is uitgevoerd, onthult over België als samenleving.

Het empirisch onderzoek is verricht aan de hand van twee casestudies, over elektronisch toezicht en het eerdergenoemde herstelrecht. De keuze hiervoor is een interessante en bovendien goed verantwoord, zowel in de inleiding als in het methodologische hoofdstuk (par. 2.2). Waar elektronisch toezicht kort gezegd een casestudy is die reeds eerder is belicht door Jones en Newburn (2007; zie ook Nellis, 2000), en zich zodoende goed leent voor comparatief onderzoek, behelst de ontwikkeling van herstelrecht een casestudy die binnen het criminologisch debat over beleidstransfer nog niet empirisch was belicht¹ en er bovendien op is gericht de twee hierboven kort weergegeven hiaten in de literatuur op te vullen.

Voor elk van beide casestudies heeft Gudders de centrale probleemstelling naar de bijdrage van beleidstransfer aan de strafrechtelijke beleidsvorming nader vormgegeven aan de hand van eenzelfde set van zes deelonderzoeksvragen (p. 5). Deze vragen raken kort gezegd de respectievelijke aspecten van waarom, wie, wat, mate waarin, geografische richting en beperkingen van beleidstransfer. Het zijn stuk voor stuk relevante vragen die afkomstig zijn uit de gangbare literatuur over beleidstransfer, hoewel niet eenduidig geformuleerd en niet allesomvattend. Concreet heeft Gudders naar eigen zeggen aansluiting gezocht bij het werk van Newburn en Sparks (2004, 4-7), zij het met kleine aanpassingen omwille van het doel

1 Wel zijn de algemene noties van beleidstransfer en restorative justice gezamenlijk belicht in Muncie, 2001.

van haar onderzoek. Dit laatste wordt helaas niet nader toegelicht en verduidelijking volgt evenmin uit haar loutere verwijzingen naar het oorspronkelijke werk van Dolowitz en Marsh uit 1996 en het werk van Benson en Jordan uit 2011. In hun werk uit 2000 hebben Dolowitz en Marsh bijvoorbeeld nog een onderzoeksvraag toegevoegd aan hun oorspronkelijk kader, te weten de mate waarin de beleidstransfer daadwerkelijk de (door de overheid) gestelde doelen bereikt, of wordt ervaren als een succes door de belangrijkste actoren die bij het betreffende beleidsterrein zijn betrokken. Dit wordt door Gudders verderop in hoofdstuk 1 wel onderkend (par. 1.3.2), maar is dus kennelijk niet meegenomen als deelonderzoeksvraag voor haar eigen onderzoek. Het had in het licht van het bovengenoemde eerste onderzoeksdoel de voorkeur verdiend als Gudders haar keuze voor specifiek deze zes deelonderzoeksvragen nader had verantwoord, ook om zodoende andere onderzoekers van dienst te zijn die – mogelijk geïnspireerd door haar onderzoek – aan de start staan van een eigen empirische criminologische studie naar beleidstransfer.

Na de hierboven kort geduide inleiding met onder meer de probleemstelling en onderzoeksvragen volgt een ook overigens logische opbouw van de dissertatie. Het eerste hoofdstuk behelst het theoretisch kader, dat daarmee tegelijk ook het eerste onderzoeksdoel dient. Dit hoofdstuk is bevredigend voor zowel de in de beleidstransferliteratuur ingevoerde als niet-ingevoerde lezer. Niet alleen worden de kenmerken, doelstellingen en ontwikkeling van deze uit de politieke wetenschappen afkomstige theoretische notie grondig belicht, maar ook worden uitvoerig het nut en de (on)mogelijkheden voor de criminologische toepassing ervan besproken. Zonder de meer algemene ontwikkeling van de criminologie te negeren, spitst Gudders zich logischerwijs toe op de verschillende stromingen in de criminologische en penologische literatuur om strafrechtelijke beleidsveranderingen te analyseren. Waar er aanvankelijk vooral studies werden verricht waarbij overeenkomsten en convergentieprocessen tussen westerse samenlevingen werden verklaard door vergelijkbare bredere structurele, economische, sociale en culturele verschuivingen (denk aan het werk van Christie, 2000 en Garland, 2001), ontstond er in latere jaren een stroming die niet convergentie, maar juist differentiatie van en verschillen tussen de samenlevingen tot uitgangspunt nam. Bijbehorende auteurs als Melossi (2004), Newburn en Sparks (2004), Cavadino en Dignan (2006) en Lacey (2008) onderkennen weliswaar het nut om naar bredere sociale transformaties te kijken, maar menen dat voor een werkelijk begrip van beleidsveranderingen de diepere nationaal specifieke structuren en besluitvorming moeten worden onderzocht, met oog voor de onvermijdelijke verschillen in strafrechtelijk beleid in verschillende landen die voortkomen uit een sterke invloed van nationale politieke instellingen, culturen en historische tradities. Gudders neemt hierin stelling door te betogen (p. 17) dat het een complexe set van lokale, nationale en internationale factoren is die maakt dat er beleidsverandering ontstaat – een stelling die ze in haar slothoofdstuk herhaalt en dan met haar eigen empirische resultaten kan onderbouwen (p. 279). De wetenschappelijke aandacht zou volgens de promovenda dus moeten worden gericht op zowel convergenties als divergenties tussen natio-

nale strafstelsels, hoewel ze tegelijk onderkent dat haar eigen promotieonderzoek op de specifieke situatie in België is gericht.

Het tweede hoofdstuk behelst de methodologische opzet van het onderzoek, beginnend met de achtergrond en verantwoording van de keuze voor het type case-study-onderzoek als zodanig en meer specifiek ook voor de twee casestudies over elektronisch toezicht en herstelrecht. Hierbij wordt door Gudders wederom een realistisch beeld geschetst, omdat ze met verwijzing naar de gangbare literatuur over beleidstransfer zowel de waarde en betekenis van dit type onderzoek bespreekt alsook de kritiek die daarop is aan te voeren in het licht van de betrouwbaarheid en generaliseerbaarheid van de onderzoeksresultaten. Nu die mogelijke bezwaren niet enkel aan case-study-onderzoek kleven, heeft de promovenda hier in mijn optiek begrijpelijkerwijs toch voor gekozen. Datzelfde geldt voor de keuze voor kwalitatief onderzoek met behulp van documentanalyse en op de daaruit volgende bevindingen gebaseerde, semigestructureerde 'elite'-interviews. Het hoofdstuk geeft bovendien op een heldere en goed verantwoorde wijze weer hoe de respondentenwerving is geschied, hoe de gegevens zijn geanalyseerd en gecodeerd, en tot slot welke ethische overwegingen gelden bij het uitgevoerde onderzoek en de onderzoeker zelf.

In het derde en vierde hoofdstuk worden de bevindingen van de respectievelijke casestudies gepresenteerd en bediscussieerd. Aan de hand van de eerdergenoemde zes deelonderzoeksvragen wordt de rol van beleidstransfer bij de ontwikkeling van het elektronisch toezicht en herstelrecht in België blootgelegd. In het bestek van deze bijdrage kan onmogelijk recht worden gedaan aan alle bevindingen van Gudders ter zake. De dissertatie biedt een rijk overzicht van de Belgische – en bredere – ontwikkeling van wetgeving, beleid en praktijk van het elektronisch toezicht en herstelrecht, naast uiteraard vele bevindingen over specifiek de hieraan getoetste notie van beleidstransfer. Duidelijk is dat er zowel interessante verschillen als overeenkomsten worden geduid voor wat betreft de twee casestudies. Naast verschillen, in bijvoorbeeld de hoeveelheid en samenstelling van actoren die een centrale rol hebben gespeeld in het initiëren, implementeren en doorontwikkelen van het respectievelijke beleid, zijn dat opmerkelijk veel overeenkomsten. Zoals de kleine geografische setting waarbinnen beleidsverandering in België nu eenmaal plaatsvindt en de sterke verwevenheid (daardoor) tussen het departement en academici – waarbij die academici als zodanig in beide casestudies een doorslaggevende rol bleken te hebben gespeeld –, maar ook de sterke mate waarin het van enkele centrale actoren en personen afhing hoe het beleid is gevormd en ontwikkeld, met alle toevalligheden van dien. Een andere overeenkomst in uitkomsten van de twee casestudies is de voor dit onderzoek centrale bevinding dat er weliswaar vele interacties tussen en uitwisseling met actoren uit andere landen heeft plaatsgevonden, maar dat dit vooral een 'zachte transfer' van ideeën en houdingen betrof; er is geen bewijs gevonden van een 'harde transfer' van beleid(sprogramma's). Dat mag als zodanig niet als een teleurstellende bevinding worden ervaren. Een harde transfer is immers geen must voor de legitimatie van strafrechtelijk beleid en bovendien is de gebleken afwezigheid daarvan hier goed te verklaren. Niet alleen in het licht van het typische en ook als zodanig benoemde Belgische model bij elektronisch toezicht (p. 149 van de dissertatie), maar ook in het licht van de stevige soevereiniteit

van landen bij hun vormgeving van strafrechtelijk beleid en wetgeving. Daar weten de beleidsmakers van de Europese Unie in hun streven naar harmonisatie alles van. Gudders zelf concludeert op basis van haar onderzoeksbevindingen dat ondanks de sterk globaliserende wereld, nationale en lokale – voor de ontwikkeling van het herstelrecht betrof dat bijvoorbeeld heel duidelijk de (politieke en academische) omgeving van Leuven – politieke instellingen en culturen nog steeds cruciaal zijn voor beleidsresultaten en zelfs aanzienlijke beperkingen opleggen voor mogelijkheden tot een ‘harde transfer’ naar verschillende sociaal-politieke contexten (p. 282).

De bovengenoemde centrale bevinding is ook leidend voor het afsluitende, vijfde hoofdstuk met daarin de beantwoording van de onderzoeksvragen, de algehele conclusies en tot slot de discussie. Voor de lezer die hoofdstuk 3 en 4 integraal heeft gelezen, is daarbij vooral de discussieparagraaf (par. 5.3) interessant, aangezien de in paragraaf 5.2 weergegeven beantwoording van de onderzoeksvragen in grote mate overeenkomt met de in hoofdstuk 3 en 4 gegeven samenvatting van de bevindingen over elektronisch toezicht respectievelijk herstelrecht. De discussieparagraaf behelst daarentegen de casestudies overstijgende bespiegelingen en biedt daarmee opzichzelfstaande relevante inzichten over de notie van beleidstransfer alsook over het proces van (strafrechtelijke) beleidsverandering als zodanig. De sterke aangetoonde uitwisseling op internationaal niveau maakt bijvoorbeeld dat Gudders tot de stelling komt dat ondanks de geringe rol van beleidstransfer, de Belgische ontwikkeling van het onderzochte beleid geen ‘zelfvoorzienend, gesloten proces’ is gebleken, maar onderhevig aan vele externe invloeden, factoren en uitwisseling van ideeën. Naar de mening van Gudders is het daarom bij de notie van beleidstransfer veeleer aangewezen om in termen van ‘mobiliteiten’ en ‘stromingen’ te spreken, in plaats van ‘transfer’ (p. 281; zie ook Newburn e.a., 2018). Gudders bespreekt tevens de waarde (en kwetsbaarheid) van de in het onderzoek gehanteerde nadruk op de ‘wie’-vraag, oftewel de bij de Belgische beleidsverandering betrokken actoren.

Voor een evenzo klein land als Nederland zijn deze bespiegelingen uiteraard van belang. Maar ook breder dan deze vraag biedt de dissertatie inzichten voor een bespiegeling van Nederlandse beleidsverandering. Zoals op wel meer vlakken geschiedt, spiegelt Nederland zich ook wat betreft het crimineel-politieke beleid aan (een selectief deel van) het buitenland. Met deze welhaast vanzelfsprekendheid is het voorts vanuit criminologisch perspectief interessant te bezien met welke insteek dat gebeurt, en of het ook echt heeft geleid tot inspiratie voor de aanpak van bepaalde vormen van criminaliteit of de te bezigen retoriek om maatschappelijk draagvlak voor nieuw beleid te genereren. In een in 2005 verschenen artikel is dit reeds geanalyseerd, daarbij onder meer refererend aan Nederlandse (lokale) politici die in die tijd naar New York afreisden om kennis te nemen van het lokale veiligheidsbeleid daar, waarmee ze hebben bijgedragen aan ‘probably the largest “policy transfer” in criminological history’ (Van Swaaningen, 2005, 292). Ook kan worden gewezen op beleidsontwikkelingen gericht op specifieke sancties en penitentiaire regimes waarbij in meer of mindere mate inspiratie is geput uit andere landen. Te denken valt aan de ISD-maatregel en de Amerikaanse ‘three strikes and you’re

out'-wetgeving (Van Swaaningen, 2005, 296; Blokland e.a., 2003), aan de nieuwe wettelijke sanctiemodaliteiten van langdurig toezicht voor zedendelinquenten (Schönberger & De Kogel, 2011) en meer recent aan het voorgenomen kabinetsbeleid inzake de ondermijningsaanpak waarbij voor het gevangeniswezen 'lessen worden getrokken' uit de Italiaanse aanpak van de maffia (VVD e.a., 2021, 20). Daadwerkelijk onderzoek naar de rol en het proces van beleidstransfer in Nederland is tot op heden echter beperkt gebleven tot de in 2006 verschenen studie van Maurice Punch. Nu ons strafrechtelijk beleid en wettelijk sanctiestelsel continu in beweging zijn, met een toenemende invloed vanuit de Europese Unie en de sterke wens tot onderlinge harmonisatie en politieke en justitiële samenwerking, lijkt er juist op dit moment alle aanleiding te bestaan om (empirisch) onderzoek te verrichten naar beleidstransfer. De dissertatie van Gudders biedt daartoe in ieder geval voldoende inspiratie en ze roept er zelf ook expliciet toe op in paragraaf 5.4. Niet alleen met haar suggestie voor vervolgonderzoek naar de rol van beleidstransfer bij de vormgeving van strafrechtelijk beleid in kleine landen (zoals Nederland), maar ook met haar waardevolle suggesties om in (dit) vervolgonderzoek de invloed van religie nader te bestuderen en de focus te verschuiven naar maatschappelijk en politiek meer controversiële casestudies. Dat het theoretisch concept van beleidstransfer niet onbetwist is, zoals door Gudders ook uitdrukkelijk wordt belicht en onderkend in haar eerste hoofdstuk, mag aan dergelijk vervolgonderzoek niet in de weg staan. Het huidige punitief populisme noopt de strafrechtswetenschap er immers in brede en blijvende zin toe 'te investeren in een value based-argumentatie die de juiste snaar weet te raken' (Noyon, 2018, 43).

Literatuur

- Benson, D. & Jordan, A. (2011). What have we learned from policy transfer research? Dolowitz and Marsh revisited. *Political Studies Review*, 9(3), 366-378.
- Blokland, A., Bijleveld, C. & Nieuwbeerta, P. (2003). Kosten en baten van de invoering van 'three strikes and you're out' in Nederland – een scenario studie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 2, 178-192.
- Cavadino, M. & Dignan, J. (2006). Prison privatisation. Panacea or Pandora's box? In: Y. Jewkes & Johnston (eds.). *Prison Readings: A Critical Introduction to Prisons and Imprisonment*. Cullompton: Willan Publishing, 251-284.
- Christie, N. (2000). *Crime Control As Industry: Towards Gulags, Western Style* (3rd Ed.). London: Routledge.
- Daems, T. & Gudders, D. (2018). Beleidstransfer en criminologisch onderzoek. *Panopticon*, 39(5), 455-462.
- Dolowitz, D.P. & Marsh, D. (1996). Who learns what from whom? A review of the policy transfer literature. *Political Studies*, 44(2), 343-357.
- Dolowitz, D.P. & Marsh, D. (2000). Learning from abroad: the role of policy transfer in contemporary policy making. *Governance*, 13(1), 5-23.
- Garland, D. (2001). *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Jones, T. & Newburn, T. (2002a). Learning from Uncle Sam? Exploring US influences on British crime control policy. *Governance*, 15(1), 97-119.

- Jones, T. & Newburn, T. (2002b). Policy convergence and crime control in the USA and UK: streams of influence and levels of impact. *Criminology and Criminal Justice*, 2(2), 173-203.
- Jones, T. & Newburn, T. (2004). The convergence of US and UK crime policy: exploring substance and process. In: T. Newburn & R. Sparks (eds.). *Criminal Justice and Political Cultures. National and International Dimensions of Crime Control*. Cullompton: Willan Publishing, 123-151.
- Jones, T. & Newburn, T. (2005). Comparative criminal justice policy-making in the US and UK: the case of private prisons. *British Journal of Criminology*, 45(1), 58-80.
- Jones, T. & Newburn, T. (2007). *Policy Transfer and Criminal Justice. Exploring US Influence over British Crime Control Policy*. Maidenhead: Open University Press.
- Lacey, N. (2008). *The Prisoners' Dilemma: Political Economy and Punishment in Contemporary Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Melossi, D. (2004). The cultural embeddedness of social control: reflections on the comparison of Italian and North-American cultures concerning punishment. In: T. Newburn & R. Sparks (eds.). *Criminal Justice and Political Cultures. National and International Dimensions of Crime Control*. Cullompton: Willan Publishing, 80-103.
- Muncie, J. (2001). Policy transfers and 'What Works': some reflections on comparative youth justice. *Youth Justice*, 1(3), 27-35.
- Nellis, M. (2000). Law and Order: the electronic monitoring of offenders. In: D. Dolowitz (ed.). *Policy Transfer and British Social Policy: Learning from the USA?* Buckingham: Open University Press, 98-117.
- Newburn, T. & Sparks, R. (2004). Criminal justice and political cultures. In: T. Newburn & R. Sparks (eds.). *Criminal Justice and Political Cultures. National and International Dimensions of Crime Control*. Cullompton: Willan Publishing, 1-15.
- Newburn, T., Jones, T. & Blaustein, J. (2018). Policy mobilities and comparative penalty. *Theoretical Criminology*, 22(4), 563-581.
- Noyon, L. (2018). Punitief populisme en de rol van de strafrechtswetenschap. *Delikt en Delinkwent*, 3(1), 33-43.
- Punch, M. (2006). *Van 'alles mag' naar 'zero tolerance': policy transfer en de Nederlandse politie*. Politie en Wetenschap.
- Schönberger, H.J.M. & Kogel, C.H. de (2011). *Wettelijke kaders voor langdurig of levenslang toezicht bij delinquenten in Engeland/Wales, Canada en Duitsland* (Memorandum 2011-5). Den Haag: WODC.
- Swaaningen, R. van (2005). Public safety and the management of fear. *Theoretical Criminology*, 9(3), 289-305.
- VVD, D66, CDA & ChristenUnie (2021). *Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst*. Coalitieakkoord 2021-2025.

De stilte van geweld in Honduras

Timo Peeters

Van Damme, E. (2021). *The Ecology of Violence and Silence: The Position and Role of Women in and around Gangs in Honduras* (dissertatie KU Leuven).

Honduras wordt al meer dan twintig jaar geteisterd door ernstig bendegeweld en toch wordt het land grotendeels genegeerd door criminologen en andere onderzoekers van geweld. Het verbaast Ellen Van Damme, zo lezen we in haar proefschrift *The Ecology of Violence and Silence: The Position and Role of Women in and around Gangs in Honduras*, dat in dit gat duikt en daarbinnen voor de meest onderbelichte onderzoeksgroep kiest: vrouwen. Deze laatsten hangen er volgens Van Damme vaak een beetje bij in studies naar gangs in Honduras (en daarbuiten) en krijgen geen serieuze rol toegedicht. Ten onrechte, zo stelt ze, waarna ze uitlegt dat vrouwelijke gangleden, hoewel ondergeschikt aan hun mannelijke tegenhangers, door de massale opsluiting van deze laatsten steeds belangrijker zijn geworden in gangs. In de praktijk betekent dit dat ze nu ook ‘mannenwerk’ doen, van afpersing tot ontvoering. Tegelijkertijd richt Van Damme zich in haar studie niet alleen op vrouwen in gangs, maar ook op vrouwen die zich in de omgeving van de gangs bevinden. Wie zijn de zussen, vriendinnen, moeders, tantes, stiefmoeders, oma’s, buurvrouwen en leraressen van de gangleden, vraagt ze zich af. Wat hen bindt, zo leren we al snel in het proefschrift, is dat zij zich allemaal moeten weren tegen gendergerelateerd geweld, dat in de sterk patriarchale Hondurese samenleving maar geen geweld wil heten. De stilte die Van Damme beoogt te doorbreken, verwijst naar deze vormen van geweld en omvat volgens de auteur ook het zwijgen van de wetenschappelijke literatuur op dit vlak.

De vraag die centraal staat in het proefschrift is: hoe krijgen de posities en de rollen van vrouwen in en rondom gangs vorm binnen de sociale ecologie van geweld? Ecologie is de studie van samenhang in de natuur, en het type samenhang dat hieruit voortvloeit, wil Van Damme ontwaren in het geweld dat voornoemde vrouwen ten deel valt door hun posities en rollen op vier niveaus te bestuderen, te weten de samenleving, de gemeenschap, de familie en het individu. Zij doet dit vanuit een feministisch perspectief. Dat ze, door zich alleen op vrouwen te richten, hetzelfde doet als de onderzoekers die zich alleen richten op mannen in gangs (maar dan andersom), daar is ze zich terdege bewust van. Dit is in haar geval echter geoorloofd, zo stelt ze, omdat vrouwen in gangs een enorme inhaalslag te maken hebben als onderwerp van studie. Voor haar onderzoek verbleef ze tussen 2018 en 2020 tien maanden in Honduras, waar ze veldwerk deed in twee buurten en twee gevangenissen. Ze interviewde in totaal 66 mensen en hield twee focusgroepen.

Bij bovenstaande inleiding van het proefschrift van Van Damme is vooral geput uit de introductie, hoofdstuk 1 (Literature review: Women and gangs) en hoofdstuk 2 (Research design). Als we de verschillende hoofdstukken nalopen, dan dient ten aanzien van de literatuurstudie nog vermeld te worden dat deze, zoals de titel van

het hoofdstuk doet vermoeden, in dienst staat van wat er over vrouwen in gangs is geschreven. Hierbij is veel aandacht voor de wijze waarop vrouwen geportretteerd worden in ‘oude’ werken van bijvoorbeeld Cohen (*Delinquent Boys*, 1955) en Cloward en Ohlin (*Delinquency and Opportunity*, 1964) en meer recent feministisch onderzoek naar gangs. Studies over het gangleven in buurlanden Guatemala en El Salvador krijgen minder ruimte of worden soms alleen genoemd (zoals Deborah Levensons *Adiós Niño* over gangs in Guatemala-Stad). In hoofdstuk 3 (Honduras: Politics, violence and gangs) bespreekt Van Damme een aantal belangrijke momenten in de recente geschiedenis van Honduras die van invloed zijn geweest op de ontwikkeling van de gangs en relevante demografische en culturele aspecten van de samenleving. Ook weidt ze uit over geweld en het geweldslandschap van het land, met daarbij extra aandacht voor de gangs en de wijze waarop deze bestreden zijn. In hoofdstuk 4 (The field of research) richt ze zich op haar eigen veldwerkervaringen. Dit levert een openhartig portret op van een periode die gekenmerkt werd door doodsangsten die ze nauwelijks kon aanklaarten bij haar gatekeepers, zo vond ze, omdat zij aan nog grotere gevaren blootstonden (zo kan stilte verschillende verschijningsvormen hebben). Van Damme hield er PTSS aan over. Dat het niet goed met haar ging, merkte ze pas echt toen ze haar veldwerknotities teruglas en ontdekte dat bepaalde zaken wel heel vaak terugkwamen: gevoelens van uitputting, weinig energie voor haar onderzoek, angst om naar bepaalde plekken terug te keren wanneer zich daar een probleem had voorgedaan. En ook schaamte voor deze gevoelens. ‘Hoe kan het zijn dat ik hier niet mee om kan gaan, terwijl zoveel andere mensen, vooral lokaal, dit wel kunnen en ook moeten kunnen?’ (p. 157). Het moge duidelijk zijn dat ze bij dit soort gedachten te hard voor zichzelf was. Waar Van Damme zich in de introductie verbaast over het feit dat er zo weinig diepgravend onderzoek is gedaan naar gangs in Centraal-Amerika, zal de lezer zich na dit hoofdstuk vooral verbazen over haar verbazing op dit vlak. Het bestuderen van gangs op de manier waarop Van Damme dit deed, is niet zonder gevaren en soms ronduit gevaarlijk (zie ook Peeters, 2021).

In de daaropvolgende hoofdstukken werkt Van Damme het ecologische model uit, waarbij ze de vier niveaus ieder een eigen hoofdstuk geeft. In hoofdstuk 5 (Society: ‘Patriarchy and gendered insecurity’) staat de samenleving centraal. Het patriarchaat, en de hiermee verbonden machocultuur, drukt een enorme stempel op de Hondurese samenleving, zo betoogt ze. Dit vertaalt zich bijvoorbeeld in de neiging van mannen om te denken dat vrouwen een vorm van bezit zijn, het idee dat mannen het recht hebben om hun vrouw te slaan en andere even dominante als rigide genderrollen en -posities die geweld genereren of geweld, in bredere betekenis, met zich meedragen.

Hoofdstuk 6 (Community: ‘Normalization of the abnormal’) draait om het niveau van de gemeenschap. Hier gaat het over de normalisering van gangs en extreem geweld. Het geweld van de gang, zo benadrukt Van Damme, richt zich niet alleen op de buitenwereld. Ook binnen de gang is geweld alomtegenwoordig, onder meer vanwege de gewelddadige straffen die staan op het breken van interne codes en regels. Het is veelzeggend dat een van de respondenten de toevlucht die meisjes uit gewelddadige families zoeken in een gang omschrijft als een vlucht ‘van de braadpan naar het vuur’ (p. 212). Een voormalig vrouwelijk bendelid belicht ook een an-

dere kant van de gang, wanneer ze deze omschrijft als een plek van ‘amor y rigor’ (p. 212), liefde en strengheid. Daarnaast beschrijft Van Damme de stigmatisering en discriminatie van vrouwen in en rondom de gangs en besteedt ze aandacht aan een aantal mechanismen om met het geweld om te gaan, waaronder het welbekende adagium ‘ver, oír y callar’ (zien, horen en je mond houden).

In hoofdstuk 7 (Family: ‘Matriarchal families in a patriarchal society’) bespreekt ze het uiteenvallen van families als gevolg van bijvoorbeeld absente vaders en gedwongen migratie. Hiermee worden de omstandigheden gecreëerd waarbinnen gangs zich kunnen aandienen als vervangende familie (met gewelddadige trekken, zo zagen we eerder). Ook laat ze zien dat vrouwen harder moeten werken en slimmer moeten zijn om dingen te bereiken en harder afgestraft worden wanneer ze een fout maken.

In hoofdstuk 8 (Individual: ‘A continuum of violence’) komt tot slot het individu aan bod. Onder deze noemer focust ze op het geweld en de gewelddadige gevolgen van geweld binnen families, *adulthoodification* (meisjes die al jong verantwoordelijk zijn voor de opvoeding van hun broertjes en zusjes, het huishouden, etc.) en de *policing* van het vrouwelijk lichaam.

Van Damme sluit haar proefschrift af met een conclusie waarin ze niet alleen terugblijkt op het voorafgaande, maar ook de blik naar voren werpt in de vorm van richtingen voor vervolgonderzoek en beleidsaanbevelingen.

Het proefschrift van Van Damme bevat een aantal interessante, duidelijk uitgewerkte lijnen. Haar ecologische model doet wat het belooft, het toont aan dat gangs in Honduras niet een opzichzelfstaand fenomeen zijn, maar een product van de samenleving – ‘a gendered reflection of society’ (p. 132) in de optiek van Van Damme. De duidelijkste en mijns inziens meest waardevolle lijn schuilt in de wijze waarop Van Damme laat zien dat de patriarchale samenwerking in de praktijk vooral matriarchaal van aard is. Hier zijn allerlei vormen van geweld en structureel geweld aan verbonden. Mooi uitgewerkt is het voorbeeld van ‘mother blaming’. Moeders worden op een voetstuk gezet, omdat zij in veel gevallen alleen de kinderen opvoeden. Maar dit heeft ook een schaduwkant in het feit dat zij zich daardoor, en in tegenstelling tot vaders, veel minder fouten kunnen veroorloven. Een misstap van een zoon of een dochter is het falen van de moeder. Een vader die er niet is, voldoet simpelweg aan de verwachtingen. De stilte rondom bepaalde vormen van geweld, zo wordt steeds meer duidelijk, is ook een vorm van geweld op zichzelf.

Wie het proefschrift leest, ziet een golf van geweld over de vrouwen van de studie denderen, zonder dat Van Damme zich laat verleiden door wat wel de ‘pornografie van geweld’ wordt genoemd, dat wil zeggen de focus op het sensationele, het smeulige en de shock. Bij zo’n veelheid aan geweld is het belangrijk dat hier reliëf in aangebracht wordt, anders overspoelt de golf ook de lezer. Hier valt voor Van Damme nog de nodige winst te behalen. De uitwerking van het ecologische model laat de samenhang zien tussen de verschillende niveaus, maar levert door de wijze waarop ze deze bespreekt – namelijk afzonderlijk van elkaar – ook veel herhaling op, alsook respondenten en buurten die steeds terugkomen zonder dat ze, als casus of als portret, uitgewerkt worden en een gezicht krijgen. Daarbij lijkt de focus op de samenhang tussen de niveaus soms ten koste te zijn gegaan van de bijzonderheden

van de gang en het geweld dat ervaren en geproduceerd wordt door zijn (vrouwelijke) leden, en de verwikkeling ervan met hun dagelijkse bestaan. Een pas op de plaats voor meer verdieping hieromtrent was welkom geweest. Hoe ziet het dagelijkse leven binnen een gang eruit? Hoe kan het dat gangs, hoewel product van de samenleving, tegelijkertijd buitenproportioneel veel geweld produceren? Welke rol speelt geweld zelf hierin (status, trauma, etc.)? En hoe verhouden vrouwen in een gang zich tot hun eigen onheilspellende toekomstperspectief (wordt de dood 'verwelkomd', zoals een voormalig vrouwelijk ganglid uit Guatemala-Stad zegt in een indrukwekkende documentaire over haar leven¹)? Antwoord op deze vragen had de studie meer tot leven gebracht en de lezer een stevigere voet aan de grond gegeven. Tot slot een fundamentele punt: het genderperspectief van Van Damme levert waardevolle inzichten op, maar geeft ook een te eenzijdig beeld van de vele vertakkingen van geweld en structureel geweld in de samenleving. Gangs zijn een reflectie van de machocultuur in Honduras, maar zeker ook van de politieke en sociaaleconomische verhoudingen en systemen in het land (en daarbuiten), en de status quo die hieruit voortvloeit. Dit soort inzichten hadden nadrukkelijker gekoppeld mogen worden aan de rollen en de posities van vrouwen, omdat het vrouwen aangaat, net zoals dat het mannen aangaat. Dit laat onverlet dat het proefschrift van Van Damme een welkome aanvulling is op de studie van gangs in Centraal-Amerika. Zij bestudeerde een onderwerp dat zich verre van makkelijk laat onderzoeken en levert een mooie prestatie door de stilte rondom geweld bloot te leggen. De volgende stap is om deze stilte nog meer te laten spreken.

Literatuur

- Deweever-Plana, M. & Fougère, I. (2012). *Alma: hija de la violencia*. UPIAN. Te raadplegen op <http://alma.arte.tv/es/>.
- Levenson, D.T. (2013). *Adiós Niño: The Gangs of Guatemala City and the Politics of Death*. Durham/London: Duke University Press.
- Peeters, T. (2021). *The Unseen: Withdrawal and the Social Order of Violence in Guatemala City*. Erasmus University Repository (dissertatie Erasmus Universiteit Rotterdam). Te raadplegen op <https://repub.eur.nl/pub/136994/>.

1 Zie Deweever-Plana & Fougère, 2012, alsook het concept 'necroliving' van Deborah Levenson, 2013.

SUMMARIES

An old question revisited: effects of short-term prison sentences versus non-custodial sentences on recidivism using an instrumental variable approach

Hilde Wermink, Arjan Blokland, Nikolaj Tolle-naar, Jim Been, Pauline Schuyt & Robert Apel

The aim of this article is to determine the effect of short-term prison sentences on recidivism. The authors use data from the longitudinal Life After Release study to compare effects of short-term prison sentences versus non-custodial sentences on recidivism over a maximum period of five years. In order to control for differences between persons with a short-term prison sentence and persons with a non-custodial sentence, they used an 'instrumental variable' method. The study shows that this method can be used in the Dutch context to investigate causal effects of punishment on recidivism outcomes. The findings reveal that short-term prison sentences lead to more recidivism than non-custodial sentences, both in the short and long term.

Crime in networks of youth

Brenda Bos, Marjolijn Das, Hanneke Posthumus, Jan van der Laan, Vincent de Heij & Paul Nieuwbeerta

This study examines the entire population of over three million young people living in the Netherlands and their entire networks of family members, household members, neighbors, classmates and colleagues. These networks are derived from administrative registers using a new method and depict formally registered relations. Young people have a higher probability of being registered as a suspect by the police if the proportion of suspects in their networks is larger. Previous studies have mainly been based on a small number of young people and network members and have focused on specific types of networks. This is the first time that the correlation in crime between

network members and Dutch young people has been established on such a large scale.

Law enforcement: estimating the sanction ratio

Frank van Tulder, Jan van Dijk & Ronald Meijer

This article presents a method to estimate the sanction ratio, i.e. the frequency of sanctioning of crimes by Dutch law enforcement agencies. This method is applied to data over the period 2000-2019 to sketch the development of the sanction ratio in these years. Crime figures declined, the sanction ratio showed over all a modest increase, but a decrease in the years 2008-2015.

Which factors influence the decision to seek help after experiencing sexual violence? A brief overview of the help-seeking behaviour of victims

Valérie Pijlman, Antony Pemberton, Veroni Eichelsheim & Mijke de Waardt

Recent estimates show that about 470,000 people become victims of sexual violence annually. However, not every victim seeks help afterwards. Victims may experience barriers to help-seeking, such as feelings of shame and guilt. This chronicle provides an overview of national and international literature regarding the barriers that victims experience, and the deliberations they make, to seek or not to seek help after experiencing sexual violence. The chronicle shows that these decisions and deliberations are part of an intricate process, which is influenced by both internal and external factors. Finally, the importance of supporting victims in their decisions and deliberations is emphasized.

AUTEURSGEGEVENS

Dr. R. Apel is hoogleraar bij de School of Criminal Justice van Rutgers University.

Dr. J. Been is universitair docent bij de Afdeling Economie, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, van de Universiteit Leiden en onderzoeker bij Netspar.

Prof. dr. mr. A.A.J. Blokland is hoogleraar Criminology & Criminal justice bij het Instituut voor Strafrecht & Criminologie, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, van de Universiteit Leiden en senior onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR).

Dr. B.H. Bos is senior onderzoeker bij het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Prof. dr. M. Das is senior onderzoeker bij het Centraal Bureau voor de Statistiek en bijzonder hoogleraar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, Leiden-Delft-Erasmus Centre for BOLD Cities.

Ir. J.J. van Dijk is dataspecialist bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC).

Prof. dr. V. Eichelsheim is senior onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) en bijzonder hoogleraar bij Universiteit Groningen, Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen, afdeling Ontwikkelingspsychologie.

Dr. V. de Heij is statistisch onderzoeker bij het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Dr. ir. D.J. van der Laan is methodoloog bij het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Drs. R.F. Meijer is onderzoeker bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC).

Prof. dr. P. Nieuwbeerta is hoogleraar criminologie aan de Universiteit Leiden en Affiliated Professor bij het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Dr. T.D. Peeters is universitair docent criminologie aan de Universiteit Leiden.

Prof. dr. A. Pemberton is senior onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) en hoogleraar bij het Leuvens Instituut voor Criminologie (LINC), KU Leuven.

V.E. Pijlman MSc is PhD-kandidaat bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR).

Dr. H. Posthumus is senior onderzoeker aan de Universiteit Utrecht.

Prof. mr. drs. P.M. Schuyt is hoogleraar Sanctierecht en Straftoemeting bij het Instituut voor Strafrecht & Criminologie, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, van de Universiteit Leiden.

Prof. mr. S. Struijk is hoogleraar Sanctierecht aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en bijzonder hoogleraar Penologie en penitentiair recht aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Dr. N. Tollenaar is onderzoeker bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC).

Dr. F.P. van Tulder was tot eind 2021 adviseur en onderzoeker bij de afdeling Strategie van de Raad voor de rechtspraak.

Dr. M. de Waardt is onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR).

Dr. H.T. Wermink is universitair hoofddocent bij het Instituut voor Strafrecht & Criminologie, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, van de Universiteit Leiden.

Boompsychologie

Nu beschikbaar

Morele ontwikkeling en jeugddelinquentie

*De mythe van de
gewetenloze jongere
ontrafeld*

Frans Schalkwijk
ISBN 978-90-2444-276-8
eISBN 978-90-2444-277-5
1e druk, 2022, 256 p.
€ 32,95 / € 26,00 (E-book)

Bestel uw exemplaar vandaag
via www.boompsychologie.nl

Boompsychologie